

Ліс — наше багатство

ЖИВІ СМАРАГДИ ШЕПЕТІВЩИНИ

Державне агентство лісових ресурсів України
Хмельницьке обласне управління лісового та мисливського господарства
Департамент освіти і науки Хмельницької ОДА
Державне підприємство «Шепетівське лісове господарство»

Живі смарагди Шепетівщини

*Нарис про природні багатства краю,
здобутки діяльності лісогосподарського
підприємства та учнівських лісництв*

м. Шепетівка, 2016

УДК 630*9(477.43-22Шеп)
ББК 43(4Укр-4Хме)л9
Ж66

Живі смарагди Шепетівщини

Нарис про природні лісові багатства краю, здобутки діяльності лісогосподарського підприємства та учнівських лісництв

Книга присвячена 25-річчю проголошення незалежності України.

Рецензенти:

Вербицький Володимир Валентинович, доктор педагогічних наук, професор, директор Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Міністерства освіти і науки України;

Мельник Віктор Іванович, доктор біологічних наук, професор, академік УАН, завідувач відділу природної флори Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка Національної академії наук України;

Миклуш Степан Іванович, доктор сільськогосподарських наук, професор, директор Інституту лісового і садово-паркового господарства Національного лісотехнічного університету України (м. Львів);

Климчук Василь Васильович, директор Хмельницького обласного ЕНЦУМ.

Рекомендовано до друку педагогічною радою Хмельницького ОЕНЦУМ (протокол № 02 від 31.05.2016 р.).

Відповідальний за випуск:

Заблоцький Олександр Васильович, головний лісничий ДП «Шепетівський лісгосп».

Ж66 Живі смарагди Шепетівщини. Нарис про природні багатства краю, здобутки діяльності лісогосподарського підприємства та учнівських лісництв /За редакцією М. А. Зведенюка, керівника зразкового учнівського лісництва «Пліщинське», вчителя хімії Пліщинської ЗОШ I—III ступенів Шепетівського району/. — Шепетівка: ФОП Фрейліхман З. Ю., 2016. — 136 с.

У нарисі «Живі смарагди Шепетівщини» описано лісові багатства малополіської флори і фауни, окремі аспекти становлення й розвитку виробництва та здобутки лісогосподарської й природоохоронної діяльності лісництв і виробничих підрозділів Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство», створення педагогами та лісівниками учнівських лісництв і залучення місцевих школярів до участі в проведенні лісогосподарських заходів, співпрацю з науковцями і результативність виконання юними лісівниками під їх керівництвом учнівських науково-дослідницьких робіт в галузі лісознавства, переможні презентування юними господарями лісів Шепетівщини своїх фахових знань, умінь і навичок на Всеукраїнському та міжнародному рівнях.

Змістовно розкрито провідну роль фахівців лісгоспу і керівників учнівських лісництв у проведенні профорієнтаційної роботи з неповнолітніми та професійній підготовці майбутніх господарів лісу в учнівських лісництвах.

Розраховано на фахівців лісового господарства, педагогів, учнівську молодь, знавців і любителів природи рідного краю та широке коло читачів.

Фото: Анни Кирильчук, Ігоря Алексюка, Романа Рабчевського, Євгена Клока та ін.

ISBN 978-966-97240-6-9

© ДП «Шепетівський лісгосп», 2016 р.
© ФОП Фрейліхман З. Ю., 2016 р.

Передмова

Найбільш складними рослинними угрупованнями Шепетівського Полісся є лісові природні екосистеми, що складаються з численних взаємодіючих і взаємопов'язаних компонентів. Вони характеризуються динамічною рівновагою, стійкістю, саморегуляцією, яка виробилась у результаті тривалої еволюції і природнього відбору всіх компонентів лісових угруповань, а також високою здатністю до відновлення, особливим балансом енергії та речовини, географічною обумовленістю.

Значення лісів для стабілізації екологічної рівноваги на прилеглих до них територіях і всієї Шепетівщини — величезне. З одного боку, вони у значній мірі завдячують своїй будові та існуванню численним абіотичним факторам, з іншого — інтенсивно впливають на них.

У той же час, ліси є джерелом багатьох ресурсів, які використовувались тут здавна і використовуються у теперішній час місцевим населенням.

Масштаби такого використання, а відповідно, і впливу людини на ліси, дуже значні.

Це, у свою чергу, призводить до зменшення продуктивності та площ лісових екосистем, зниження їх стійкості до зміни екологічних умов, розповсюдження шкідників і хвороб, антропогенного тиску. Внаслідок цього знижується здатність лісів у повній мірі виконувати найважливішу свою функцію — глобального акумулятора живої речовини, що, в свою чергу, впливає на рівень кисневого та вуглецевого балансу.

У своїй життєдіяльності людина не в змозі обходитись без використання лісових ресурсів, і, в першу чергу, деревини. Площі вирубаних лісів та об'єми вилучення деревних порід з лісових екосистем Малого Полісся — величезні. У подальшому люди будуть змушені витратити значні зусилля та кошти на відтворення лісів і підтримання рівноваги в них.

Штучно створені ліси не є стійкими по відношенню до абіотичних та біотичних факторів, оскільки при їх створенні практично неможливо врахувати і відновити всі компоненти та налагодити між ними взаємозв'язки. Лісові насадження стають вразливими до дії цих факторів і не можуть існувати без підтримки людини.

Природа постійно «втручається» у процес відновлення та відтворення лісу, і це втручання тим більше, чим неякісніше створюються лісові насадження.

Воно зумовлене необхідністю знищення нестійких, тимчасових угруповань, оскільки у природних процесах домінують ті, що направлені на створення найбільш стійких, збалансованих, довговічних.

У практичному лісівництві лісоводами Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство» широко використовуються народні знання про природу лісу, знання, що стосуються екології, взаємозв'язків рослинних угруповань з абіотичними факторами зовнішнього середовища, багатьох теоретичних положень лісознавства, практичних рекомендацій з лісівництва та екологічних узагальнень.

Особлива увага лісівниками Шепетівщини приділяється також залученню до лісової справи дітей та учнівської молоді, підготовці майбутніх висококваліфікованих господарів лісу.

**Володимир Михайлович Хоптинєць,
Головний лісничий Хмельницького ОУЛМГ, Заслужений лісівник України.**

*Ми не можемо харчуватися золотом,
і найменша поживна рослинка для нас
і корисніша, і по-своєму органічніша,
і благородніша найдорожчого камінця,
який іменують алмазом, смарагдом,
аметистом і сапфіром.*

Йоганн Готфрід Гердер

Природні умови та багатства Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство»

*Цей ліс живий. У нього добрі очі.
Шумлять вітри у нього в голові.
Старезні пні, кошлаті поторочі,
Літопис тиші пишуть у траві...*

Ліна Костенко

Державне підприємство «Шепетівське лісове господарство» розташоване у найбільш залісненій північно-східній частині Хмельницької області на території Шепетівського і Полонського адміністративних районів та землеволодіння міста Шепетівки, що входить до природної зони Малого Полісся. Назва Полісся могла виникнути від слова ліс, який вкриває великі простори Білорусі і північної частини України. У вітчизняній топоніміці є трактування про походження назви Полісся від річки Лісни, що бере початок у болотах Біловезької Пущі і впадає в Західний Буг, мабуть саме від цього виникла первісна назва Полісся. Ця назва (корінь ліс — лес) поширилась на велику територію.

В системі фізико-географічного районування територія належить до зони мішаних лісів Східно-Європейської рівнини, Поліської мішанолісової провінції та Житомирського Полісся (Баранівсько-Високопільського району) [13, с. 5–44].

Адміністративний корпус ДП «Шепетівський лісгосп»

В системі геоботанічного районування (1997) територія належить до Європейської широколистяної області, Східноєвропейської провінції, Поліської підпровінції, Коростенсько-Житомирського округу дубових, дубово-соснових, дубово-грабових та соснових лісів (району Шепетівсько-Баранівського дубово-соснових лісів орлякових та соснових лісів чорницево-зеленомохових) [4, с. 73–136].

В системі геоморфологічного районування землі ДЛФ «Шепетівський лісгосп» належать до країни Східно-Європейської полігенної рівнини; Середньоруської провінції; Волино-Подільської області пластово-денудаційних височин і пластово-аккумулятивних підвищених рівнин; району Малополюської алювіально-водно-льодовикової рівнини [15, с. 156–257]. Вона належить до Шепетівського району реліктових зандрових морфосистем позальодовикової зони [Барщевський та ін., 1998]. Тут переважають такі природні процеси як елювіальний та середньої інтенсивності площинний змив, суфозійні, посадочні, еолові, руслова ерозія та болотоутворення; серед техногенних — процеси, пов'язані з гірничодобувною діяльністю. Територія характеризується помірним рівнем стійкості рельєфу [Барщевський та ін., 1998].

Землі ДЛФ підприємства займають 35 959 га. Лісистість адміністративних районів, на яких розташований лісгосп, складає 29,2%.

У лісовому фонді переважають природні ділянки та культури сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) — 40,9%, дуба звичайного (*Quercus robur* L.) — 28,0%, берези повислої (*Betula pendula* Roth.) — 15,4%, вільхи чорної (*Alnus glutinosa* Geartn.) — 8,9%, ялини європейської (*Picea abies* Karst.) — 4,6%. Менше 1% займають насадження з переважанням ясена звичайного (*Fraxinus excelsior* L.), граба звичайного (*Carpinus betulus* L.), липи серцелистої (*Tilia cordata* Mill.). Із заходу на схід в державному лісовому фонді зменшуються площі соснових і дубово-соснових лісів та зростають — грабово-дубових і дубових.

В околицях міста Шепетівки рослинний покрив відзначається значною мозаїчністю, строкатістю та більш неморальним характером. Тут переважають широколистяні ліси, в травостої яких домінують осоки трясучковидна та волосиста.

Далі на схід від Шепетівки (Мальованське та західна частина Полонського лісництва) в рослинному покриві зростає відсоток соснових лісів.

Ближче до сіл Романова і Буртина характер лісів змінюється, посилюється частка дуба, зростають площі мішаних та широколистяних лісів.

Частіше трапляються дубові ліси крушиново-трясучковидноосокові та сосново-дубові ліщиново-трясучковидноосокові.

В Романівському, Хмелівському, Полонському, Понінківському лісництвах характер лісів у значній мірі нагадує Житомирське Полісся.

Найбільш поширені дубово-соснові, дубово-грабово-соснові та їх похідні грабово-соснові ліси.

Дубово-соснові ліси розміщуються на рівнинних або слабкознижених елементах рельєфу з відносно бідними дерновослабокпідзолистими ґрунтами глинисто-піщаного і легкосупіщаного механічного складу. Переважають угруповання дубово-соснових лісів чорницевих, чорницево-зеленомохових, зеленчукових, зірочникових, значно рідше зу-

стрічаються угруповання дубово-соснових лісів орлякових. У підліску цих лісів переважають крушина ламка (*Frangula alnus Mill.*), жостір проносний (*Rhamnus cathartica L.*) та ліщина звичайна (*Corulus avellana L.*), але трапляються окремі площі, де підлісок не виявлений.

Дубово-грабово-соснові і їх похідні грабово-соснові ліси займають ділянки з дерново-слабокідзолистими глейоватими легкосупіщаними та супіщаними, дерновими опідзоленими легкосуглинистими, дерновими карбонатними потужними супіщаними ґрунтами. Переважають угруповання дубово-грабово-соснових лісів зірочникових.

Досить поширені й соснові ліси. Вони розміщуються на вирівняних сухих ділянках, або невисоких підвищеннях із слабокідзолистими піщаними ґрунтами. Найчастіше представлені угрупованнями соснових лісів чорницево-зеленомохових, спорадично-чистими зеленомоховими лісами, зрідка — з переважанням чорниці. У соснових лісах — біля населених пунктів у трав'яному покриві часто зустрічається мітлиця тонка, спорадично — ожина шорстка.

Невеликі площі займають соснові ліси сфагнові, представлені угрупованнями соснових пухівково-сфагнових, багново-сфагнових і молінієво-сфагнових лісів.

Найменші площі серед соснових лісів займають соснові ліси лишайникові.

Ялина європейська у природних деревостанах фрагментарно зустрічається на суглинистих та супіщаних вологих ґрунтах і найчастіше формує угруповання ялиново-соснового лісу рідкотравного.

Дубові ліси не займають значних площ. Вони формуються на ділянках з дерново-кідзолистими глейовими легкосупіщаними ґрунтами і зосереджені переважно в Романівському, Климентовицькому та Полонському лісництвах.

Основними угрупованнями цих лісів є дубові ліси крушиново-трясучковидноосокові, що розміщуються на знижених ділянках. Дещо вище в рельєфі розміщені дубові ліси ліщиново-трясучковидноосокові. Світлі дубові ліси представлені ліщиново-зірочниковими угрупованнями. На плескатих підвищеннях формуються крушиново-конвалієві та ліщиново-орляково-конвалієві.

Серед дубових лісів на деяких ділянках наявні дубові ліси чорницеві та молінієво-чорницеві. Це переважно середньовікові насадження із поростевим дубом та переважанням бореальних видів у травостої.

Значні площі на найбагатших ґрунтах займають грабово-дубові ліси, представлені невеликими угрупованнями грабово-дубових лісів трясучковидноосокових, грабово-дубових лісів зеленчукових та грабово-дубових лісів ялицевих.

Фрагменти ценозів липово-дубових лісів трапляються у Климентовицькому лісництві в заплаві річки Цвітохи. Рівномірно поширені вільхові ліси. Переважають угруповання гадючникові, безщитникові, щучникові, малинові.

Березові ліси не відіграють значної ролі в рослинному покриві, осикові — майже не зустрічаються.

Лучна рослинність представлена заплавними, суходільними та низинними луками.

Найбільші площі займають болотисті луки. Вони формуються на заплавах річок на болотних і лучно-болотних супіщаних і суглинкових ґрунтах. Ці луки представлені угру-

пованнями лепешняку великого, мітлиці повзучої, осоки загостреної, гострої, пухирчастої, комишу лісового, очеретянки звичайної. Досить поширені торф'янисті луки, виражені угрупованнями щучника дернистого із співдомішуванням таких видів як мітлиця собача, лисохвіст лучний, костриця лучна, костриця червона.

На території лісгоспу майже не поширені справжні та пустищні луки. Заболочення характерне для Мальованського лісництва, де саме болота є осередками зростання таких специфічних бореальних видів як шейхцерія болотна, осока багнова, образки болотні.

На території земель державного лісового фонду підприємства зростає і охороняється більше 20 видів рослин, занесених до Червоної книги України. Один із них — осока Буксбаума (*Carex buxbaumii Wahlenb.*) — голарктичний вид, що зростає на заболоченій торф'янистій луці в контактній лучно-болотній смугі з щучниково-сфагновим травостоєм і утворює невеликі популяції.

Окрім нього, тут зустрічаються підсніжник білосніжний, пальчатокорінник плямистий, осока затінкова, лілія лісова, багатоніжка звичайна, гвоздика Фішера, астранція велика та багато інших.

Унікальні природні комплекси є гарною базою для розвитку тваринного світу.

Мале Полісся характеризується високим заляганням підґрунтових вод і утворенням, у зв'язку з цим, боліт, а в результаті торфорозробок — штучних озер та баюр. Наклала на рельєф свій відпечаток і меліорація, утворивши канали. Зробили свою справу бобри, перегородивши русла річок та потічків.

В результаті цього у водоймах та болотах лісгоспу зросла кількість безхребетних. Це — п'явки, водяні клопи, личинки бабок і водяні жуки.

П'явка псевдокінська несправжня (*Haemopsis sanguisuga L.*) полює як хижак на молюсків, личинок комах, інколи нападає на пуголовків та мальків риб. Великої шкоди рибному світу наносить п'явка риб'яча.

Серед водяних клопів найпоширенішими є водяний скорпіон, хребтоплав звичайний (*Notonecta glauca L.*), водомірки ставкові.

На мілинах водних плес можна побачити ставковика звичайного і малого, лужанку болотяну. В чистій проточній воді, на піщаному дні річок спостерігається бокоплав — блоха. У водоймах та копанках зустрічається рак довгопалий.

По берегах водойм, на прибережній рослинності та під час цвітіння лучних рослин можна побачити бабок-хижаків: дідку звичайного, бабку жовту, бабку болотяну. В цей час масово з'являються денні метелики: жовтяниця торф'яна, цитриця, білан капустяний, кропивниця, адмірал та ін.

Двокрилі на лісових галявинах представлені гедзями: бичачим і великим сірим.

З твердокрилих зустрічаються жуки-листоїди, жуки-вусачі.

У водоймах зареєстровано 34 види кісткових риб, що об'єднані у 6 рядів. Найбільш чисельними видами є карась сріблястий (*Carassius auratus Bloch.*), короп (*Cyprinus carpio L.*), плітка (*Rutilus rutilus L.*), лящ (*Abramis brata L.*), головень (*Leuciscus cephalus L.*), пічкур звичайний (*Gobio gobio L.*), карась звичайний (*Carassius carassius L.*), щука (*Esox lucius L.*), окунь річковий (*Perca fluviatilis L.*) та ін.

Серед земноводних, яких налічується 12 видів, найбільш поширеними є жаба озерна (*Rana ridibunda* Pall.) та ставкова (*Rana lessonae* Camer.), жаба істивна (*Rana esculenta* L.), кумка звичайна (*Bombina bombina* L.), жаба трав'яна (*Rana temporaria* L.), ропуха сіра (*Bufo bufo* L.) і квакша звичайна (*Hyla arborea* L.) Рідкісними у деяких лісництвах є жаба гостроморда (*Rana arvalis* Nilss.), часничниця (*Pelobates fuscus* Laur.), ропуха зелена (*Bufo viridis* Laur.).

Клас Плазуни представлений 9 видами: ящірка прудка (*Lacerta agilis* L.), вуж звичайний (*Natrix natrix* L.), ящірка живородна (*Lacerta vivipara* Jac.), гадюка звичайна (*Veperaberus* L.). Рідкісними є вуж водяний (*Natrix tessellata* Laur.), ящірка зелена (*Lacerta viridis* Laur.), веретільниця ламка (*Anguis fragilis* L.), черепаха болотяна (*Emys orbicularis* L.).

Найбільш різноманітною та чисельною групою хребетних тварин у видовому відношенні є птахи. З 217 видів, що належать до складу орнітофауни регіону осілими є 39 видів, гніздяться та зустрічаються під час перельотів — 116, спостерігаються під час міграції — 48, прилітають на зимівлю — 7 видів.

Найбільш поширеними лісовими птахами є синиця велика (*Parus major* L.), вівсянка звичайна (*Emberiza citronella* L.), кропив'янка чорноголова (*Sylvia atricapilla* L.), вівчарик-ковалик (*Phylloscopus collybita* Vieil.), мухоловка білошия (*Ficedula albicollis* Temm.), дрізд чорний (*Turdus merula* L.), соловейко східний (*Luscinia luscinia* L.), крук (*Corvus corax* L.), боривітер звичайний (*Falco tinnunculus* L.), яструб великий (*Accipiter gentilis* L.), канюк звичайний (*Buteo buteo* L.), підсоколик малий (*Falco columbarius* L.), сапсан (*Falco peregrines* Tunst.), чапля сіра (*Ardea cinerea* L.), чапля руда, бугай (*Dotaurus stellfris* L.), тетерук, орябок, рибалочка (*Alcedo atthis* L.), бджолоїдка (*Meros apiaster* L.), дятли малий (*Dendrocopos minor* L.), середній (*D. medius*) та звичайний (*D. major*) тощо.

Ссавці лісової фауни представлені 39 видами. Найбільш поширеними є білка звичайна (*Sciurus vulgaris* L.), вовчок горішковий (*Muscardinus avellanarius* L.), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes* L.), борсук (*Meles meles* L.), куниця лісова (*Meles meles* L.), тхір чорний (*Mustela putorius* L.), собака єнотовидний (*Nyctereutes procyonoides* Gray.), видра річкова (*Lutra lutra* L.), бобер річковий (*Castor fiber* L.), ондатра (*Ondatra zibethium* L.), ласка (*Mustela nivalus* L.), їжак звичайний (*Erinaceus europaeus* L.), білозубка білочерева (*Crocidura leucodon* Herm.), мідниця звичайна (*Sorex araneus* L.), козуля звичайна (*Capreolus capreolus* L.), свиня дика (*Sus scrofa* L.), лось (*Alces alces* L.).

Іноді в перестиглих лісових угіддях зустрічається вовк.

Природні умови, в яких веде лісогосподарську діяльність підприємство, вимагають бережливого ставлення його працівників до довкілля, раціонального використання і відновлення лісових ресурсів, приділення дирекцією особливої уваги організації й проведенню природоохоронної і природозаповідної роботи в кожному лісництві Шепетівщини із залученням до неї науковців і населення місцевих громад.

Лісова продукція підприємства

Тут знову буде ліс!

Віхи історії становлення, розвитку та діяльності підприємства

Велике різноманіття рослинності та тваринного світу сприяє промисловій діяльності та веденню лісового і мисливського господарства, якому в різні часи приділялася посилена увага, проте на стан його розвитку наклав свій відбиток кожен період історії.

Ще в першому тисячолітті нашої ери лісові ландшафти були найтиповішими для України. Виняток становила степова зона, в якій лісостани займали незначні площі у байраках і заплавах річок. Проте поліську зону вкривали ліси. Безлісими залишалися лише болота, сипкі піщаники та крутосхили. Подільське Побужжя та сучасна Хмельниччина були вкриті високопродуктивними листяними лісами з переважанням дуба. У складі лісостанів, окрім дуба, зустрічалися граб, ясен, ільм, берест, а в західних районах — явір і бук.

Наші пращури з великою шанобливістю ставилися до лісу, але вже із XV століття у лісах набуває промислового характеру виробництво поташу. Проте до другої половини XVI ст. господарська діяльність людини ще не мала надто нищівного значення для лісів.

Разом з політичними, на українських землях сталися й економічні зміни — розвиток рільництва, виготовлення хлібних виробів. За часів посилення влади Російської імперії промислове винищення лісів набуло ще ширших масштабів.

Непоправної шкоди місцевим лісам завдали буди (поташні заводи), гути (скляні), рудні (виплавка заліза із болотної руди), бурти (виробництво селітри), а пізніше — винокурні та цукроварні. Щоб виготовити 17 400 ц поташу, спалювали 2,7 млн м³ деревини.

У 1718–1721 рр. український поташ доставляли в м. Архангельськ, Санкт-Петербурзький та Ризький порти. За чотири роки з України вивезли 798 т поташу, а також 2 038 бочок смольчуги. У 1723 році російський Сенат наказав в Охтирському і Малоросійському полках та в інших місцях виробляти 2 500 бочок поташу на рік.

Порушення усієї системи зв'язків у природі відбувалося внаслідок варварського винищення деревостанів, адже в дореволюційному лісовому господарстві переважала приватна власність на ліси і споживацький підхід до них. Цей призвело до зменшення їх загальної площі в Україні на 40%.

Високоякісні дубові та соснові лісові насадження масово знищувалися.

У 1918–1920 роках, коли ліси стали загальнодержавною власністю, головна увага нової влади зверталася на заготівлю паливних дров, а з 1921 року її пріоритетним завданням стало забезпечення деревиною промислових потреб країни Рад і розвитку лісоекспорту в країни Європи. У 1923 році з'явився радянський «Лісовий кодекс», що створив єдину систему ведення лісового господарства. В 1931 році більшовиками видано урядову постанову, що впровадила нову організаційну структуру лісового господарства, а в 1932 році — створено Народний комісаріат лісової промисловості.

Шепетівське головне лісництво створено в 1931 році й об'єднало у своїй структурі ліси Ізяславського, Славутського і Шепетівського лісгоспів. На їх лісосировинній базі

створили ліспромгоспи: Шепетівський, Проскурівський, Житомирський, Волинський та інші, які самостійно проіснували до 1960 року.

У 1936 році головне лісництво реорганізується в радлігоспи і райлігоспи, які ліквідували напередодні війни.

Шепетівський радлігосп складався з 12 лісництв: Славутського, Кунівського, Плужанського, Кривинського, Заславського, Голицького, Хутірського, Романівського, Кам'янківського, Климентовицького, Купинського і Шепетівського.

Того ж року, під час утворення «Головлісоохорони», Шепетівський радлігосп розділили на 3 лігоспи (Шепетівський, Славутський та Ізяславський). До Шепетівського лігоспу відійшли Романівське, Кам'янківське, Шепетівське, Купинське і Климентовицьке лісництва.

Директором лігоспу призначається М. В. Лисак-Мельник, якого радянська влада репресувала в 1938 році.

В 1939 році на базі Полонського райлігоспу створили Полонське лісництво. У цей період лісопромислову діяльність у лісах лігоспу проводив Шепетівський ліспромгосп.

У 1949—1950 роках був проведений післявоєнний лісоустрій Шепетівського лігоспу по першому розряду, під час якого ліквідували Шепетівське і утворили Мальованське лісництво, а з Славутського лігоспу до Романівського лісництва передали Жуківську дачу, котру в 1961 році знову повернули Славутському лігоспу.

Новим лісоустроєм вводиться і нова нумерація лісових кварталів, що діє й донині.

З 1938 року по 1941 рік та з 1944 року по 1952 рік директором лігоспу працював Лінник Іван Семенович.

Наказом Кам'янець-Подільського обласного управління лісового господарства і лісозаготівель від 25 лютого 1952 року № 40 директором Шепетівського лігоспу призначений Іван Ульянович Хоронжук, який протягом 30 років очолював підприємство. Роки його керівництва відзначилися значним розвитком матеріальної бази підприємства, запровадженням у виробництво передових технологій і методів лісогосподарювання.

Колектив лісгоспзагу займав лідируючі позиції у всіх сферах своєї діяльності не тільки серед споріднених підприємств України, а й СРСР. Лісівники Шепетівщини були щорічними учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки, під час проведення якої сім працівників

Іван Семенович Лінник

нагороджено великою і малою срібними медалями. В період з 1970 по 1982 роки колектив підприємства постійно нагороджувався Почесними грамотами, Перехідним Червоним прапором Державного Комітету СРСР і Міністерства лісового господарства УРСР та іншими відзнаками, а директору лісгоспу І. У. Хоронжку — присвоєно почесне звання Заслужений лісівник України.

У 1984—1986 роках директором лісгоспагу працював Леонід Йосипович Драчук, а з 08.07.1986 року по 30.09.1998 рік — Заслужений лісівник України Карл Йосипович Бачинський.

Народився Карл Йосипович у селі Ревуха Летичівського району, що на Хмельницьчині. Після закінчення лісогосподарського факультету Української сільськогосподарської академії, пройшов трудовий шлях від техника-лісовода до голови Ізяславського райвиконкому.

Свої знання і вміння втілював у виробництво на посадах лісничого, головного лісничого, директора найбільших у Хмельницькій області Ізяславського та Шепетівського лісгоспагів, здійснював керівництво деревообробним комбінатом, військовим лісгоспом. І де б він не працював, на всіх ділянках займався відтворенням лісів, лісозаготівлею та переробкою лісопродукції, будівництвом, але завжди і скрізь на першому місці у нього відзначався раціоналізм та людський фактор.

До сьогоднішнього дня лісівники Шепетівщини вдячні за будівництво переробних цехів, гаража, лісових доріг і, перш за все, — за людське ставлення до них. Адже за плечами керівника сотні людей, які зверталися з різними питаннями та проблемами і котрі вдало вирішив Карл Йосипович.

Іван Ульянович Хоронжук

Карл Йосипович Бачинський

Володимир Михайлович Сасюк

Підприємство зберегло свій потенціал в період великої інфляції та розрухи, яка охопила Україну після розвалу СРСР. Згідно з наказом Міністерства лісового господарства України від 31.10.1991 року № 133 та наказом обласного виробничого лісгосподарського об'єднання «Хмельницькліс» від 12.11.1991 року № 124 Шепетівський лісгоспзаг перейменовується в Шепетівський держлісгосп.

В 1998 році підприємство очолив Володимир Михайлович Сасюк.

Народився 3 січня 1955 року в родині священника у с. Мирне Горохівського району Волинської області, де й зростав у лісовому краї і змалку був закоханий у мальовничу поліську природу.

У 1976 році закінчив лісоінженерний, а в 1998 році — лісгосподарський факультети Львівського лісотехнічного інституту.

Сьогодні Володимир Михайлович із посмішкою згадує свої студентські роки та з повагою — викладачів — професіоналів лісгосподарської справи, талановитих фахівців і педагогів, які вирізнялися особливим стилем проведення занять, уміли прищепити молоді любов до майбутньої професії, користувалися заслуженим авторитетом серед колег та працівників лісової галузі. В той час він успішно поєднував навчання з громадською діяльністю, брав активну участь у роботі студентського профкому та займався спортом, а маючи ще й гарний голос, був учасником художньої самодіяльності.

Здобувши вищу освіту, В. М. Сасюк розпочав свій професійний шлях у лісовій промисловості на посаді інженера підсочки лісу, виконував обов'язки начальника цеху переробки,

Лісничі з директором підприємства на виїзному практичному семінарі в Романівському лісництві

а згодом очолював лісопункт Ізяславського лісгоспзагу. Протягом 1978—1980 рр. працював асистентом кафедри транспорту лісу Львівського лісотехнічного інституту. Потім повернувся на виробництво та посів посаду головного інженера Ізяславського лісгоспзагу.

Надалі Володимир Михайлович працював головним інженером Шепетівського держлісгоспу і державного лісгосподарського об'єднання «Хмельницькліс».

Міцні знання лісгосподарської справи та набутий досвід керівної роботи допомогли йому в той час очолити ДП «Шепетівський лісгосп» — одне з найбільших лісгосподарських підприємств Хмельниччини, яке нині стало потужним сучасним підприємством, що вважається одним із кращих у регіоні і виділяється серед інших високими виробничими показниками.

У 1999 році Володимир Михайлович нагороджений заохочувальною відомчою нагородою нагрудним знаком «Відмінник лісового господарства України», у 2003 році — нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України, у 2004 році — іменним годинником, у 2009 році — Почесною грамотою та Подякою голови Державного комітету лісового господарства України. Також його удостоєно орденів Святого Рівноапостольного князя Володимира III та II ступенів.

Керівництво та працівники підприємства з надзвичайною відповідальністю ставляться до організації виробництва, мають глибокі знання і досвід лісової справи, не бояться приймати нестандартні рішення, та сміливо й успішно втілюють їх у життя.

На підприємстві, яке працює стабільно і ритмічно багато років, створено 204 робочих місця. Тут щорічно виконуються і перевиконуються планові завдання. Так, загальна реалізація продукції, при рентабельності 10%, складає 58 394 тис. грн, щорічно заготов-

Лісничі ДП «Шепетівський лісгосп» з В. М. Сасюком

ляється 85 846 м³ деревини при середній ціні 651 грн/м³. На виготовлення товарної продукції витрачається 54 743 тис. грн. Крім того на підприємстві постійно створюються насадження лісових культур на площі 120–130 га, а лісництва повністю забезпечують себе посадковим матеріалом, вирощуючи 800 тис. шт. сіянців.

Середньомісячна заробітна плата одного працюючого складає 7 661 грн. Підприємство має чистий прибуток у сумі 1 млн 578 тис. грн. За 2015 рік до бюджету відраховано 9 млн грн, а до державних цільових фондів — 4 млн 284 тис. грн.

Підприємство активно впроваджує у виробництво результати наукових досліджень і кращі зразки нової техніки, удосконалює технологічні процеси й вишукує шляхи підвищення продуктивності праці та покращення добробуту працівників.

Володимир Михайлович досі підтримує тісні зв'язки з навчальним закладом, у якому отримав путівку в життя. Він нині — голова Державної атестаційної комісії лісомеханічного факультету. Між ДП «Шепетівський лісгосп» та Національним лісотехнічним університетом України діє угода про співпрацю, а на базі підприємства університет створив філію кафедри лісових машин та доріг.

Особливу увагу підприємство приділяє кадровому забезпеченню виробничих підрозділів висококваліфікованими фахівцями і стимулює їх за досягнення в праці.

Сьогодні інженерне забезпечення виробничих та технологічних процесів здійснює головний інженер підприємства Сергій Анатолійович Кутасевич, який зарекомендував себе високопрофесійним фахівцем, керівником і організатором.

На високому професійному та науковому рівні він виконує покладені на нього обов'язки, слідкує за належною роботою машин, механізмів і технологічних ліній та приймає активну участь у впровадженні раціональної розробки деревини й покращенні ефективності виробництва. Користуючись заслуженим авторитетом і повагою з боку керівництва та підлеглих, він багато уваги приділяє й громадському життю колективу.

Керівництво лісовим господарством підприємства забезпечує уродженець сусідньої Славутчини Олександр Васильович Заблоцький, який після отримання лісогосподарської професії в Березнівському лісотехнічному технікумі та на лісогосподарському факультеті Українського державного лісотехнічного університету працював у ДП «Шететівський лісгосп» на посадах майстра лісу, помічника лісничого Романівського лісництва, інженера охорони лісу, провідного інженера лісового господарства, а в 2010 році — призначений на посаду головного лісничого.

Як керівник відділу лісового господарства, який володіє високими професійними якостями і вміло застосовує набуті знання та досвід, він плідно забезпечує виконання виробничих завдань, співпрацю з навчальними закладами і практичну діяльність учнівських лісництв, у яких виховуються майбутні лісогосподарі краю. Здобувши заслужений авторитет та повагу з боку підлеглих і керівництва за сумлінну й плідну працю, неодноразово нагороджувався подяками і грамотами Хмельницького обласного управління лісового та мисливського господарства.

В нинішній час у структуру лісогосподарського підприємства входить 11 лісництв, на території яких розміщено 6 лісових розсадників загальною площею 11,4 га, лісокомплекс, автопарк з ремонтно-механічною майстернею, деревообробний та столярний цехи.

Учасники обласних змагань звалювальників лісу в Кам'янківському лісництві

Для покращення побутових умов і здоров'я працівників тут функціонують лазня, медичний пункт, тренажерний зал, кімната відпочинку.

Серйозна увага приділена природоохоронній та природозаповідній роботі, до якої залучаються органи місцевої влади, науковці, громадськість і школярі місцевих шкіл.

На території підприємства створено ряд природозаповідних об'єктів загальною площею 9314 га. Пишаються природоохоронці регіональним ландшафтним парком «Мальованка», в якому зростають рідкісні рослини, занесені до Червоної книги України та Європи, вікові дерева дуба звичайного та сосни звичайної.

Значна увага приділяється й розвитку мисливського господарства. Знайшли у лісових угіддях притулок звірі й птахи. У Мальованському лісництві облаштовано великий вольєр для диких свиней.

Дбають лісівники Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство» і про свою зміну. Завдяки їх зусиллям і постійній турботі в лісгоспі організовані та успішно функціонують 8 учнівських лісництв, у яких лісівники разом з педагогами наполегливо виховують майбутніх фахівців лісового господарства.

Юні лісівники лісгоспу неодноразово й гідно презентували підприємство, область та Україну на різних Всеукраїнських і Міжнародних конкурсах, демонструючи високий рівень знань, наукового потенціалу практичних умінь та навичок. Так, у 2004 році вперше юні лісівники Полянського учнівського лісництва представляли Україну на I Міжнародному юніорському лісовому конкурсі в місті Москва, де їх дослідницька робота «Рідкісні рослини Регіонального ландшафтного парку «Мальованка» була відзначена дипломом.

Після цього, завдяки підтримці лісгоспу, робота шкільних учнівських лісництв ще більше активізувалася.

У 2009 році на VI Міжнародному юніорському лісовому конкурсі та в 2013 році на X Міжнародному юніорському лісовому конкурсі юні лісівники учнівського лісництва «Пліщинське», представляючи Україну в Москві та Ханті-Мансійську, стали лауреатами цих конкурсів і двічі вибороли III призові місця, а в 2014 році їх команда здобула Гран-прі і вони стали абсолютними переможцями VIII Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв на Волині. Маючи високі відзнаки та нагороди, вихованці учнівського лісництва, працюючи ритмічно та стабільно, на високому науковому рівні представили Хмельниччину на IX Всеукраїнському зльоті учнівських лісництв, виборовши почесне I місце серед 22 областей України.

21–22 березня 2016 року в м. Києві відбулась Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом», присвячена Міжнародному дню лісу, яка проводилася Міністерством освіти і науки України, Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді за підтримки Державного агентства лісових ресурсів України та Товариства лісівників України.

Для участі у конференції Хмельницьке обласне управління лісового та мисливського господарства і Департамент освіти і науки Хмельницької ОДА направили у столицю делегацію з числа кращих педагогічних працівників і лісівників: керівників учнівських лісництв та представників лісових господарств області, організаторів і ентузіастів творчої практичної лісгосподарської та науково-дослідницької роботи з юними лісівниками. Із дванадцяти деле-

гатів — шестеро представників ДП «Шепетівський лісгосп». Це директор Володимир Михайлович Сасюк, інженер лісових культур Анна Олександрівна Кирильчук, лісничі Полонського та Пліщинського лісництв Олег Вікторович Будник і Михайло Вікторович Савчук, керівники учнівських лісництв Микола Андрійович Зведенюк і Галина Дмитрівна Проценко.

Хмельницький ОЕНЦУМ представляла завідувач відділу екології і охорони природи, керівник гуртків Ольга Олександрівна Гораль.

Лісівники й освітяни Хмельниччини яскраво продемонстрували учасникам конференції результати своєї співпраці, завдяки якій у навчальних закладах і лісництвах нашого краю діють 42 учнівських лісництва, більшість яких ведуть відлік своїй плідній діяльності ще з 60-х та 70-х років ХХ століття, мають славні традиції і слугують прикладом для інших.

Для виставки «Лісовідтворення. Пошуки молоді» лісівники й педагоги оформили тематичну експозицію області, де представили мережу учнівських лісництв регіону та їх досягнення, непересічні здобутки юних лісівників Шепетівщини, зокрема, змістовні банери, буклети, альбоми, навчальну літературу, тематичні розробки і звіти про результати різноманітних напрямів їх діяльності — експериментально-дослідницької, навчальної, наукової, агітаційно-просвітницької, методичної та профорієнтаційної.

В ході пленарного засідання Всеукраїнської науково-практичної конференції було проведено 2 сесії на актуальну тематику «Роль лісів України в умовах глобальних змін навколишнього середовища» та «Лісовідновлення: стратегія партнерства», під час яких директор ДП «Шепетівський лісгосп» Володимир Михайлович Сасюк аргументовано розповів учасникам заходу про організацію і всебічну підтримку дирекцією та колективом підприємства учнівських лісництв Шепетівщини — школи майбутніх господарів лісу рідного краю.

Під час презентацій інноваційних форм діяльності кращих учнівських лісництв України керівник зразкового учнівського лісництва «Пліщинське» Микола Андрійович Зведенюк виступив з доповіддю-презентацією на тему: «Формування наукового світогляду школярів через систему позашкільної роботи на прикладі учнівського лісництва» і поділився з колегами своїм досвідом творчої роботи з юними лісівниками та шефами-лісівниками, профорієнтації і професійної підготовки юних лісгосподарів.

Працювали дискусійні майданчики: «Пріоритети лісівничої освіти в контексті збалансованого розвитку та проблем матеріально-технічного забезпечення в учнівських лісництвах» і «Допрофільна підготовка та профільне навчання учнів з лісівництва», у яких брали активну участь представники Хмельниччини. Інші делегації зацікавлено знайомились з досвідом лісівників і педагогів області, представленим шепетівчанами під час дискусій та експозиції виставки, і високо оцінювали їх здобутки.

Організатори Всеукраїнської науково-практичної конференції «Відтворимо ліси разом» нагородили спеціальною почесною відзнакою зразкове учнівське лісництво «Пліщинське» та Грамотою Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Міністерства освіти і науки України Державне підприємство «Шепетівське лісове господарство», доповідачів і членів обласної делегації, обласний ЕНЦУМ та ряд кращих учнівських лісництв Хмельниччини, їх керівників-педагогів і закріплених за ними працівників державних лісгосподарських підприємств.

Миколу Андрійовича Зведенюка нагороджено почесною відзнакою «Найкращому керівнику учнівського лісництва».

Виробнича діяльність Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство» поставлена на сучасну високопрофесійну та наукову основу. Господарську діяльність колектив підприємства спрямовує на зростання продуктивності насаджень, поліпшення санітарного стану лісів, систематичне лісовідновлення і підвищення якісного складу лісового фонду, помірну лісоексплуатацію та раціональну переробку деревини.

Фахівці лісгоспу освоїли виробництво високорентабельних ламелей, що принесло додаткові кошти, які ефективно використовуються. При цьому налагоджено взаємовигідну співпрацю, зокрема, зі словацькими, німецькими, турецькими, болгарськими фірмами. На внутрішньому ринку гарні ділові стосунки встановлені з підприємствами Рівненщини, Вінниччини, Донеччини, не кажучи вже про місцеві — в межах Хмельниччини.

У Всеукраїнському конкурсі на звання «Кращий роботодавець року» Шепетівський лісгосп було визнано одним із його переможців.

Сьогодні у складі лісгоспу ефективно й успішно працюють Кам'янківське, Климентовицьке, Мальованське, Плесенське, Пліщинське, Понінківське, Полонське, Романівське, Рудня-Новеньське, Хмельівське та Шепетівське лісництва, керівництво і працівники яких дбають про кадровий потенціал, раціональне проведення лісозаготівельних робіт, впровадження у виробничий процес новітніх енергозберігаючих та високопродуктивних прибуткових технологій, охорону, збереження й примноження лісових багатств та природи рідного краю.

Колектив працівників лісокомплексу з керівником Є. М. Гордієм

Сучасні виробничі підрозділи лісгоспу та їх характеристика

Одним із кращих виробничих підрозділів господарства та області є **Кам'янківське лісництво**. На його території, що займає площу 2371 га, розкинулось два лісових масиви: північно-західний (поблизу сіл Кам'янка і Пліщин) та північно-східний (довкола села Кам'янка та міста Шепетівки). За минулий ревізійний період на його базі були створені Пліщинське й Плесенське лісництва. Через територію лісництва проходять транзитні автомобільні та залізничні шляхи міжобласного і міждержавного (міжнародного) значення, що істотно впливає на екологічний стан та охорону його лісових ресурсів.

У лісових масивах домінують соснові насадження із сосни звичайної, які займають 73% площі, твердолистяні ліси, в яких переважають посадки дуба червоного та дуба звичайного, що займають 10%. На решті території ростуть ялина, модрина, осика, береза, вільха та ін.

У соснових лісах підлісок не виявлений. Подекуди в деревостані зустрічаються береза повисла та дуб звичайний. Поодинокі зростають горобина звичайна та крушина ламка. Основу флористичного ядра складають бореальні види: ожина волосиста, одинарник європейський, щитник шартрський, чорниця, брусниця, верес звичайний.

Підлісок дубових лісів представлений ліщиною звичайною, крушиною ламкою, бузиною чорною, малиною звичайною, ожиною сизою. Із трав'янистого покриву переважає зе-

Лущна рослинність у Кам'янківському лісництві

ленчук жовтий, дзвоники персиколисті, конвалія травнева, буквиця лікарська, рутвиця. Трапляється лілія лісова та перстач білий. У старих листяних, рідше мішаних лісах тут виявлено масове зростання первоцвіту весняного. Вид має високу життєвість, квітує та плодоносить.

У різних типах лісу поширені плазуни: веретільниця ламка, вуж звичайний і гадюка звичайна. Земноводні представлені жабою гостромордою, жабою трав'яною і квакшею.

На території лісництва у гніздовий період зареєстровані лелека чорний, канюк звичайний, деркач, зозуля, очеретянка чагарникова, припутень, мухоловка мала, повзик, гаїчка болотяна, вівсянка, вівчарик-ковалик та ін.

Ссавці у лісових біотопах представлені такими видами: їжак звичайний, кріт звичайний, лисиця, борсук, куниця лісова, ласка, тхір чорний, свиня звичайна, козуля європейська, лось, заєць-русак та вивірка. З великою відповідальністю виконують свої обов'язки з охорони рослинного і тваринного світу всі працівники лісництва.

Окрім виконання планових завдань, дбають у лісництві і про естетичне оформлення адміністративних та господарських приміщень. Прибудинкову територію адміністративного приміщення лісництва прикрашає дендропарк, який нараховує біля 100 видів реліктових та ендемічних дерев і кущів. Зір радують горіхи маньчжурський, чорний та Зібольда, платан східний, тис ягідний, липа американська, магонія падуболиста, сумах пухнастий та ін. А заклав і доглядав цю перлину Василь Федотович Трач у сурову післявоєнну пору, адже працював він лісничим з 1944 по 1975 рік. Виробнича діяльність розвивалася за вимогами науки та потребами господарства.

Зелене живцювання в теплиці Кам'янківського лісництва

Так на території Кам'янківського лісництва з'явився лісовий розсадник, який складається з теплиці та шкілок декоративних дерев і кущів. Тут вирощуються туя західна (*Thuja occidentalis*) та східна (*Thuja orientalis*), кипарисовик горохоплодий (*Chamaecyparis pisifera* (Siebold & Zucc. Endl.)), самшит вічнозелений (*Buxus sempervirens* L.), ялівці, модрина, ялина колюча, гінкго дволопатеве (*Ginkgo biloba*) тощо.

Збереглася на території лісництва ботанічна пам'ятка природи місцевого значення, розташована у 12 виділі 29 кварталу — «Дуб черешчатий», площею 9,1 га. Охоронний режим встановлено з 1986 року.

Охороняється генетичний резерват високопродуктивного дубового насадження віком понад 100 років. Серед типової для регіону рослинності зустрічаються тварини, які занесені до Додатку II Бернської конвенції: канюк звичайний, дятел великий, крутиголовка, вивільга, вівчарик жовтобровий, вільшанка, кропив'янка чорноголова, мухоловка сіра, мухоловка білошия, зяблик, костогриз та ін.

Дане насадження має селекційне, лісогосподарське (цінна лісонасіннева ділянка), лісоохоронне значення, є осередком збереження тваринного світу.

Гордістю лісництва є зона відпочинку «Дубки», в якій побудовані відпочинкові комплекси: окремі будиночки, альтанки, ігрові площадки для дітей, а для забезпечення відпочивальників усім необхідним — ласкаво відкриває двері магазин «Лісовичок».

Дбають у лісництві і про лісівничу зміну. Для профорієнтаційної роботи в адміністративному приміщенні обладнано спеціалізований клас для школярів та вихованців учнівських лісництв. Тут часто проводять навчальні заняття юні лісівники з Пліщинської та Цвітоської загальноосвітніх шкіл, а спеціалісти лісництва, в свою чергу, — часті гості школярів.

Понад 25 років лісництво очолює Відмінник лісового господарства України Юрій Володимирович Мартинюк. Шлях його становлення як лісівника-професіонала розпочався з посади станочника-розпиловщика деревообробного цеху. Після служби в армії навчався у Львівському лісотехнічному інституті, працював помічником лісничого. Разом з роками сумлінної праці набував досвід, уміння, високий професіоналізм, повагу і довіру колег та дирекції. Завдяки цьому й призначили Юрія Володимировича керувати одним із найбільших лісництв підприємства, яке успішно працює сьогодні.

Ласкаво просимо в «Дубки»

Магазин «Лісовичок»

Лісничий Ю. В. Мартинюк із лісокультурницями Н. А. Нестерук,
С. А. Мороз та Т. А. Перець

Климентовицьке лісництво розташоване в центральній частині ДП «Шепетівський лісгосп». Реорганізоване у 2011 році й має 2629,6 га загальної площі лісових масивів.

Межує: на півдні — з землями Судилківської сільської ради, на сході — з Мальованським лісництвом, на півночі — з лісовими масивами Рудня-Новеньського лісництва та землями Городнявської сільської ради, а на заході — з Шепетівським лісництвом. Частина земель державного лісового фонду Климентовицького лісництва розміщена на землях Городищенської сільської ради і знаходиться в найпівденнішій частині лісгоспу.

Переважаючими породами є сосна звичайна та дуб звичайний (кв. 35—46), на які припадає понад 70% вкритої лісом площі. Чорновільхові ліси розміщені у 3, 4, 24, 29 кварталах. Саме ці насадження утворюють віковічні бори та діброви, у яких переважає підлісок, сформований із ліщини звичайної, калини звичайної, крушини ламкої. Великі площі насаджень формує береза повисла, незначні площі зайняті дубом червоним, ялиною європейською, грабом звичайним (*Carpinus betulus L.*), ясенем звичайним, (*Fraxinus excelsior L.*) акацією білою, осикою, липою дрібнолистою (*Tilia cordata L.*), тополею канадською та каштаном звичайним (*Aesculus hippocastanum L.*).

У деревостані хвойних лісів переважає сосна звичайна, з домішкою берези бородавчастої, рідше — дуба звичайного.

Климентовицьке лісництво характеризується наявністю ценозів липово-дубових лісів, що поширені в заплаві річки Цвітохи. Серед них переважають гадючникові (з гадючником в'язолистим), безщитникові, щучникові, малинові.

Підлісок не розвинений. Чагарниково-трав'яний покрив представлений чорницею, орляком звичайним, брусницею, щучником дернистим, дзвониками персиколистими, вересом звичайним, веснівкою дволистою (*Majanthemum bifolium L.*), молінією голубою, багном звичайним (*Ledum palustre L.*), ожиною волосистою, перстачем гайовим (*Melampyrum nemorosum*), перлівкою пониклою та вербозіллям звичайним (*Lysimachia vulgaris L.*). У досить добре розвиненому килимі мохів виділяється рунянка звичайна, сфагнум, плевроцій Шребера (*Pleurozium schreberi*) та гілокомій блискучий (*Hylocomium splendens*).

Орнітофауна найбільш представлена такими видами птахів: яструб малий (*Accipiter nisus*), щиглик, шеврик лісовий (*Anthus trivialis*), шуліка чорний, чикотень, чечітка звичайна, сорока, соловей східний (*Luscinia luscinia*), сова сіра, синиця довгохвоста, снігур, підорлик малий, омелюх, лелека чорний і дятел малий, чапля сіра, гуска сіра (*Anser anser*), чернь чубата, лунь очеретяний, мартин звичайний, крячок річковий (*Sterna hirundo*), очеретянка велика тощо.

Через територію лісництва протікає річка Цвітоха, завдяки цьому тут багатий світ земноводних, серед яких зустрічаються часничниця, квакша, жаба трав'яна, тритон звичайний, ропуха сіра, кумка червоночерева (*Bombina bombina Pall*), ропуха зелена, а в лісових озерах — жаба озерна (*Pelophylax ridibundus Pall.*).

У водоймах зустрічається щука, плітка, пічкур звичайний (*Gobio gobio*), лящ, карась звичайний, в'юн звичайний, окунь річковий (*Perca fluviatilis*).

Із плазунів найбільш поширені черепаха болотяна та вуж водяний.

Ссавці у лісових біотопах представлені такими видами: миша лісова, кріт, пацюк сірий, їжак звичайний, нічниця велика, вовчок лісовий, ласка, куниця лісова, заєць-русак, лисиця, бобер (*Castor fiber*), козуля європейська, свиня дика (*Sus scrofa*).

Природно-заповідні території місцевого значення представлені гідрологічним заказником «Купинський» та орнітологічним — «Червоноцвітський».

Купинський заказник розташований на північній околиці с. Купине Шепетівського району в 14 виділі 14 кварталу. Площа — 12,0 га. Охоронний режим встановлено з 1992 року. Охороняється рідкісне для Хмельниччини болото округлої форми. Ймовірно, воно виникло шляхом заростання озера, вірогідно, карстового. Рослинність його змінюється від центру до периферії.

В центральній частині болото має оліготрофний характер, тобто тут виявлені угруповання верхових боліт. Такі болота виникають там, де торфовий поклад при своєму наростанні вже втрачає зв'язок з ґрунтом, що його підстелює, і живиться переважно атмосферними опадами. В трав'яному покриві переважають рослини, що зуміли пристосуватись до умов малопоживного і кислого торфу. Поверхня майже суцільно вкрита сфагновими мохами. В заказнику на сфагновому покриві переважає пухівка піхвова, поміж її купинами по моху стелиться журавлина болотна. Тут зростають типові рослини сфагнових боліт — андромеда багатоліста, лохина (буяхи), багно болотне.

Всі ці рослини є рідкісними для Хмельницької області. В обводнених зниженнях трапляються вовче тіло болотне, вербозілля болотне, осока сіривата. В заказнику виявлений пальчатокорінник м'ясочервоний — лучно-болотна орхідея, занесена до Червоної книги України.

З боку лісової дороги на болоті представлений обводнений горбисто-мочажинний комплекс, розвиток якого нині йде від переходового (мезотрофного) болота до верхового (оліготрофного). Тут сполучаються обводнені зниження з трав'яно-моховими угрупованнями і заліснені горби. Зниження видовженої форми займають 70—75% поверхні. В них на пласті плаваючих у воді сфагнових мохів зростають такі вологолюбні болотні рослини як кизляк болотний, осока сіривата, пухівка багатоколоскова. Трапляється і рідкісна комахоїдна водна рослина — пухирник середній.

У периферійній смузі болота виявлені угруповання переходового (мезотрофного) болота. Тут разом з очеретом на сфагновому килимі зростають вовче тіло болотне, пухівка багатоколоскова, куничник сіриватий, осоки, журавлина болотна. В цій смузі, заходячи і на центральну частину болота, можна побачити льодовиковий релікт — вербу чорничну. Ця рослина занесена до Червоної книги України. Досі в Хмельницькій області було відоме лише одне її місцезнаходження — неподалік від Святого озера. Вірогідно, що на Хмельниччині це єдині місцезростання виду у локалітетах на південь від межі його суцільного поширення.

Таким чином, болото має центрально-оліготрофний хід розвитку, що йде від дещо підвищеної центральної його частини до периферії. Такі болота, тим більше з наявністю горбисто-мочажинного комплексу, характерні для північних регіонів, насамперед, для півночі тайгової зони, прибалтійських країн. Вони дуже рідко трапляються в Україні — лише подекуди на Поліссі та в Карпатах.

Фауна хребетних заказника не відзначається значним різноманіттям. Із птахів, що мають охоронні статуси, у центральній оліготрофній частині болота відмічені шеврик лісовий, сорокопуд терновий, вільшанка тощо. Біля знижених вологих ділянок оселюється баранець звичайний — кулик, досить характерний для верхових боліт.

Орнітофауна прилеглих до болота ділянок більш різноманітна.

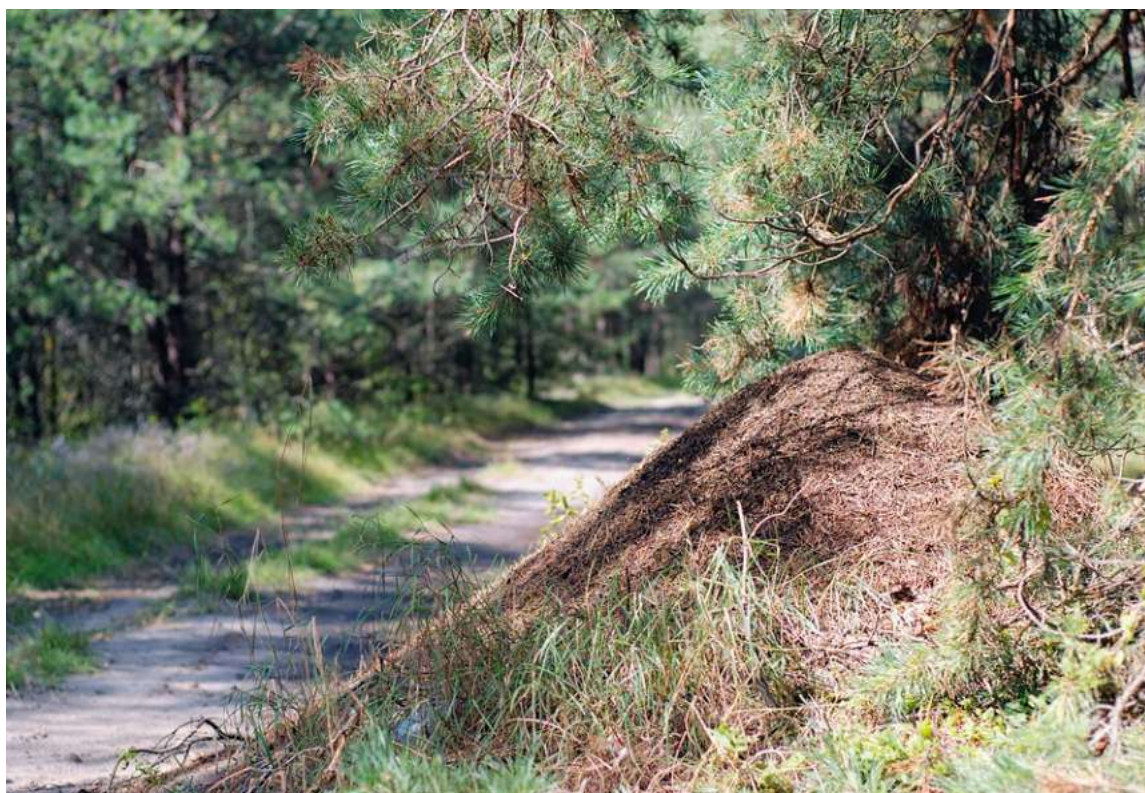
В значній кількості тут трапляються вівчарик-ковалик, зяблик, дрізд чорний, вівсянка звичайна та інші види птахів. Із ссавців до центральної частини болота заходять лось, козуля, заєць сірий, лисиця.

Із земноводних зареєстрована жаба гостроморда, що включена в регіональний Червоний список.

Наявність горбисто-мочажинного комплексу, зростання рідкісних видів рослин — реліктових та погранично-ареальних, в тому числі занесених до Червоної книги України, роблять болото в заказнику «Купинський» унікальним для Хмельниччини. Найбільший інтерес у ботанічному аспекті становить зростання на болоті льодовикового релікту — верби чорничної.

Заказник виконує гідроакумулюючу функцію, є джерелом живлення безіменного струмка — притоки р. Лизнявки (басейн р. Горинь).

Червоноцвітський заказник — знаходиться у 9 кварталі (виділи — 16, 17) Климентовицького лісництва і 15 кварталі (виділи — 2—4, 6—8) Мальованського лісництва. Площа — 36,0 га. Охоронний режим встановлено з 1992 року.

Лісовий мурашник у Климентовецькому лісництві

Лелека чорний в Червоноцвітському заказнику

Охороняється тут лелека чорний — вид із Червоної книги України.

Гніздо чорного лелеки розташоване на великому дубі посеред листяного лісу з трав'яним покривом із осоки трясучковидної. Лісові угруповання з домінуванням цієї осоки занесені до Зеленої книги України. Вони характерні для центральної Європи, а в Україні знаходяться на східній межі свого поширення. Це — знижена вирівняна волога ділянка. Посеред середньовікового лісу трапляються окремі великі дуби — свідки давніх часів.

Дуб, на якому оселився чорний лелека, має висоту близько 25 м.

Гніздо розташоване на гілці, спрямованій на схід, на висоті 11 м. Воно має діаметр 1,2 м і висоту — 0,8 м.

Деревостан лісу, що оточує дуб з гніздом лелеки чорного, складають береза повисла, дуб звичайний, як домішка трапляються сосна звичайна, вільха чорна. У підрослі переважає дуб 1—5 м заввишки, поодинокі трапляються молоді ялини, граб. Підлісок не виявлений, поодинокі зростають малина, верба попеляста, горобина. Трав'яний покрив, як це характерно для трясучковидних угруповань, досить густий — з проективним покриттям 80—85%. Інші види — це переважно північні види вологих лісів: вербозілля звичайне, щитник шартрський, веснівка дволиста. Навесні у лісі виявлені синузії весняних ефемероїдів з переважанням анемони дібровної.

Такий характер має частина лісу, прилегла до гнізда. Подекуди трапляються плескаті підвищені гривки, вкриті грабово-дубовим лісом з типовими видами широколистяних лісів, таких як зірочник лісовий, просянка розлога, круціата гола. Із рідкісних видів відмічена

Рекреаційна зона Климентовицького лісництва

Базисний розсадник у Климентовицькому лісництві

любка дволиста, занесена до Червоної книги України. Загалом, територія заказника — вологий лісовий комплекс із сполученням неморальних та бореальних лісових видів.

Окрім лелеки чорного на території заказника мешкають інші представники Червоної книги України — бджола-тесляр фіолетова, бражник олеандровий, дозорець-імператор, зміїд.

До Європейського Червоного списку включені такі представники тваринного світу заказника: деркач, вовчок горішковий. Понад 40 видів тварин заказника занесені до Додатку II Бернської конвенції, зокрема: канюк звичайний, лунь очеретяний, яструби великий і малий, дятли великий та малий, плиска біла, сорокопуд терновий, вівчарик-ковалик, очеретянка чагарникова, соловейко східний, повзик та ін.

Чимало представників фауни заказника є регіонально рідкісними і охороняються в Хмельницькій області: жаба гостроморда, ропуха зелена тощо.

Заказники є осередками збереження біорізноманіття східної частини Малого Полісся.

Більше 20 років лісництво очолював Микола Олексійович Корнійчук, який з усією відповідальністю ставився до функціонування і розвитку лісового господарства.

Сьогодні лісництво очолює Дмитро Леонідович Басовський. Після закінчення НЛТУ України перебував на військовій службі за контрактом. З 2010 року працював майстром лісу, а згодом — помічником лісного Романівського лісництва. В 2012 році був призначений на посаду інженера лісового господарства, а з 2014 року став керівником Климентовицького лісництва. Дмитро Леонідович на високому науковому і професійному рівні виконує покладені на нього обов'язки.

Мальованське лісництво — одне з найбільших лісництв не тільки підприємства, а й усієї області. На його території, яка займає площу 6 179 га, у єдиному величезному масиві розкинулось 120 кварталів, а довкола них розташувались села Мальованка, Поляна, Савичі, Купино, Червоний Цвіт, Конотоп, Цмівка і Судимонт. Тому антропогенний фактор відіграє велику роль у функціонуванні цієї структурної одиниці.

У складі державного лісового фонду сформовані соснові ліси із найбільш поширеними трьома видами асоціацій — соснових лісів лишайникових, вересових і чорницевих, які займають до 80% площі (кв. 32—98, 111—120).

Соснові ліси вересові характеризується тим, що I ярус утворює сосна звичайна з поодинокими особинами дуба звичайного або дуба червоного (*Quercus rubra*) і берези бородавчастої.

Чагарниково-трав'яний покрив представлений орляком звичайним, брусницею, вересом звичайним, чорницею (*Vaccinium myrtillus L.*), ожиною волосистою, сунічником наземним, нечуйвітром волохатеньким, золотушником звичайним, біловусом стиснутим, веснівкою дволистою, котячими лапками дводомними, чебрецем звичайним, одинарником європейським, грушанками круглолистою та малою, щитником шартрським, плауном колючим та ін..

У лісах мохово-лишайниковий покрив розріджений і характеризується гілокомієм блискучим, дикраном зморшкуватим (*Dicranum rugosum*), кладонією оленячою, плевроційем Шребера.

Мішаний ліс у Мальованському лісництві

Експерсію у Мальованському лісництві проводить В. М. Сасюк

Дубові ліси з дуба червоного і дуба звичайного займають 16% площі. На березові, ялинові, чорновільхові, грабові ліси припадає менше аніж 10% на кожен вид. В насадженнях зустрічається вільха сіра, осика, тополя, верба, акація біла, липа дрібнолиста.

Місцевість Мальованського лісництва, з його рослинністю і тваринним світом, є унікальною. Адже саме невеличке село Мальованка привернуло до себе увагу вчених Національної академії наук України і стало своєрідним центром створення в 1999 році Регіонального природного парку з однойменною назвою «Мальованка». Тепер на території лісництва функціонують два об'єкти природно-заповідного фонду — ландшафтний та гідрологічний.

В 2004 році рішенням Хмельницької обласної ради територія «Мальованки» розширена і становить 16920 га, в тому числі заповідної зони — 3160,4 га (18,7%). Вона охоплює околиці сіл Савичі, Поляна, Хролин, Мальованка, Купино, Городнявка. Зараз на території парку є три невеликих населених пункти Шепетівського району — села Мальованка, Купино, Савичі.

Територія регіонального ландшафтного парку дуже відрізняється за рельєфом, кліматичними умовами, характером ґрунтів, підстилаючих порід, рослинності та тваринного світу від основної, подільської частини області. Він розташований на межі Малого та Центрального Полісся. Саме по території парку, по лінії Миньківці — Червоний Цвіт — Судимонт — Поляна, проходить східна межа Малого Полісся. Територія західної частини «Мальованки» належить до Малого Полісся.

В рослинному покриві переважають соснові та дубово-соснові ліси.

Цінні лісові масиви, в основному, розміщені в кв. 65—67, 69—71.

Тут «попрацювали» бобри

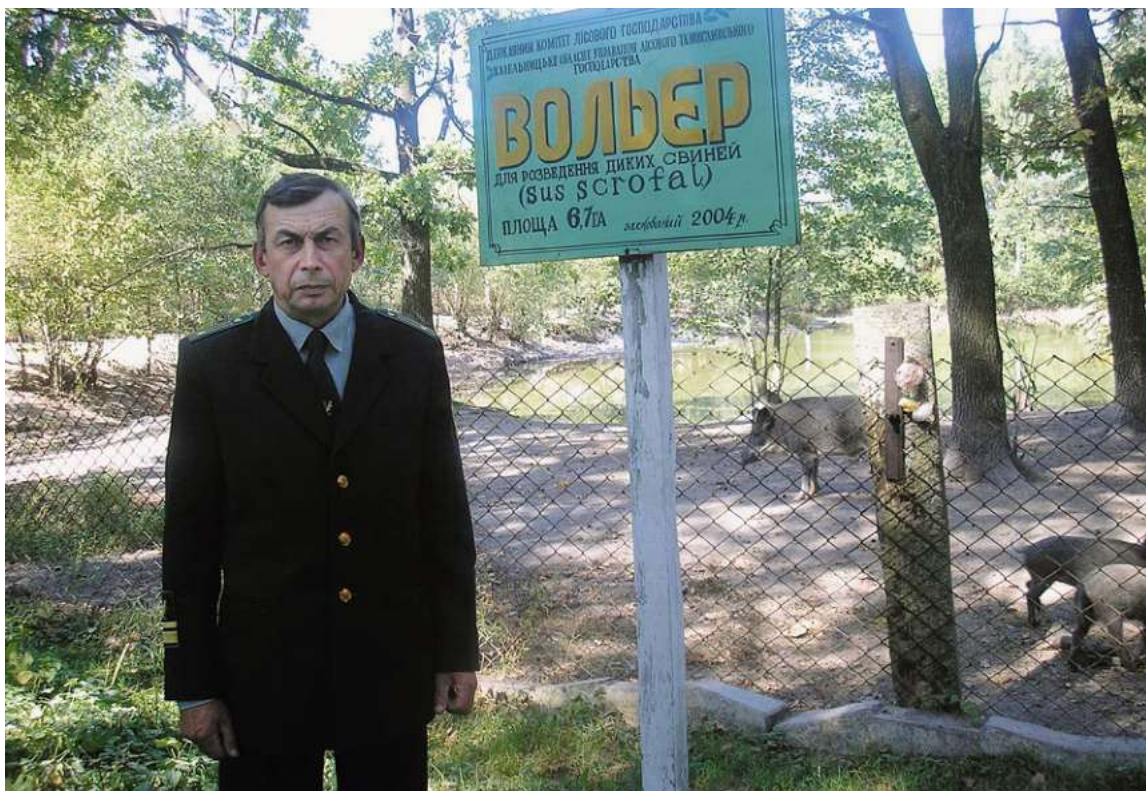
Озеро в 65 кварталі Мальованського лісництва

В соснових лісах поширені, крім бореальних, неморальні види та види характерні для Карпат.

Широколистяні ліси розмістилися на більш родючих сірих лісових ґрунтах, головним чином на Полонщині. Серед них найбільшу площу займають дубові ліси — переважно крушиново-трясучковидноосокові — центральноєвропейські угруповання на східній межі ареалу. Вони занесені до Зеленої книги України. Зростають такі ценози у великому лісовому масиві на межі Полонського та Шепетівського районів. Вони в основному середньовікові, інколи зустрічаються старі (урочище Лізне). Домішка інших порід у деревостані невелика, це осика, подекуди — береза та сосна. У цьому ж урочищі виявлено місцезнаходження аконіта строкатого. Особлива увага повинна приділятися поширенню у цьому лісництві первоцвіту звичайного. Цей субатлантично-середземноморський вид в Україні поширений переважно у Гірському Криму, рідше — в передгір'ї та гірському лісовому поясі Карпат.

В підліску переважає крушина ламка, трапляються ліщина звичайна, бруслина бородавчаста, вовчі ягоди звичайні. Трав'яний покрив у вигляді суцільного зеленого моря утворює осока трясучковидна. Флористичний склад фітоценозів досить бідний. Тут переважають бореальні види, такі як куничник очеретяний, веснівка дволиста, вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris*), проте трапляються і центральноєвропейські — кадило сарматське, підмаренник середній, молочай гранчастий, живокіст серцевидний (*Symphytum cordatum*) та осока затінкова.

Гідрологічний заказник «Мальованський» створений згідно з рішенням Хмельницької облдержадміністрації від 28.09.1996 року за № 67. До його складу входить озеро і болот-

Мисливствознавець лісгосту О. І. Сікорський опікує вольєр

Козуля звичайна в мисливських угіддях

ний масив з типовою та рідкісною водно-болотною рослинністю. Заснування регіонального парку відбувалося в період, коли лісництвом керував Микола Андрійович Бузиль, який доклав багато зусиль для становлення і функціонування заповідної території.

Тут, у світі ссавців домінують: миша лісова (*Sylvaemus sylvaticus*), лисиця (*Vulpes fulva*), їжак звичайний (*Erinaceus europaeus*), вовчок лісовий (*Dryomys nitedula*), заєць-русак (*Lepus europaeus*), козуля (*Capreolus capreolus L.*), кріт (*Talpa europaea*), ласка (*Mustela nivalis*), куниця лісова (*Martes martes*), лось (*Alces alces*), вовк сірий (*Canis lupus L.*), нічниця велика (*Myotis myotis*), свиня дика (*Sus scrofa*) і навіть пацюк сірий (*Rattus norvegicus*).

Світ птахів представлений такими видами: синиця велика (*Parus major*), жовна зелена (*Picus viridis*), зяблик (*Fringilla coelebs*), журавель сірий (*Grus grus*), яструб малий (*Accipiter nisus*), щиглик (*Carduelis carduelis*), шеврик лісовий (*Anthus trivialis*), шуліка чорний (*Milvus migrans*), чикотень (*Turdus pilaris*), чечітка звичайна (*Carduelis flammea*), чапля сіра (*Ardea cinerea*), бугай (*Botaurus stellaris*), гагара (*Gavia*), сова вухата (*Asio otus*), рябчик (*Tetrastes bonasia*), зозуля (*Cuculus canorus*), сорока (*Pica pica*), соловей східний (*Luscinia luscinia*), сова сіра (*Strix aluco*), синиця довгохвоста (*Aegithalos caudatus*), снігур (*Pyrrhula pyrrhula*), підорлик малий (*Aquila clanga*), омелюх (*Bombycilla*), лелека чорний (*Ciconia nigra*) і дятел малий (*Dendrocopos minor*).

Серед земноводних можна побачити часничницю (*Pelobates fuscus*), квакшу (*Hyla arborea*), жабу трав'яну (*Rana temporaria*), тритона звичайного (*Triturus vulgaris*), ропуху сіру (*Bufo bufo*), кумку червоночереву (*Bombina bombina*), ропуху зелену (*Pseudepidalea viridis*), а в лісових озерцях — жабу озерну (*Pelophylax ridibundus*).

Багата територія лісництва і на плазуни. Тут зустрічаються веретільниця, вуж звичайний (*Natrix natrix*), гадюка звичайна (*Vipera berus*), мідянка (*Coronella austriaca*), ящірка прудка (*Lacerta agilis*), а у водоймах — черепаха болотяна (*Emys orbicularis*) та вуж водяний (*Natrix tessellata*).

Лісничий Сергій Миколайович Туракевич свій трудовий шлях розпочав у 2006 році на посаді помічника лісничого Романівського лісництва після закінчення НЛТУ України. З 2011 року призначений керівником Мальованського лісництва.

Плесенське лісництво — відносно молоде. Створене в 2010 році в результаті реорганізації Кам'янківського лісництва.

Територія лісництва площею 2 294,9 га, розташована в західній частині ДП «Шепетівський лісгосп» і межує: на півночі з землями Миньковецької сільської ради Славутського району, на сході — із землями Судилківської сільської ради, на південному сході — Шепетівської міської ради, півдні і північному заході — Цвітоською сільською радою Славутського району, на заході — Хмельницьким лісництвом військового лісгоспу.

У лісництві переважають дубові насадження, вони займають 31% вкритих лісом площ. На території досить поширені соснові ліси, на які припадає 28% площі. Вони розміщені на вирівняних сухих ділянках або невисоких підвищеннях із слабкопідзолистими ґрунтами. Найчастіше представлені угрупованнями соснових лісів чорницевих, спорадично-чистими зеленомоховими лісами, зрідка з переважаанням чорниці. Значну площу (24%) займають березові ліси (кв. 7, 12, 19), сформовані березою повислою. Незначні території насаджень припадають на ялину європейську, граб звичайний (*Cárpinus bétulus*),

Дбаємо про диких звірів

Підгодівельний майданчик

ясен звичайний (*Fraxinus excelsior L.*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), осика (*Populus tremula L.*), вільху чорну (*Alnus glutinosa (L.) Gaerth.*), липу дрібнолисту (*Tilia cordata Mill.*).

Підлісок представлений ліщиною звичайною (*Corylus avellana*), крушиною ламкою (*Frangula alnus*), малиною (*Rubus idaeus*), ожиною сизою (*Rubus caesius*), бузиною чорною (*Sambucus nigra L.*). З трав'янистих рослин переважають смілка поникла (*Silene nutans*), тонконіг вузьколистий (*Poa angustifolia L.*), конюшина середня (*Trifolium medium*), герань криваво-червона (*Geranium sanguineum*) тощо.

Світ ссавців та земноводних представлений видами, поширеними на території інших лісництв підприємства. У лісових зооценозах трапляються плазуни: ящірка прудка (*Lacerta agilis*), веретільниця (*Anguis*), ящірка живородна (*Zootoca vivipara*), вуж звичайний і гадюка звичайна, мідянка (*Coronella austriaca*).

Багата орнітофауна характеризується такими видами: жовна зелена, зяблик, журавель сирій, яструб малий, щиглик, щеврик лісовий (*Anthus trivialis*), шуліка чорний, чикотень, чечітка звичайна, чапля сіра (*Ardea cinerea*), бугай, гагара, сова вухата, рябчик, зозуля, сорока (*Pica pica*), соловей східний, сова сіра, синиця довгохвоста, снігур (*Pyrrhula pyrrhula*), підорлик малий, омелюх, лелека чорний і дятел малий (*Dendrocopos minor*).

Лісничий — Володимир Миколайович Полюшкевич. Після закінчення державної сільськогосподарської академії розпочав свою трудову діяльність на посаді помічника лісничого Романівського лісництва. Майже 17 років пропрацював на підприємстві інженером охорони і захисту лісу. На посаді лісничого Плесенського лісництва працює з 2010 року.

Пліщинське лісництво створене в результаті реорганізації Кам'янківського лісництва. Його землі розміщені на площі 1 820 га в південно-східній частині ДП «Шепетівський лісгосп» і межують: на півдні з с. Пліщин, південному заході — с. Радошівка Ізяславського району, на північному заході — с. Варварівка Славутського району, на півночі та північному сході з Кам'янківським лісництвом, а на сході — з м. Шепетівка.

Із переважаючих насаджень, у вкритій лісом площі, 74% займає сосна звичайна, по 9% — дуб звичайний і вільха чорна, 4% — ялина європейська. Незначні площі займають дуб червоний, акація біла, береза повисла, осика та клен-явір.

Підлісок представлений ліщиною звичайною, крушиною ламкою, бузиною чорною, малиною звичайною (*Rubus idaeus L.*), ожиною сизою. Серед бореальних трав'янистих видів переважають одинарник європейський, веснівка дволиста, квасениця звичайна (*Oxalis acetosella L.*), чорниця, брусниця (*Vaccinium vitis-idaea L.*), щучник дернистий, грясниця збірна та багато інших.

Багатий у лісництві і тваринний світ. Серед ссавців найбільш поширені їжак звичайний, кріт, ласка та миша лісова (*Apodemus uralensis*), білка звичайна, куниця лісова (*Martes martes*), заєць-русак, лисиця звичайна, борсук (*Meles meles*), бобер річковий, козуля європейська та свиня дика (*Sus scrofa*).

Територія державного лісового фонду лісництва обмежена сільськогосподарськими угіддями, тому ліс характеризується великим різномуддям птахів. Тут часто зустрічаються берестянка звичайна, вівчарик весняний, вільшанка, вивільга, горихвістка звичайна, дрізд співочий, дятел великий, жайворонок лісовий, зяблик, кропив'янка рябогруда, крук (*Corvus corax*), норець, мартин великий, сойка та зозуля.

Природне поновлення сосни звичайної у Пліщинському лісництві

Територією лісництва протікає річка Гуска з притокою Очеретянка. На вододілах трапляються джерела прісної води, тому угіддя лісництва характеризується великою кількістю земноводних і плазунів, найпоширенішими серед яких є жаба гостроморда, зелена ропуха, жаба трав'яна, кумка червоночерева і ропуха звичайна. В річках та ставках водяться товстолобик, короп, карась, в'юн, лин, окунь, щука.

Багата територія лісництва і на плазуни. Тут трапляються: веретільниця, вуж звичайний, гадюка звичайна, мідянка, ящірка прудка (*Lacerta agilis*), а у водоймах — черепаха болотяна та вуж водяний.

В лісництві, на західній околиці міста Шепетівка, розміщена ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Дубовий гай» площею 3,7 га. Охоронний режим встановлено у 2004 році.

Охороняється унікальна для приміської зони понадвікова діброва на схилі заплави річки Гуска (басейн річки Горинь).

Вивчаючи дендрохронологічні шкали дібров басейну річки Прип'ять, вихованці учнівського лісництва «Пліщинське» визначили, що вік понад ста дубів сягає від 170 до 270 років. Більшість дерев знаходяться у доброму стані, без ознак захворювання. Із інших лісоутворюючих порід трапляються тополя і верба.

Серед раритетної фітобіоти у діброві зростає лілія лісова — вид Червоної книги України та рослини, які охороняються у Хмельницькій області — дзвоники персиколисті, первоцвіт високий, фітеума колосиста.

Ця пам'ятка природи має природоохоронне, наукове, рекреаційне, освітньо-виховне і пізнавальне значення.

Керівник лісництва — Михайло Вікторович Савчук працює в лісовому господарстві з 2006 року. Після закінчення Березнівського лісового коледжу, а згодом лісгосподарського факультету Житомирського агроєкологічного університету, розпочав свою професійну діяльність помічником лісничого.

З 2010 року працює на посаді лісничого Пліщинського лісництва, ефективно використовуючи свої знання та практичні навички. А ще Михайло Вікторович здійснює керівництво учнівським лісництвом «Пліщинське», що створене у школі, яку він у свій час закінчував. За його безпосередньою участю було презентовано в 2015 році роботу учнівського лісництва на IX Всеукраїнському зльоті учнівських лісництв. Саме Михайло Вікторович забезпечив ремонт шкільного дендропарку, надавши для нього велику кількість саджанців ялиці одноколірної, ялини колючої та ін.

У межах **Понінківського лісництва**, яке займає площу 2002 га, виділено 28 кварталів, поблизу яких розміщені смт. Понінка та м. Полонне. У держлісфонді, майже у всіх кварталах, переважають хвойні ліси, які займають 48% вкритих лісом площ, що характеризуються насадженнями сосни звичайної (кв. 5, 13—15), а також соснові ліси чорницеві, вересові і лишайникові, які належать до різних вікових груп.

Велика частина лісових насаджень сформована березою повислою (24%), вільхою чорною (14%) (кв. 8, 18) та ялиною європейською — 10% площі.

Крім цього, тут, на незначних територіях, розкинулись насадження представлені дубом звичайним, ясенем звичайним, кленом польовим, акацією білою, осикою.

В соснових лісах перший ярус формують сосна звичайна і модрина, поодинокі — береза бородавчаста, дуб звичайний. Підлісок не розвинений, а основу чагарниково-трав'яного покриву утворює чорниця, до якої домішуються у незначній кількості орляк звичайний, брусниця, дзвоники персиколісті (*Campanula persicifolia L.*), перстач гайовий, перлівка поникла, молінія голуба, вербозілля звичайне, веснянка дволиста, багно звичайне, лохина (*Vaccinium uliginosum L.*), верес звичайний і щучник дернистий (*Deschampsia caespitosa (L.) Beauv.*).

Проте, досить добре розвинений покрив, який представлений рунянкою звичайною, сфагнумом дібровним, гілокомієм блискучим, а також плевроцієм Шребера.

Ділянки лісу з молодими насадженнями відзначаються дуже добрими захисними умовами, тому тут влітку концентруються зайці-русаки, лисиці, козулі. У середньовікових насадженнях живе чимало видів птахів: орел-карлик (*Hieraaetus pennatus*), берестянка звичайна, вівчарик весняний, вільшанка, вивільга, ворона сіра, горихвістка звичайна, грак, дрізд співочий (*Turdus philomelos*), дятел великий, жайворонок лісовий, зяблик (*Fringilla coelebs*) і кропив'янка рябогруда.

Серед ссавців у поле зору потрапляють білка звичайна, куниця лісова, бурозубка, їжак звичайний, кріт, ласка (*Mustela nivalis*), миша лісова, козуля європейська.

Для лісових формацій, особливо там, де протікають річки і є болота, типові такі земноводні: жаба гостроморда, зелена ропуха (*Pseudepidalea viridis*), жаба трав'яна,

Чорниця звичайна

кумка червоночерева та ропуха звичайна. Часто у цих лісах під гнилими колодами, пеньками, купами хмизу скупчуються тритони гребінчасті (*Triturus cristatus*) та звичайні. Тут вони й впадають у зимову сплячку.

У лісових зооценозах трапляються плазуни: ящірка прудка, веретільниця, ящірка живородна, вуж звичайний і спорадично — мідянка.

На землях державного лісового фонду лісництва милує зір комплексна пам'ятка природи місцевого значення — урочище «Завадська». Розташовується на правому березі р. Хомори на заході смт. Понінка Полонського району в 10—13 виділах 16 кварталу лісництва. Площа — 4,6 га. Охоронний режим встановлено з 2001 року.

Охороняється природно-територіальний комплекс підвищеної берегової

тераси р. Хомори з глибокою улоговиною, виходом на поверхню гранітів та дібровою віком близько 200 років.

Територія заказника є підвищеною береговою терасою р. Хомора довжиною 250 м і шириною від 100 м до 300 м, посередині якої пролягає глибока улоговина, тому рельєф пересічний, експозиція схилів переважно південно-західна, з крутизною від 9° до 15°.

У північній частині урочища на поверхню виходять граніти чудново-бердичівського типу у вигляді 30-метрової гори, з крутизною схилу близько 60°. Геологічною основою є найдавніші за віком кристалічні породи архею і протерозою.

Основний тип рослинності — лісовий, яким вкрито близько 75% площі урочища, у заказнику зростає дубовий і ялиново-дубовий ліси з розрідженим трав'яним покривом. В прибережній смузі зростають дерева вільхи чорної та верби ламкої. В улоговині і заплаві річки поширена трав'яна рослинність. Верхівка скелястого виступу вкрита мохами.

Має природоохоронне, наукове і естетичне значення.

У 90-х роках минулого століття, коли посаду лісного займав Дмитро Михайлович Чумак, господарство характеризувалося великою кількістю сільськогосподарських угідь, розвитком тваринництва та рибного господарства.

На сучасному етапі лісництво очолює Валентин Васильович Гребенюк. Після закінчення Шацького лісового технікуму в 1993 році, розпочав свою трудову діяльність на посаді помічника лісного Понінківського лісництва. З 1998 року призначений керівником цього лісництва.

Цвіте верес звичайний

У межах **Полонського лісництва** площею 6 414 га, виділяється один величезний лісовий масив, у якому розкинулось 113 кварталів. Довкола нього розміщені села Буртин, Залісся, смт. Понінка та м. Полонне.

Державний лісовий фонд лісництва представлений сосновими лісами із сосни звичайної та дубовими — з дуба червоного і звичайного, що займають 33% від загальної площі. Вони формуються на ділянках з дерново-підзолистими глейовими легкосупіщаними ґрунтами.

Основними угрупованнями цих лісів є дубові ліси крушиново-трясучковидноосокові, що розміщуються на знижених ділянках. Дещо вище в рельєфі проростають ліщиново-трясучковидноосокові ліси. Світлі дубові ліси представлені ліщиново-зірочниковими угрупованнями, які трапляються на свіжих ділянках. На плескатих підвищеннях сформовані флористично багаті дубові ліси крушиново-конвалієві та ліщиново-орляково-конвалієві.

Також, на землях лісництва ростуть ялинові ліси з ялини європейської — до 4%, березові — з берези бородавчастої — до 15% та чорновільхові ліси з вільхи чорної — до 4% площ. Осикові, або так звані вторинні ліси, займають незначну площу.

У соснових лісах виділяються три асоціації: чорницевих, вересових і лишайникових. У чорницевих лісах перший ярус формує сосна звичайна, поодинокі — береза бородавчаста та дуб звичайний, підлісок не розвинений. У чагарниково-трав'янистому ярусі виділяються чорниця звичайна, брусниця, орляк звичайний, щучник дернистий, верес звичайний, ожина волосиста, веснівка дволиста (*Majanthemum bifolium L.*), лохина, дзвоники персиколисті, вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris L.*), перстач гайовий, молінія го-

Лісничий О.В. Будник і помічник лісничого Р.М. Москва на садінні лісу

луба та перлівка поникла. У моховому покриві можна бачити сфагнум дібровний, гілокомій блискучий, рунянку звичайну.

Між м. Полонне і с. Буртин розкинувся сосновий ліс, який простягнувся своєрідним пасмом із заходу на схід не тільки по Полонщині, а й по Шепетівщині, Славутчині та Ізяславщині, утворюючи унікальну природну зону Малого Полісся.

Грунтовий покрив характеризується дерново-підзолистими супіщаними і піщаними ґрунтами. Характерними є також сірі лісові ґрунти, саме тому деревостани на них утворює сосна звичайна, береза бородавчата, дещо рідше — дуб звичайний і ялина європейська. Характерною ознакою цих лісів є те, що береза бородавчата разом із сосною звичайною росте у свіжих і вологих типах лісу. Дуб звичайний у складі соснових борів поширений там, де бори, ніби вкраплені, й чергуються з

сосново-дубовими насадженнями на місцях з більш родючими ґрунтами.

Лісівники Полонського лісництва пишаються тим, що на їх землях, на 3455 га площі, розмістився регіональний ландшафтний парк «Мальованка». До нього входять квартали 5—10, 12—18, 29—33, 42—50, 59—68, 76—86, 93—103, 108—112. Сам факт створення регіонального ландшафтного парку свідчить про велике розмаїття на цій території рослинності й тваринного світу.

В Полонському лісництві виявлено фрагмент угруповання дубово-соснового лісу рододендрово-чорнищового, який зустрічається переважно в Центральному Поліссі.

Проте тут мало березово-соснових та похідних березових лісів і осокових боліт, властивих для Центрального Полісся.

На землях ДЛФ виявлено чотири типи рослинності: лісову, лучну, болотну, фрагментарно представлену водну рослинність.

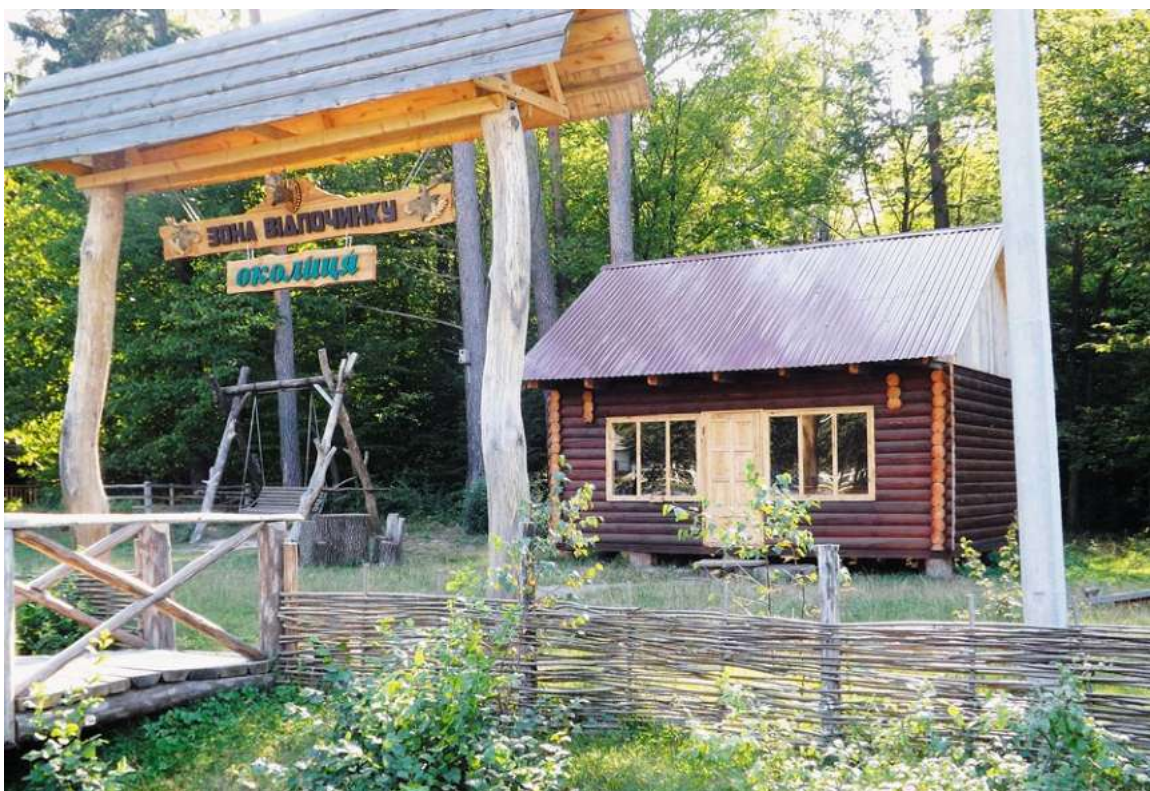
На зниженнях плескатих міжсхилових ділянок трапляються соснові та дубово-соснові ліси із суцільним моховим килимом, який утворюють плевроцій, політрих, дикран та інші мохи. Багатий і тваринний світ.

Найбільш поширеними ссавцями є миша лісова, лисиця, їжак звичайний, вовчок лісовий, заєць-русак, козуля, кріт, ласка, куниця лісова, нічниця велика, свиня дика і пацюк сірий.

Заболочена місцевість створює сприятливі умови для життя птахів. Тут проживають і виводяться вивільга, в'юрок, гаїчка пухляк (*Poecile montanus*), яструб малий, горихвістка звичайна, щиглик, шеврик лісовий (*Anthus trivialis*), шуліка чорний, чикотень, чечіт-

Будинок мисливця в Полонському лісництві

Зона відпочинку «Околиця»

ка звичайна, сорока, соловей східний, сова сіра, синиця довгохвоста, снігур (*Pyrrhula pyrrhula*), підорлик малий, омелюх, лелека чорний і дятел малий, мартин великий.

Серед земноводних можна побачити часничницю, квакшу, жабу трав'яну, тритона звичайного, ропуху сіру, кумку червоночереву, ропуху зелену (*Pseudepidalea viridis*), жабу озерну.

Клас плазунів представлений веретільницею, вужем звичайним, гадюкою звичайною, мідянкою, ящіркою прудкою, а по тутешніх водоймах і болотах — черепахою болотяною, вужем водяним тощо.

25 років лісництво очолював Казимир Васильович Беркута, який доклав значних зусиль для відтворення, охорони і захисту лісів, розбудови та збільшення потужностей лісництва.

Лісничий Олег Вікторович Будник уже понад 23 роки працює в колективі ДП «Шепетівський лісгосп». Закінчивши в 1993 році Державну сільськогосподарську академію, був призначений на посаду майстра лісу Мальованського лісництва, де на практиці втілював всі теоретичні знання і набував практичних навичок. Згодом був переведений на посаду помічника лісничого. З 2000 року — обіймає посаду лісничого Полонського лісництва.

У **Романівському лісництві**, яке займає площу 5 404 га, виділено 57 кварталів. Воно поділене на два масиви: до великого лісового масиву належать 1—5, 12—57 кв., до малого — 6—11 кв. Довкола Романівського лісництва розкинулись села Яблунівка, Гута, Корчик, Романів, Климентовичі, Червоний Цвіт, Городнявка, Круглик, Сенігів і Рилівка, а майже посередині території розташоване с. Броники.

В державному лісовому фонді переважають листяні ліси з дуба червоного і дуба звичайного, які представлені різновіковими групами — молодняками, середньовіковими, пристигаючими, стиглими та перестійними. Частіше трапляються дубові ліси крушиново-трясучковидноосокові та сосново-дубові ліси ліщиново-трясучковидноосокові. Крім цього, у лісництві виділяються чорновільхові ліси з вільхи чорної, соснові — з сосни звичайної і модрина (кв. 19), березові — з берези бородавчастої, ялинові — з ялини європейської, а також осикові ліси з осики (кв. 40) і вільхи сірої.

В трав'янистому покриві зустрічається багато рідкісних та лікарських рослин: плющ звичайний, фітеума колосиста, осока затінкова, ожина лісова, ожина шорстка, вовчі ягоди пахучі. На торфових болотах зростають ситник розчепірений, хвощ рябий, осока Давелла та ін.

Тваринний світ лісництва представлений класами і видами характерними для мало-поліської зони. Тут добре почувуються ссавці, птахи, земноводні, плазуни.

Можуть пишатися романівські лісівники і заповідними територіями.

На південно-східній околиці с. Круглик Шепетівського району, у 37—40 кварталах розташований загальнозоологічний заказник місцевого значення — «Лизнявський», площею 422,0 га. Охоронний режим встановлено з 1990 року.

Охороняється типовий комплекс у лісовому масиві на лівому березі р. Лизнявка (басейн р. Горинь). Заказник розташований на межі Малого та Центрального (Житомирського) Полісся.

Рослинність заказника представлена лісовими, прибережно-водними і водними угрупованнями рослин. Більшу частину території займає середньовіковий ліс з переважанням у деревному ярусі дуба, ясеня, клена гостролистого, рідше зустрічаються липа, граб і в'яз. Вік

Лісничий І. М. Цибанюк разом з майстрами лісу В. А. Пойовським та П. І. Приймаком оглядають культури дуба звичайного

дерев близько 70—75 років. У деревостані зростає кілька старих дубів, один з яких привертає увагу своїми величезними розмірами — діаметр стовбура переважає 1 м, висота сягає 30 м, вік — більше 500 років. Дуб має добрий вигляд, гарний санітарний стан.

У вологих місцях зростають вільха клейка, верба попеляста. Підлісок незначний, поодинокі зустрічаються черемха, бирючина та ліщина. У підрості домінують граб та в'яз.

У трав'яному покриві влітку переважає зірочник ланцетовидний. Навесні на цих ділянках виявлена синюзія ефемероїдів з переважанням центрально-європейського виду рівноплідника рутвицелистого. На знижених місцях значні площі займають угруповання цибулі ведмежої (відомої також під назвою черемша, левурда), занесеної до Червоної книги України. Лісові угруповання з домінуванням цибулі ведмежої занесені до Зеленої книги України. В заказнику зростає також підсніжник звичайний, рослина, яка є символом весни, також занесена до Червоної книги. Флористичний склад лісів досить багатий. Тут трапляються зубниця залозиста, чистець лісовий, просянка розлога, осоки лісова і трясучковидна.

На заболочених ділянках переважають високотравні угруповання очерету та осоки гостровидної. Зарості лепешняку великого оточують береги річки Лизнявки. На болотах та заболочених луках ростуть калюжниця болотна, м'ята водяна, жовтець повзучий, півники болотні. Серед небагатої водної рослинності зустрічаються угруповання глечиків жовтих (Зелена книга України).

Багатий рослинний світ сприяє поселенню великої кількості тварин, які представлені лісовими і навколоводними мешканцями.

Найчисленнішою групою є птахи. На чагарниково-лісових ділянках переважають соловейко східний, вівчарик-ковалик, вівчарик жовтобровий (*Phylloscopus sibilatrix*), дрозди чорний та співочий, зяблик, кропив'янка чорноголова та синиця велика, менш чисельні — горлиця звичайна, зозуля, вивільга, костогриз та ін. Зареєстровані поодинокі гнізда канюка звичайного, яструба великого та крука. Серед пташиного населення водно-болотних екотопів зустрічаються чапля сіра, крижень, кобилочка річкова, а також деркач — птах, занесений до Європейського червоного списку.

У заказнику відмічені сліди перебування козулі, свині дикої та лося. На р. Лизнявці побудували загату бобри річкові. Із хижих ссавців у заказнику мешкають лисиця, собака енотовидний, куниця лісова (*Martes martes*), трапляється і горностаї — вид, занесений до Червоної книги України.

Близько 50 видів тварин включено до Додатку II Бернської конвенції, зокрема: яструби великий і малий, сови сіра та болотяна, дятли великий, середній та малий, мухоловка сіра, мухоловка-білошия, костогриз тощо. Чимало представників фауни заказника є регіонально рідкісними і охороняються в Хмельницькій області.

Заказник є осередком збереження ландшафтного і біологічного різноманіття (передусім тваринного світу), має водорегуляційне і ґрунтозахисне значення.

В різні часи Романівське лісництво очолювали Роман Павлович Пікус та Леонід Андрійович Коршук, але найкращих виробничих показників досяг Відмінник лісового господарства України Цибанюк Ілля Миколайович. Після закінчення Державної сіль-

Консультації лісівників на базі Романівського лісництва

ськогосподарської академії був призначений майстром лісу Хмельівського лісництва, звідки переведений на посаду помічника лісничого Романівського лісництва. У 1999 році Ілля Миколайович призначений лісничим цього лісництва.

Мальовниче **Рудня-Новеньське лісництво** площею 2 389 га сформовано у 2010 році. На півночі воно межує із Романівським лісництвом, на півдні — із землями Судилківської сільської ради та Шепетівським лісництвом, на заході — з Кам'янківським лісництвом і угіддями Державного підприємства «Славутське лісове господарство», на сході землі цього державного лісового фонду обрамлюють Климентовицьке лісництво та землі Городнявської сільської ради.

На 46% лісом вкритої площі ростуть типові соснові ліси, що характеризуються молодняками, середньовіковими, пристигаючими, стиглими і перестиглими насадженнями. На листяні ліси, сформовані дубом звичайним, відведено 17% площі, 22% — зайняті березою повислою, а 11% — вільхою чорною. На граб звичайний, липу дрібнолисту, осику, ялину європейську припадає незначна площа. Ліси сформовані березою бородавчатою представлені невеликими ділянками майже у всіх кварталах. Ялина європейська в природних деревостанах фрагментарно зустрічається на суглинистих та супіщаних вологих ґрунтах і найчастіше формує угруповання ялиново-соснового лісу рідкотравного.

Підлісок не розвинений. Чагарниково-трав'яний покрив представлений чорницею, орляком звичайним (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn), брусницею, щучником дернистим, дзвониками персиколистими (*Campanula persicifolia* L.), вересом звичайним, веснівкою

Зозулин льон

дволистою, молінією голубою, багном звичайним, ожиною волосистою, перстачем гайовим, перлівкою пониклою (*Mélica nútans*) та вербозіллям звичайним (*Lysimachia vulgaris L.*). У досить добре розвиненому килимі мохів виділяються рунянка звичайна, сфагнум, плевроцій Шребера та гілокомій блискучий.

Орнітофауна представлена такими видами птахів: яструб малий, щиглик, шеврик лісовий, шуліка чорний, чикотень (*Turdus pilaris*), чечітка звичайна, сорока, соловей східний, сова сіра, синиця довгохвоста (*Aegithalos caudatus*), снігур, підорлик малий (*Aquila pomarina*), омелюх, лелека чорний і дятел малий.

По території лісництва протікає р. Цвітоха, тому тут багатий світ земноводних, серед яких зустрічаються часничниця, квакша, жаба трав'яна, тритон звичайний, ропуха сіра, кумка червоночерева, ропуха зелена, а в лісових озерцях та болотах — жаба озерна.

Багатий на територіях лісництва і світ плазунів. Тут часто можна зустрітися із веретільницею, вужем звичайним, гадюкою звичайною, мідянкою, ящіркою прудкою, а у водоймах та біля них — побачити черепаху болотяну та вужа водяного.

Найбільш поширеними ссавцями у лісництві є миша лісова, крит, пацюк сірий, їжак звичайний, нічниця велика, вовчок лісовий, ласка, куниця лісова, заєць-русак, лисиця, бобер, козуля європейська та свиня дика.

Лісничий — Дідушок Олександр Вікторович. Професійну діяльність розпочав лісрубом ДП «Славутський лісгосп». Після закінчення Березнівського лісотехнічного коледжу, навчаючись без відриву від виробництва у НЛТУ України, працював лісником,

Рейдова бригада з охорони мисливських угідь у складі провідного інспектора ОЗЛ М. М. Маєвського, громадського інспектора Н. В. Хапаєва та мисливствознавця О. І. Сікорського

майстром цеху переробки деревини, майстром лісу, помічником лісничого. Призначений керівником Рудня-Новеньського лісництва в 2013 році.

Хмелівське лісництво має загальну площу 2 635 га і розташоване в північно-східній частині державного лісогосподарського підприємства на території Шепетівського та Полонського адміністративних районів. Межує: на півночі з Житомирською областю, на сході та півдні — з землями Буртинської сільської ради, на південному сході — з Полонським лісництвом, а на заході — з Михайлюцькою сільською радою.

На території лісництва розкинулось вісім лісових урочищ: «Хмелівка» (поблизу с. Михайлючка), «Новаки» (недалеко с. Майдан-Лабунь), «Деревищено» (поруч з с. Новаки), «Лісневщина» (у центрі с. Хмелівка), «Косинщина» (поблизу с. Буртин), «Грабове» і «Глибочок» (біля с. Залісся).

На дубові ліси, що сформовані з дуба червоного і дуба звичайного, припадає 23% зайнятої лісом площі, соснові ліси з сосни звичайної займають 15%, найбільшу площу займають березові ліси з берези повислої — 38%. На чорновільхові ліси (кв. 16, 25) відведено 18% площі. Незначну територію займають акація біла та осика, ялина європейська, граб звичайний, часто трапляються різні види верб.

Соснові ліси чорницеві, в яких трапляється шапковий гриб валуй, характеризуються тим, що перший ярус формує сосна звичайна, поодинокі — береза бородавчаста і дуб звичайний. Підлісок не розвинений.

Чагарниково-трав'яний покрив складає чорниця, малина, ожина сиза. До них у незначній кількості домішуються орляк звичайний, брусниця, лохина, щучник дернистий, верес звичайний, дзвоники персиколисті, молінія голуба, багно звичайне, перстач гайовий, перлівка поникла та вербозілля звичайне. Проте добре розвинений у лісі моховий покрив, у якому виділяється сфагнум дібровний, рунянка звичайна, плевроцій Шребера та гілокомій блискучий.

Фауна лісництва включає абсолютну більшість видів типових для інших лісових угідь: білку звичайну (*Sciurus vulgaris*), білозубку білочереву, бурозубку, видру річкову, вовчка лісового, білозубку малу, вовчка сірого, горностая, зайця-русака, їжака звичайного (*Erinaceus europaeus*), козулю, крота, куницю лісову, кутору звичайну, ласку, лисицю (*Vulpes vulpes*), мишу лісову, мишу маленьку, нічницю велику, ондатру (*Ondatra zibethicus*), свиню дику, ховраха рябого та хом'яка звичайного (*Cricetus cricetus*).

Серед амфібій можна побачити жабу гостроморду, ставкову, трав'яну і озерну, квакшу, кумку червоночереву, ропуху зелену та сіру, тритона гребінчастого (*Triturus cristatus*) та звичайного, а також часничницю.

Серед плазунів переважають веретільниця, вуж водяний, гадюка звичайна, мідянка (*Coronella austriaca*), ящірки живородна, прудка та зелена, а біля річок і боліт — черепаха болотяна.

Світ орнітофауни представлений такими видами: пугач (*Bubo bubo*), припутень, підорлик малий, підсоколик малий, підкоришник, осоїд (*Pernis apivorus*), орябок, орел-карлик, омелюх, мухоловка строката, сіра, мала та білошийка, крутиголовка, крук, кропив'янка прудка, чорноголова та рябогруда, коноплянка, зяблик, зозуля звичайна, зеленяк і грак.

Журавлина болотна у лісових масивах підприємства

Формат природоохоронної пропаганди серед місцевого населення

Старожили навколишніх сіл і працівники лісгоспу пам'ятають роки, коли Хмелівське лісництво очолював Заслужений лісівник України Віктор Іванович Дайнега. Виходець із села, він як ніхто знав і розумів проблеми селян. Тому, виконуючи функції керівника — переймався не тільки господарськими справами а й старався допомогти працівникам лісгоспу і жителям навколишніх сіл порадою, добрим словом. Клопотав перед керівництвом лісгоспу про вирішення проблем населення.

Сьогодні тут лісничий — Василь Вікторович Бартков. Здобувши спеціальність інженера лісового господарства у Державному лісотехнічному інституті (м. Львів), розпочинав свою трудову діяльність з посади майстра лісу Полонського лісництва. Згодом, у цьому ж лісництві, обіймав посаду помічника лісничого. В 2000 році був переведений на посаду майстра лісу Хмелівського лісництва, де з 2002 року виконував обов'язки лісничого, а з 2004 року Василь Вікторович очолює колектив лісництва.

Шепетівське лісництво, площею 1 790 га, утворене в 2010 році на базі Климентовицького лісництва і розташоване в західній частині Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство». Межує: на півночі — з землями Судилківської сільської та Шепетівської міської рад, Рудня-Новеньським лісництвом, на півдні — з землями Шепетівської міської та Судилківської сільської рад, на заході — з Кам'янківським, а на сході — з Климентовицьким лісництвами.

Через територію лісництва проходять головні автомобільні та залізничні шляхи міжобласного та міждержавного значення.

А ліс зростатиме. Вихованці Шепетівського учнівського лісництва після виконання лісгосподарських робіт

Тепер 43% насаджень у лісництві складає сосна звичайна, 18% — дуб, в понижених та заболочених місцях розміщені березові, вільхові та осикові насадження (32%). Площі Шепетівського лісництва належать до територій, які зазнали антропогенного впливу. За останні десятиліття антропогенний тиск на природну рослинність значно зріс. Щодо лісової рослинності, то до основних антропогенних факторів її змін належать рубки, випасання худоби та витоштування. Головною причиною змін є проведення рубок головного використання та рубок догляду. При цьому спрощується структура лісів, відбувається їх флористичне збіднення — насамперед, за рахунок випадання із травостою цінних та рідкісних лісових видів (орхідних, папоротей, лілійних тощо).

Внаслідок антропогенних змін у Шепетівському лісництві спостерігається трансформація соснових лісів зеленомохових у похідні угруповання зі спрощеним складом та будовою ценозів і розрідженим моховим покривом. Збільшується площа, зайнята сосновими лісами ожиновими (з ожиною шорсткою) та ожиново-зеленомоховими. Ожина шорстка — центральноевропейський вид, поширений в західних регіонах України. В східній частині Малого Полісся він знаходиться на межі ареалу, проте має високу життєвість і досить швидко поширюється. Підлісок складає ліщина, горобина, бузина, малина, ожина, крушина ламка.

Оскільки велика територія лісництва межує з населеними пунктами, то тваринний світ дещо бідніший, ніж в інших лісництвах. Великої шкоди його розвитку завдає діяльність кар'єрів із видобування граніту, функціонування ШВК № 98 і приміська зона.

Зона відпочинку «Лісовий кордон» у Шепетівському лісництві

Лісничий Шепетівського лісництва С. І. Ситарук звітує головному лісничому О. В. Заблоцькому про виконання робіт у зоні відпочинку «Лісовий кордон»

Таке положення створює умови для збільшення кількості бродячих собак, які завдають збитків для тваринного світу. Тому тут важко зустріти козулю європейську, зайця-русака. Проте така ситуація не має негативного впливу на поширення бурозубки, миші лісової, їжака, лисиці. З перерахованих в інших лісництвах представників орнітофауни тут частіше можна побачити голуба-синяка, шпака звичайного. Заселення названих видів пов'язане з тим, що працівники лісництва постійно піклуються про птахів, вивішуючи їм шпаківні та годівнички.

Плазуни тут представлені видами, характерними для малополіської зони.

Лісничий — Сергій Іванович Ситарук. Після Кременецького лісотехнічного коледжу закінчив лісгосподарський факультет НЛТУ України. Професійну діяльність розпочав на посаді лісника Климентовицького лісництва, а згодом працював майстром лісу. З 2010 року очолює Шепетівське лісництво.

Делегація Хмельниччини на Всеукраїнській конференції «Збережемо ліси разом»

Про здобутки діяльності юних лісівників Шепетівщини доповідає на конференції В. М. Сасюк

Шкільні учнівські лісництва ДП «Шепетівський лісгосп»

Школярі Шепетівщини є незамінними помічниками дорослих лісівників.

Їх практична участь у роботах з охорони і відтворення лісу, особливо у поліській зоні, де значні ділянки представляють собою велику природну і народногосподарську цінність, має важливе значення. Ліс — наше велике спільне багатство. І місцеві школярі це добре усвідомлюють, а їх праця в лісовій галузі — набуває глибокого змісту.

Під час навчання діти дізнаються від вчителів і лісівників про ліси рідного краю, їх екологічне і народногосподарське значення, проблеми вирощування лісових культур на різних ґрунтових відмінах та догляду за ними.

Роль лісу в житті суспільства, особливо на сучасному етапі розвитку економіки, важко переоцінити. Люди використовують деревину як будівельний і паливний матеріал, сировину для хімічної та целюлозно-паперової промисловості. Ліс забезпечує збереження водного балансу, закріплення пісків, ярів і гірських схилів. Формуючи свій мікроклімат, він зберігає вологу, захищає ґрунти від заболочення, а також виконує важливу рекреаційну функцію. Адже його екосистеми — величезне цілюще джерело здоров'я і найкраще місце для відпочинку. Ліс — це лабораторія, яка продукує кисень та поглинає шкідливі речовини. Годі знайти кращу природну аптеку з такою великою кількістю лікарських рослин, грибів і ягід.

У школі діти дізнаються, що лісоводи країни виконують важливі завдання щодо відновлення екосистем на площах вирубок минулих років, створюють насадження для захисту ґрунтів від ерозії, збереження врожаїв сільськогосподарських культур від суховіїв, а лісові масиви — оберігають від пожеж і браконьєрів, хвороб та шкідників.

Школярі з цікавістю й завзяттям допомагають їм у вирішенні цих завдань, навчаються у них лісогосподарської справи і обирають лісівничі професії.

Роль юних лісоводів у збереженні й примноженні лісових багатств рідного краю набула особливого значення ще в радянський час. Тоді виникла така цікава форма організації навчальної та природоохоронної роботи зі школярами, як шкільні учнівські лісництва.

Перевірена практикою багатьох років, ця популярна й результативна організаційна форма природоохоронної роботи з участю дітей завжди знаходила і знаходить тепер широку підтримку як з боку лісівників, так і з боку педагогів, батьків і самих школярів.

Яскравими прикладами цього напрямку юннатівської роботи в закладах освіти Хмельницької області стала багаторічна діяльність Богдановецького, Буртинського, Вишнівчицького, Жабинецького, Полянського, Пліщинського, Михлянського, Масівецького, Малівецького, Кадієвецького, Сковородківського, Шепетівського та інших шкільних учнівських лісництв, які в різний час активно й плідно долучались до лісогосподарських робіт. А шепетівчани неодноразово і гідно представляли юних лісівників рідного краю на профільних регіональних, Всеукраїнських та міжнародних форумах.

Спільно з лісівниками освітяни Шепетівщини постійно дбають про розвиток цього перспективного напрямку дитячої творчості та трудової діяльності, беруть активну участь в обміні досвідом роботи під час проведення обласних семінарів і нарад керівників учнівських лісництв, методистів районних відділів, міських управлінь освіти та позашкільних закладів з питань організації практичної діяльності учнівських лісництв, участі їх вихованців у лісогосподарських і юннатівських заходах.

Хмельниччина, особливо її північна частина, багата лісами. Адже зона Малого Полісся простягається від м. Полонного до м. Рави-Руської.

Мішані ліси цієї природної зони характеризуються великим різноманіттям рослинності та флори, в яких проростає понад 1 500 видів дерев'янистих та трав'янистих рослин. Багатий тут і тваринний світ.

Які ж завдання виконують юні лісівники — вихованці Шепетівського лісгоспу?

Перш за все, вони вивчають ботанічну характеристику, біологічні особливості та фізіологію рослин, дендрологію, лісознавство, рослинництво, зоологію, орнітологію, проводять пошуково-дослідницьку та наукову роботу за завданнями вчених. Під керівництвом лісівників допомагають лісництвам у проведенні лісогосподарських робіт: садять ліс, доглядають за насадженнями, збирають насіння деревних і кущових видів рослин, заготовляють лікарську сировину, вирощують сіянці та саджанці для створення нових лісових масивів і озеленення населених пунктів. Значну роботу вони проводять, допомагаючи лісівникам в охороні диких тварин.

Така діяльність не тільки формує в учнів екологічну свідомість, виховує любов до природи, а й відіграє важливу роль у становленні особистості та профорієнтації на лісогосподарські професії.

Наполегливо й успішно працюють в цьому напрямку педагоги, лісівники і учнівські лісництва Шепетівщини. Лісівники краю не тільки виконують планові завдання з відновлення та охорони лісових масивів, а й готують собі достойну зміну.

Формування та діяльність учнівських лісництв поставлене в Державному підприємстві «Шепетівське лісове господарство» і навчальних закладах краю на високий професійний рівень і проводиться на науковій основі.

На базі виробничих підрозділів лісгоспу створено і функціонує 8 учнівських лісництв (Буртинське, Корчицьке, Пліщинське, Полянське, Цвітоське, Шепетівських загальноосвітніх шкіл I—III ступенів (№ 6, № 8) та НВК № 3 ім. Натана Рибака).

Кожне з них у свій час вагомо про себе заявило, а їхня діяльність у минулі роки й теперішній час добре відома як в області й Україні, так і далеко за її межами. Постійні успішні участі та перемоги команд і вихованців учнівських лісництв у різних профільних конкурсах, зльотах, конференціях і виставках надихають на створення таких неформальних об'єднань педагогічні та учнівські колективи інших шкіл і позашкільних закладів Шепетівщини.

Вивчати набутий шепетівськими освітянами і лісівниками досвід роботи приїжджають представники з різних регіонів Хмельниччини, адже тут є і чому, і в кого серйозно повчитись.

Буртинське учнівське лісництво Полонського району створене в 1969 році на базі Полонського лісництва за ініціативою дирекції Буртинської середньої школи та Шепетівського держлісгоспу.

Першим керівником і наставником у юних лісівників стали лісничий Полонського лісництва Казимир Васильович Беркута та вчитель біології Леонід Федорович Присяжнюк. Учнівський колектив шкільного лісництва сформувався з 18 учнів 7—10 класів, за якими було закріплено 4 га лісу.

Основною метою його діяльності стало поглиблення в буртинських учнів знань про ліс, активна участь їх у лісгосподарських роботах і виховання почуття любові й бережливого ставлення до природи рідного краю. Це з кожним роком все більше й більше потребувало раціонального підходу до використання ресурсів, а також обов'язкового відновлення місцевих лісових багатств та їх охорони.

В 1970 році юні лісівники та їх наставники активно включились у третій тур республіканської природоохоронної естафети «На краще внутрішнє і зовнішнє озеленення загальноосвітніх шкіл». Навесні й восени вихованці учнівського лісництва висадили 350 фруктових і декоративних дерев, 178 кущів, заклали парк та квітники біля братської могили радянських воїнів, які загинули, визволяючи село Буртин від німецько-фашистських окупантів у 1944 р. під час Другої світової війни.

Їх плідна праця не залишалась непоміченою. В 1971 році за активну участь в цій естафеті та досягнуті успіхи в роботі з охорони і збагачення природи Буртинське учнівське лісництво нагороджене Почесною грамотою Міністерства освіти Української РСР та ЦК ЛКСМ України.

Починаючи з 1971 року, юні лісівники були активними учасниками природоохоронної трудової акції «Зеленбуд» піонерської мічурінської п'ятирічки (1971—1975 рр.) і плідно працювали над озелененням свого села й шляхів. Учасники цієї трудової дитячої зеленої естафети також створили колекційну ділянку квітів на шкільній навчально-дослідній ділянці, старанно вирощували сіянці лісових культур у лісовому розсаднику Полонського лісництва.

За активну участь школярів в обласному громадському огляді та виконанні заходів з охорони й раціонального використання природних ресурсів області Буртинська середня школа двічі нагороджувалася Грамотою виконкому Хмельницької обласної Ради народних депутатів (у 1977 р. та в 1978 р.).

У 1976 році за підсумками обласного конкурсу «Краще шкільне лісництво» та результатами роботи колективу юних лісівників Буртинське шкільне лісництво (лісничий — учень 8 класу Сергій Білявський) визнали одним із кращих учнівських лісництв Хмельниччини.

В 1975 році учнівське лісництво очолила вчитель біології Галина Дмитрівна Мамчур, під керівництвом якої юні лісівники проводили дослідницьку роботу, пошук і виявлення рідкісних та зникаючих видів рослин.

У кварталі 67 ділянки 20 на площі розселення 0,2 га вони виявили і взяли під охорону азалію понтійську (рододендрон жовтий) — декоративний кущ. Ця реліктова рослина — пред-

Вихованці Буртинського учнівського лісництва з майстром лісу
Ю. М. Паламарчуком

ставник третинної флори, що існувала близько 25 мільйонів років тому. Незабаром у державному лісовому заказнику «Полонський» азалию понтійську було паспортизовано (паспорт № 78/117) і згідно з рішенням виконкому Хмельницької обласної ради депутатів трудящих від 15.05.1975 року № 132 взято під охорону як пам'ятку природи місцевого значення.

Також до лісових пам'яток природи занесено дуб черешчатий, який становить генетичний резерват високопродуктивного дубового насадження віком 85 років. Основні його насадження розміщені у кварталі 64 на ділянці 12. Згодом згідно з рішенням виконкому Хмельницької обласної ради народних депутатів від 15.10.1996 року № 225 видано паспорт № 256 на пам'ятку природи місцевого значення «Дуб черешчатий» та взято об'єкт під охорону.

Юні лісівники приймали активну участь у тематичних презентаціях діяльності учнівських лісництв під час щорічних обласних профільних виставок. Ними виготовлялися колекції «Насіння деревних та кущових порід Полонського лісництва», «Зрізи деревних та кущових порід Полонського лісництва», «Отруйні рослини нашої місцевості» тощо.

7 червня 1983 року на базі Красилівського лісництва відбувся перший обласний зліт юних лісівників Хмельниччини, в якому взяли активну участь члени делегації Буртинського шкільного лісництва і успішно презентували здобутки своєї практичної діяльності.

У квітні 1990 року керівник шкільного лісництва Галина Дмитрівна Мамчур нагороджена Почесною грамотою Хмельницького обласного управління народної освіти за активну участь в організації обласної виставки кращих робіт трудових об'єднань школярів,

гуртків юннатів, юнацьких секцій Товариства охорони природи за 1989 рік. А учень 7-го класу Сергій Поварнін — нагороджений путівкою в Республіканський оздоровчий табір «Молода гвардія».

В 1995 році управління освіти Хмельницького облвиконкому нагородило Почесною грамотою Галину Дмитрівну Проценко за досягнуті успіхи в екологічному вихованні учнівської молоді та з нагоди 70-річчя юннатівського руху в Україні.

З 1996 року по 2000 рік лісничим Полонського лісництва працював Микола Іванович Мангушев, а з липня 2000 року лісничим став Олег Вікторович Будник, які опікувались юними лісівниками.

В 2004—2005 навчальному році шкільним лісництвом керував учитель географії Дмитро Францович Санкевич. Включившись у Всеукраїнську акцію «Ліси для нащадків», у квітні 2005 року юні лісівники висадили під його керівництвом 16 тисяч саджанців сосни і ялини на площі 2 га та провели догляд за молодими насадженнями на площі 4 га.

Протягом навчального року вихованці шкільного лісництва проводили дослідницьку роботу в державному лісовому заказнику «Полонський», де вивчали цінні деревні породи і рідкісні рослини з метою їх охорони та збереження.

За її результатами юний лісівник шкільного лісництва Василь Проценко виступив з науково-дослідницькою роботою «Рідкісні рослини державного лісового заказника «Полонський» на обласному конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт і виборів почесне III місце.

В 2010 році за активною допомогою лісничого Полонського лісництва Олега Вікторовича Будника та майстра лісу Романа Мар'яновича Москви на пришкільній території нового приміщення Буртинської ЗОШ I-III ступенів учні з учителями заклали дендропарк, в якому було висаджено 11 саджанців туї пірамідальної, 365 — спіреї японської, 15 — ялівця козацького, 350 — ялини звичайної на живопліт та 20 — туйовика японського.

Взявши участь у Всеукраїнському конкурсі на краще озеленення шкільної та власної садиби «Красу і затишок — рідній оселі», вони висадили ще 190 плодкових дерев і кущів, 520 саджанців каштанів, сосни, ялини, калини, смородини, малини.

У 2011—2013 роках буртинські школярі були активними учасниками і призерами Всеукраїнського еколого-натуралістичного походу «Біошит», в рамках якого провели освітлення, огороження та інвентаризацію 15 мурашників і санітарні роботи по очищенню реміз у 18—19 кварталах Полонського лісництва.

Під час природоохоронних заходів «Біошита» юні лісівники покращили умови існування корисних мурашок, відновили 8 зруйнованих огорож мурашників, огородили 10 нових, провели санітарні роботи в ремізах 18—19 кварталів та взяли під свій контроль стан мурашників у зоні масового відпочинку жителів села Буртин.

В 2011 році Хмельницький ОЕНЦУМ нагородив вчителя біології Галину Дмитрівну Проценко грамотою за високий рівень організації дитячої дослідницької роботи під час проведення заходів Всеукраїнського еколого-натуралістичного походу «Біошит» та вагомий внесок у справу екологічної освіти і виховання учнівської молоді, формування екологічної культури підростаючого покоління.

В 2012 році буртинські юні природолюби взяли участь в обласному конкурсі «Гриби Хмельниччини», за підсумками якого вихованки шкільного гуртка «Юні екологи» Руслана Микиташ, Віта Лівандовська та Віка Блонська стали переможцями і були нагороджені грамотами Хмельницького ОЕНЦУМ. Результати їх природничо-краєзнавчої роботи ввійшли поіменно в навчальний посібник «Гриби Хмельниччини».

В 2012 році з ініціативи випускників школи започатковано посадки фруктових дерев. Уже 1 вересня 2015 року в шкільному саду зростало 22 яблуні, висаджені випускниками.

У вересні 2013 року одинадцятикласниця Руслана Микиташ відзначена Подякою Хмельницького ОЕНЦУМ за змістовність і творчий підхід до виконання творчої науково-дослідницької роботи, представленої нею на обласній дитячій науково-практичній конференції з питань виконання школярами дослідницьких робіт під керівництвом науковців і провідних фахівців у галузі лісового господарства. Того ж року з індивідуальною роботою «Ареал поширення вищих спорових рослин відділу Папоротеподібні в Полонському лісництві» вона стала переможцем I туру районного етапу та призером обласного етапу (II місце) конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук.

Науковий керівник Руслани, Галина Дмитрівна Проценко, була нагороджена Грамотою Хмельницького ОЕНЦУМ за сумлінну працю та вагомий особистий внесок в організацію наукової дослідницько-експериментальної роботи учнів у галузі природознавчих наук під керівництвом науковців та висококваліфікованих фахівців народного господарства.

Важливе місце в організації праці буртинських школярів посідають лісгосподарські роботи під керівництвом лісівників-наставників. Щорічно ними проводяться значні роботи з очищення лісу на площі в 10 га, догляду за розсадником на площі 0,8 га. Також вони постійно приймають активну участь у заходах до Дня довкілля, а протягом літа разом з батьками проводять збір лікарських рослин.

Щовесни в шкільній майстерні юними природоохоронцями виготовляється до 40 шпаківень. Під час підготовки й проведення свята «День зустрічі птахів» у 2014—2015 навчальному році ними було виготовлено і розвішано у лісі 265 цих пташиних будиночків.

В історії діяльності учнівського лісництва Буртинської загальноосвітньої школи I-III ступенів були періоди злетів і падінь, іноді траплялись об'єктивні обставини, які не сприяли юним лісівникам та їх наставникам у досягненні нових успіхів лісгосподарської праці.

Новим етапом діяльності учнівського лісництва на базі Полонського лісництва став договір про співпрацю, укладений з 1 вересня 2015 року між школою і ДП «Шепетівський лісгосп».

Тепер керівниками шкільного учнівського лісництва є учитель біології Галина Дмитрівна Проценко та лісничий Полонського лісництва Олег Вікторович Будник. До складу лісництва входять 34 учні 6—11 класів, об'єднані у дві ланки: 1 — охорони диких звірів, 2 — збору лікарських рослин і ягід.

На загальних зборах лісничим учнівського лісництва обрали учня 11-го класу Максима Главацького, а техніками-лісівниками — Андрія Мазярського (10 клас) та Романа Мазярського (9 клас).

Дирекція ДП «Шепетівський лісгосп» закріпила за учнівським лісництвом 34—35 квартали Полонського лісництва площею 107 гектарів. У 34 кварталі закріплено 0,01 га

лісового розсадника, в якому проводяться роботи по догляду за посівами ялини звичайної, дуба червоного, сосни звичайної.

В жовтні 2015 року вихованці учнівського лісництва взяли активну участь в операціях «Жолудь» та «Мурашка», під час яких ними огороджено 5 мурашників в 34 кварталі та зібрано 100 кг жолудів.

Напередодні цих заходів у вересні цього ж року вони долучались до ІХ Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв. Також відвідали зразкове учнівське лісництво «Пліщинське» Шепетівського району, де з цікавістю знайомились з досвідом роботи юних пліщинських лісівників та їх наставника, вчителя хімії, відомого педагога-новатора Миколи Андрійовича Зведенюка.

Особливу турботу щодо матеріального забезпечення діяльності Буртинського учнівського лісництва і його вихованців проявляють директор ДП «Шепетівський лісгосп» Володимир Михайлович Сасюк та його підлеглі.

Дбайливим наставником для юних лісогосподарів під час виконання робіт у лісовому розсаднику став лісівник Ігор Миколайович Райковський, який завжди проводить їм інструктажі з безпеки праці, розповідає про особливості догляду за саджанцями ялини звичайної, дуба червоного, сосни звичайної. На заняттях гуртка юних лісівників-дендрологів, старшокласників та учнів середніх класів, наставники ознайомлюють з правилами безпечної поведінки в лісі.

Юні лісівники з повагою ставляться до своїх старших наставників — лісівників Полонського лісництва, щорічно й щиро вітають їх із професійним святом — Днем працівників лісу.

Сьогодні особливу увагу в учнівському лісництві приділяють збереженню юними лісівниками трудових традицій попередніх поколінь і проведенню його вихованцями природоохоронних заходів та дослідницької роботи з вивчення рідкісних і зникаючих рослин Полонського лісництва та рідного краю.

Учнівське лісництво Корчицької ЗОШ І–ІІІ ст. Шепетівського району створене у 1984 році на базі Романівського лісництва Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство» за ініціативою лісничого цього лісництва Романа Васильовича Пікуса та директора Корчицької середньої школи Василя Йосиповича Федорчука.

Село Корчик розташоване в північній частині Шепетівського району і з усіх боків оточене лісовими масивами, в яких основними лісоутворюючими породами є дуб звичайний та червоний. Окрім цього, у лісництві виділяються площі зайняті чорновільховими лісами, соснові ліси, в яких зустрічається модрина, березові ліси, з переважнням берези бородавчастої, ялинових насаджень з ялини європейської, а також осикові ліси з осики і вільхи сірої. Великим розмаїттям представлений і тваринний світ.

Саме ці передумови відіграли вирішальну роль у створенні учнівського лісництва, яке більше тридцяти років, працюючи ритмічно і стабільно, виконує заплановані лісогосподарські роботи та заходи в нинішній час.

Юні лісівники садили лісові культури, доглядали за насадженнями, охороняли їх. А ще очищали ліс від захаращень, оволодівали теорією лісництва, досліджували тварин-

ний світ, виготовляли годівниці для птахів і шпаківні. Також проводили масову роботу з населенням та виховні заходи із школярами молодших і середніх класів.

З моменту створення учнівського лісництва, його вихованцями заліснено більше 10 га земель державного лісового фонду, виготовлено і розвішано 705 шпаківень, зібрано 75 кг насіння декоративних кущів та дерев.

Вагомі здобутки і традиції, закладені 30 років тому, продовжуються школярами і на сучасному етапі. Керівництво учнівським лісництвом тепер здійснюють лісничий Романівського лісництва, Відмінник лісового господарства України Ілля Миколайович Цибанюк та директор Корчицької ЗОШ І—ІІІ ступенів Микола Адамович Гавриш.

«Робота в учнівському лісництві формує у школярів екологічно зорієнтовані цінності, що спрямовані на подолання конфліктів між людиною та природою», — вважає Микола Адамович. У юних лісівників формуються знання і вміння дослідницького характеру, розвивається творча ділова активність.

Учні залучаються до практичної діяльності в справі охорони і відтворення навколишніх лісів, що забезпечує прищеплення їм любові і бережливого ставлення до природи рідного краю. У вихованців цього дитячого колективу формується почуття самоповаги та поваги до інших, їхньої праці, бажання надати допомогу у складних ситуаціях. Робота школярів в учнівському лісництві сприяє професійній орієнтації, виховує в них любов до природи та праці та, найголовніше, людяність.

Вихованці Корчицького учнівського лісництва під час екскурсії до лісу

Зразкове учнівське лісництво Пліщинської ЗОШ I–III ступенів Шепетівського району створене на базі Кам'янківського лісництва 1 червня 2006 року згідно з наказом директора Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство», якому передували наполегливі й переконливі пропозиції вчителя хімії Миколи Андрійовича Зведенюка.

З перших днів створення і до цього часу Микола Андрійович незмінно залишається керівником шкільного учнівського лісництва, котрим спочатку опікувався лісничий Кам'янківського лісництва Юрій Володимирович Мартинюк, а з 2011 року, після реорганізації держлісгоспом підвідомчих лісництв, дбає Михайло Вікторович Савчук, лісничий Пліщинського лісництва, яке стало для юних лісівників базовим господарством.

Тепер за учнівським лісництвом закріплено 200 га лісових насаджень, заповідне урочище «Адамове Займисько» площею 7 га, шкільний дендропарк — 2,5 га, а у п'яти його ланках, сформованих із учнів 5–11 класів, навчається й працює більше 60 юних лісівників.

У 2009 році, перед виїздом юних пліщинських лісівників у Москву на Міжнародний юніорський лісовий конкурс студентської та учнівської молоді, де вони мали представляти юних лісівників України, начальник управління кадрів Державного комітету лісового господарства України Ігор Ананійович Перетятко запропонував їм назвати учнівське лісництво «Пліщинське» — на честь рідного села. Така ідея усім сподобалась, а назва колективу прижилася і залишилась до нині.

Учнівське лісництво, як і вся територія базового лісгосподарського підприємства, розміщене в зоні Малого Полісся, сучасний рельєф природної зони якого сформувався протягом другої половини антропогену, про що учні вивчають у школі.

У сиву давнину льодовик не вкривав цієї території, але сприяв підвищенню базису ерозії, накопиченню відкладів, перебудові річкової сітки та розмиву, внаслідок чого в окремих районах утворився гривистий рельєф. У міжгривних зниженнях спостерігається заболочення. Широкий розвиток пісків та кліматичні умови сприяли формуванню еолових форм рельєфу, які мають тут вигляд дюн, піщаних валів і кучугур.

У ґрунтовому покриві переважають дерново-підзолисті ґрунти, по долинах річок розвинуті лучні чорноземи, глейові і лучно-болотно-торфові ґрунти. На елювії крейдових відкладів поширені перегнійно-карбонатні ґрунти, а на островках лесовидних суглинків — сірі лісові.

Території, закріплені за учнівським лісництвом, розміщені в зоні Шепетівського Полісся. В основі цього округу лежить Шепетівський тектонічний блок, який займає найпівнічнішу частину області і відзначається найменшими абсолютними висотами поверхні. Середні абсолютні висоти його коливаються у межах 220–240 м. н. р. м.

Сучасна рослинність території лісництва складається з ряду географічних елементів, які сформувались в різні часи на території області. Це бореальні (тайгові), неморальні (широколистяних лісів), зонтичні або степові та середземноморські географічні елементи, а також велика кількість ендемічних та реліктових видів.

Землі державного лісового фонду Пліщинського лісництва, як і більшість лісгосподарських підприємств України, характеризуються великим відсотком сосни звичайної. Де б ви не були, повсюдно трапляється милий для ока сосновий бір. Змальована славет-

Юні лісівники зразкового учнівського лісництва «Пліщинське» з керівництвом лісгоспу біля входу в шкільний дендропарк

ними майстрами пензля на багатьох полотнах, оспівана народом та поетами, сосна не перестає бути для нас предметом духовної наснаги. Сосна звичайна — *Pinus sylvestris L.* *Pinus* походить від кельтського *pin* — гора, скеля, що означає гірське дерево. Росте сосна в найрізноманітніших умовах. Вона дуже витривала, має добре розвинену кореневу систему й добуває собі воду і розчинені в ній поживні речовини в найнесприятливіших місцях, хоча сонцелюбна. Деревина сосни міцна, легка, смолиста і має чимало цінних якостей, Це — один з найкращих будівельних матеріалів. Не перерахувати всіх видів меблів, які виготовляють з деревини сосни звичайної, різних предметів домашнього вжитку. З деревини сосни промислово добувають скипидар та терпентин. Для цього придатна малоцінна деревина, а також її відходи. З висушеної зелені сосни виготовляють соснове борошно для годівлі тварин як вітамінну добавку. Велике значення сосни звичайної і в медицині. Каніфоль входить до деяких пластрів і креолу, яким заливають дрібні ранки. Скипидар — широковживаний зовнішній засіб при ревматизмі, невралгії, подагрі, поліартриті. Сосновий дьоготь входить до складу мазей Вишневського й Уїлкінсона, а також мазей, якими лікують екзему, лусочковий лишай, коросту.

Надто дієвими є відвари, настої і настойки з бруньок сосни як відхаркувальний, дезінфікуючий і сечогінний засіб. Настій хвої на цукровому сиропі дають бджолам і одержують мед бурштинового кольору із зеленкуватим відтінком приємного ніжного смаку і ледь відчутним смолистим запахом. Сосна дає багато пилку, але він занадто великий і бджоли збирають його неохоче. Проте смолисті речовини з бруньок сосни вони беруть для утворення прополісу.

Сосна виділяє багато фітонцидів, саме тому в соснових лісах чи поблизу їх розміщують санаторії й лікарні для хворих на туберкульоз. Численний рід сосни нараховує понад 100 видів, розселених по всій землі.

З деревних рослин бореальних видів часто зустрічається ялина, а з кущових та трав'янистих рослин цієї формації можна побачити жимолость пухнасту, квасеницю звичайну, мітлицю тонку, чорницю, папороть орляка звичайного, верес, пушнину лікарську.

Значно менші площі займають у лісництві дуб черешчатий та граб звичайний, що належать до неморальних географічних елементів. Рідше зустрічаються липа серцелиста, ясен звичайний, груша звичайна, бруслина бородавчаста, тонконіг дібровний, осока волосиста та медунка темна.

Район функціонування Пліщинського учнівського лісництва характеризується лісовою, лучностеповою, лучною і болотною рослинністю.

Соснові ліси приурочені до підзолистих супіщаних і піщаних ґрунтів. Деревостан складає сосна звичайна. Разом з нею ростуть береза бородавчаста, значно рідше — дуб звичайний та ялина європейська. Береза разом із сосною росте у свіжих, вологих і сирих частинах лісу. Дуб у складі соснових борів поширений там, де бори вкраплені або чергуються з сосново-дубовими чи дубовими насадженнями на місцях з більш родючими ґрунтами. Підлісок практично відсутній. Проте в дубових насадженнях часто зустрічається ліщина, малина, ожина сиза. Трав'янисто-чагарниковий ярус розвинений досить добре. Притерасні частини заплави річки Гуски займають чорновільхові ліси.

Отже, землі державного лісового фонду ДП «Шепетівський лісгосп» характеризуються великою строкатістю флори та рослинності, що забезпечує ідеальні умови для роботи вихованців учнівського лісництва «Пліщинське». Воно давно стало опорною базою для виконання пошукової та науково-дослідницької роботи юних лісівників шкіл району, зразком організації і проведення цього напрямку педагогічної, індивідуальної й колективної дитячої еколого-натуралістичної творчості та праці для навчальних закладів області.

Тепер це учнівське лісництво — унікальне у своїй діяльності. А його юні лісівники — постійні активні учасники природничо-краєзнавчих науково-практичних конференцій та неодноразові переможці профільних обласних, Всеукраїнських і Міжнародних конкурсів.

Дирекція держлісгоспу під час проведення базового лісовпорядкування у 2011 році виділила юним лісівникам для догляду та навчальної діяльності 96 га лісу державного лісового фонду, а в 2014 році врахувала їх ентузіазм і успіхи у лісогосподарській справі й закріпила за їх шкільним лісництвом квартали № 22, 26, 27 Пліщинського лісництва загальною площею 200 га.

Такий серйозний і виважений підхід до працюючих дітей обумовлений довір'ям до них з боку професійних лісівників, глибоким взаєморозумінням та тривалою співпрацею місцевих педагогів і лісівників, спрямованою на удосконалення організаційних засад ефективної виробничої, лісогосподарської та іншої діяльності учнівських лісництв, формування екологічної культури особистості на основі суспільної та індивідуальної свідомості.

Іноді довгими зимовими вечорами, в перерві між підготовкою до уроків на наступний день та оформленням результатів індивідуальних і колективних дитячих наукових досліджень, переглядаючи свої та учнівські нагороди, керівник учнівського лісництва мандрує сторінками історії діяльності учнівського лісництва «Пліщинське» і згадує, як усе розпочиналося в їхній школі.

Село Пліщин має власні традиції і перспективи для селянських родин у науковій праці. Мабуть, немає в Україні багато таких сіл, де б за кілька десятиліть сільські вчителі вивчили й виховали для вітчизняної науки майбутніх вісім вчених, причому, четверо з них — доктори наук.

На високому науковому рівні тут проводилася пошукова і науково-дослідницька робота школярів. Відрадно й те, що сучасна сільська школа не порушила давніх традицій: двоє її випускників у незалежній Україні отримали вчений ступінь кандидатів сільськогосподарських наук, сьогодні один випускник — працює старшим науковим співробітником Національного природного парку «Мале Полісся», ще двоє — навчаються в аспірантурі.

Микола Андрійович, як вчитель хімії та керівник учнівського лісництва, прагне не тільки розширювати тематику науково-дослідницьких робіт, а й вселяти в юних лісівників надію на успіх, у процесі проведення профорієнтаційної роботи намагається допомогти їм визначити для себе майбутню спеціальність. Переконає своїх вихованців, що важливо на початковому етапі повірити в себе і свої сили, переконатись у правильності обраного шляху та наполегливо йти до омріяної мети. Йому часто вдається здійснювати задумане.

Перші в Шепетівському районі грамоти переможців обласного етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України отримали пліщинські школярі — вихованці учнівського лісництва Тетяна Зведенюк та Валерій Плакса.

Перший диплом переможця з республіканської науково-практичної конференції привезла з Києва у рідну школу Тетяна Зведенюк, тоді ще учениця 10-го класу, а в 11-му класі їй уже не було рівних на II-й обласній дитячій науково-практичній конференції в Хмельницькому ОЕНЦУМ. Разом з групою науковців і авторитетних педагогів, детально розпитуючи про проведені досліди і прискіпливо оцінюючи знання й отримані результати 7-річної дослідницько-експериментальної роботи юної пліщинської лісівнички, голова журі — відомий подільський аграрій і науковець Віктор Станіславович Радомський — захоплювався рівнем і якістю її виконання. Він наостанок заявив учасникам конференції: «Так це ж рівень хорошої студентської дипломної роботи аграрного університету, яка заслуговує оцінки не нижче «четвірки» з плюсом!» То був осінній Тетянин день, який добре запам'ятався їй та вчителю дівчини, членам журі і дирекції та педколективу Хмельницького ОЕНЦУМ!

Сьогодні Тетяна Борисівна Зведенюк та Валерій Миколайович Плакса уже кандидати наук, які наполегливо працюють на благо вітчизняної науки та народного господарства і продовжують здобувати наступні наукові ступені.

Місцеві школярі та юні лісівники закохані в природу свого мальовничого Пліщина, яке розкинулось на хвилясто-горбистій місцевості Малополянської рівнини, що в цен-

тральній частині Шепетівщини на перетині шляхів, які здавна сполучали літописні Городище, Ізяслав і Острог, завдяки чому місцеві жителі були очевидцями та учасниками багатьох історичних подій. В минулі часи вони боронили село від татаро-монгольської навали, шведських та польських загарбників у роки Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, пережили кріпацтво, полум'я Першої світової війни, революції і громадянської війни, колективізацію з голодоморами, репресії більшовицького режиму, партизанили й рятувались від смертоносних рейдів фашистських карателів під час Другої світової війни. І завжди місцеве населення оберігав їх вірний помічник — ліс, який забезпечував паливом, продуктами харчування, лікарськими рослинами та закривав їх вітами дерев і кущів від нападників.

Поколінням учнів тут розповідають як завдяки лісу вижили пліщинські селяни під час страшного голодомору в 1932—1933 рр. У сусідніх селах і містечках загинуло значно більше людей, ніж у їхньому селі. Саме тому, місцеві жителі з великою любов'ю та бережливістю ставляться до лісових багатств. Із покоління в покоління виховують цю рису у своїх нащадків, поряд із сільськогосподарською діяльністю, привчають їх до лісогосподарських робіт.

У місцевій школі, яка діє в селі з 1855 року, вчителі завжди приділяли серйозну увагу цьому напрямку виховання. Ще старожили розповідали, як у дорадянські та й у радянські часи юні жителі села допомагали працівникам лісового господарства, за завданнями лісівників сумлінно виконували всі визначені їм обсяги робіт, збирали насіння деревних та кущових видів рослин, садили ліс, проводили догляд за культурами, прибирали ліс від захаращень.

Оскільки в Пліщинській загальноосвітній середній школі, як і в більшості сільських навчальних закладів України, що мали статус трудової політехнічної школи, функціонувала навчально-дослідна ділянка, на якій працювали учні і проводили, передбачені програмою, досліди з ботаніки — більшість площі було відведено під виробничий відділ. Адже саме на ньому вирощувалася сільськогосподарська продукція, яка частково забезпечувала продуктами харчування шкільну їдальню. Тому і досліди проводилися учнями, в основному, на ділянках овочевих культур.

Єдине, що могли проводити школярі у природі, — це фенологічні спостереження. Проте фенологія — не така проста наука, як здається на перший погляд. Перед проведенням цих спостережень учні мали досконало вивчити фізико-географічну характеристику району досліджень, бо в залежності від ґрунтових відмін формується флора та рослинність території, знати ботанічну характеристику і біологічні особливості основних видів рослин, що зростають у даній місцевості.

Дирекція школи і педагогічний колектив з'ясували інтереси та нахили учнів до вивчення природничих дисциплін і вирішили створити на землях Пліщинської сільської ради навчальну екологічну стежку. Навесні 1997 року визначили маршрут, а також місця, в яких мали розміститися її станції. Не один день вчителі біології, географії, хімії провели на цих майбутніх станціях. Адже для того, щоб зацікавити школярів потрібно вибрати урочища з багатою історією, флорою, рослинністю, рельєфом, тваринним світом.

Звичайно, рослинний світ України настільки багатий, що й для фахівця визначити деякі рослини не просто, але учні повинні знати хоча б основні, найбільш поширені і вживані в народному господарстві.

Під час організації станцій траплялися і курйози. Одного разу, йдучи вивчати ґрунти, а для того потрібно було викопати ґрунтовий розріз, і під час розмови з вчителем трудового навчання, вчитель хімії М. А. Зведенюк розповідав: «Ось це — перстач білий. Його використовують для лікування щитовидної залози і, оскільки село входить в зону ризику Хмельницької АЕС, рослина має велике фармацевтичне значення. А це — рослина Червоного Європейського списку — відкашник осотоподібний, який зростає тільки в Україні та деяких районах Польщі. Ось жовтим цвітом приваблює перстач прямостоячий, ще називають його калганом». Повільно рухаючись, вели розмову далі. І ось таке відповів тоді йому колега: «Для тебе це лікарські рослини, а для мене — трава та й трава!».

Більше Миколі Андрійовичу не потрібно було аргументів, щоб переконуватись у потребі реалізації задуманого — навесну вчительський колектив та вихованці еколого-краєзнавчого гуртка були готові до прокладання екологічної стежки. І в цьому ж році навчальна екологічна стежина, до складу маршруту якої входило дев'ять станцій, була прокладена. «У барвистім дивосвіті» — таку назву дали їй пліщинські учні.

У цей час на базі стежки й розпочалося інтенсивне вивчення ґрунтів, флори та рослинності, тваринного світу лісових масивів та прилеглих територій. Проводилися фенологічні спостереження, екскурсії, уроки з природничих дисциплін у природі та «зеленому класі», виробничі практики, дослідження в рамках Малої академії наук. Найбільше школярів зацікавила станція № 6 «Зелена аптека», що розмістилася в урочищі «Адамове Займисько» на північно-західному схилі хвилясто-горбистої місцевості.

Характерними рисами території є унікальний мікроклімат, який дає змогу зростати великій кількості червонокнижних, зникаючих та лікарських рослин.

Від старожилів довідалися, що назва урочища походить від імені місцевого жителя Адама Алексеєва, який довгий час проживав і трудився у США, а в кінці XIX ст. повернувся із заробітків додому. Сподобалася йому місцевість розташована у вибалку і він викупив у поміщика цей клаптик землі. Побудував садибу, що складалася із двох селянських хат та підсобних приміщень і почав там жити з дружиною та синами. Проте під час масових заворушень 1905 року Адам помер, а його сім'я не захотіла жити на віддаленні від села і переїхала до Пліщина. Так в селі з'явився рід Олексійчуків.

Територія, на якій розміщувався хутір, почала заростати дикорослими рослинами, а місцевість отримала від селян назву «Адамове Займисько».

Урочище можна по праву назвати перлиною Малого Полісся, тому, що в ньому окрім лікарських рослин ростуть гриби і ягоди, воно характеризується великим різноманіттям тваринного світу. Це також унікальна рекреаційна зона.

Тільки тут, у віддаленій місцевості від сіл, автомобільних і залізничних шляхів та міст, можна спокійно й ефективно відпочити, попиту цілющої води з криничок, послухати спів птахів.

З народних джерел юні природоохоронці дізналися, що в даній місцевості було багато таких урочищ, серед яких і «Попова пасіка». Та недолугі люди винищили їх, заготовляючи дрова.

Вихованці шкільного еколого-краєзнавчого гуртка були тут частими гостями. Проводячи трудові десанти по прибиранню території від захаращень і збираючи рослини для гербаріїв, школярі не тільки пізнавали світ, а й відкривали для себе щось нове. Звичайно, що ніхто не забороняв і жителям прилеглих сіл відвідувати урочище. Селяни приходили сюди заготовити лікарську сировину, гриби та ягоди.

Але один прикрий випадок підштовхнув пліщинських учнів та їх учителя до негайної роботи зі збереження цієї природної перлини. Отримавши від Миколи Андрійовича завдання — зібрати гербарій, вони прийшли в урочище і побачили те, що їх усіх шокувало. Під високими черешнями лежали зрізані гілки. Так хтось із відвідувачів благодатного місця вирішив заготовити собі ягід на зиму. Того, хто це зробив, учням виявити не вдалося, але ж зразу виникло тверде й переконливе рішення — створити заповідну територію.

Перш за все, всі гуртом опрацьовували нормативну базу й вивчали природоохоронне законодавство України. Тоді ж вихованці учнівського лісництва розпочали працювати над науковими дослідженнями за темою: «Вивчення рослинності та флористичного складу урочища «Адамове Займисько» з метою створення заповідника». Однак, таку роботу виконати не просто. На перших порах потрібно відшукати, визначити та вивчити рослини Червоної Книги, виміряти площу, означити межі урочища, створити картосхему. Так як червонокнижні рослини для гербарних зразків не відбираються, їх потрібно сфотографувати. Оскільки, в той час кольорова фотографія в нашій місцевості тільки розпочала поширюватися, довелося звернутися по допомогу у редакцію «Шепетівського вісника». За цей період проведено десятки експедицій, опрацьовано томи наукової та науково-популярної літератури.

Допомагав школярам ідентифікувати рослини фотокореспондент районної газети Костянтин Білозоров. І результат їх праці не забарився!

Трирічні стаціонарні дослідження дали змогу виготовити необхідну документацію, яка із обґрунтуванням та пропозиціями юних пліщинських природоохоронців передана в Держуправління з екобезпеки у Хмельницькій області і рішенням X сесії Хмельницької обласної ради від 29 лютого 2000 року за № 10 урочищу надано статус заповідного. Роботу виконував учень 10 класу Плакса Валерій. Вона й зіграла для нього важливу роль у виборі майбутньої професії. У цьому ж році Валерій став переможцем III етапу конкурсу-захисту МАН, що дало йому змогу вступити на біологічний факультет Східноєвропейського Національного університету ім. Лесі Українки і успішно здобути обрану спеціальність та улюблену професію.

Проте, щоб презентувати наукову роботу на Всеукраїнському конкурсі-захисті МАН, потрібно було отримати рецензію, за якою довелося звернутися до науковців Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Раніше Миколі Андрійовичу та його учням не доводилося бачити такого сумніву і здивування учених мужів: «Як? Сільський учитель разом із учнями, без втручання науковців, створили заповідне урочище?». Однак, тільки після того, як їм була представлена необхідна документація, що переконливо підтвердила непересічний здобуток сільської школи, її учнів і вчителя — повірили, визнали високорезультативною науково-дослідницьку роботу і авторитетно підтримали її та юного дослідника й захисника природи з Полісся своєю науковою рецензією.

Заповідне урочище «Адамове Займисько»

Юні лісівники не зупинялись на досягнутих результатах і продовжували індивідуальну та колективну науково-дослідницьку роботу під час проведення якої збагачувались новими знаннями, підвищували рівень власної дослідницької компетентності, виробляли професійні навички.

Учні школи, вихованці еколого-краєзнавчого гуртка постійно пропагували заповідне значення свого урочища на обласних науково-практичних конференціях, конкурсах-захистах МАН та в регіональних ЗМІ.

У 1998 році Міністерство освіти України, Український державний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді оголосили конкурс «Збережемо місцеві природно-історичні святині», згідно з підсумками участі в якому Пліщинська ЗОШ I—III ст. була нагороджена Почесною грамотою організаторів конкурсу.

Працюючи на екологічній стежині, юні природолюби вивчали не тільки флору, рослинність і тваринний світ, але й історію своєї місцевості.

Взявши участь у Всеукраїнському конкурсі «Мій рідний край, моя земля», вони ввійшли до складу його переможців і 12 січня 1999 року отримали грамоту Міністерства освіти України та Українського державного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді.

Проте і вчителям, і учням бракувало досвіду проведення дослідницько-експериментальної роботи та наукової підтримки. Відчувалися недоліки у володінні методикою досліджень і катастрофічно не вистачало спеціальної та науково-популярної літератури.

Відтак, з'явилася нагальна потреба безпосереднього зв'язку з вченими. Так розпочалася інтенсивна робота з налагодження зв'язків та співпраці з вищими навчальними закладами і науково-дослідницькими установами та їх фахівцями, серед яких — Національна академія наук України (д.б.н., професор Віктор Іванович Мельник та к.б.н., завідувач лабораторією медичної ботаніки Національного ботанічного саду ім. М. Гришка Надія Іванівна Джуренко), Кам'янець-Подільський Національний університет ім. Івана Огієнка (д.б.н., професор Людмила Григорівна Любінська), Національний університет біотехнологій та природокористування (к.с/г.н., доцент Людмила Леонідівна Решетник), Національний лісотехнічний університет України (к.б.н., професор Іван Степанович Вінтонів та д.с/г.н., доцент Іван Миколайович Сопушинський), Подільський державний аграрно-технічний університет (д.с/г.н., завідувач кафедри плодоовочівництва, лісового та садово-паркового господарства Василь Іванович Овчарук).

Пліщинських школярів і юних лісівників цікавили теми з ботаніки, агрохімії, рослинництва, топоніміки, геології, лісознавства. Разом з керівником учнівського лісництва вони опрацювали наукову літературу і виявили, що в їх зоні майже не вивчені деревинознавчі характеристики основних лісоутворюючих порід. Саме науковці Національного лісотехнічного університету України запропонували виконувати дослідження на тему «Вплив умов зростання на якісні характеристики деревини клена-явора, сформованої в Шепетівському держлісгоспі». Звичайно, про клен-явір тут чули. Але чути одне, а побачити — зовсім інше. Розпочали як завжди з підбору літератури. При цьому виявилось, що однієї дендрології для них уже замало. І тут надійшла допомога від науковців. За допомогою професора І. С. Вінтоніва визначили пробні площі, вивчили лісову типологію кварталів і заклали дослідження.

Майже три довгих роки школярі наполегливо працювали за науковим завданням, адже тема була включена в науковий напрямок кафедри ботаніки, деревинознавства та недеревних ресурсів лісу Національного ЛТУ України, старанно проводили як стаціонарні, так і експедиційні дослідження, пропагуючи роботу у ЗМІ та приймаючи найактивнішу участь у різних конкурсах-захистах і науково-практичних конференціях.

У 2005 році учень 11-го класу Пліщинської ЗОШ І—ІІІ ст. Вадим Рябов був запрошений для участі у Всеукраїнському біологічному симпозіумі молодих учених, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів та учнів-старшокласників на тему: «Сучасний стан біологічної науки: досягнення, проблеми і перспективи розвитку».

Презентуючи роботу на тему «Вплив умов зростання на якісні характеристики деревини клена-явора, сформованої в Державному підприємстві «Шепетівське лісове господарство», він зумів зацікавити результатами своєї роботи вчених Національної академії наук. Дослідження, виконані одинадцятикласником Вадимом Рябовим під керівництвом Миколи Андрійовича Зведенюка, були визнані науковцями одними із самих змістовних, актуальних і результативних, а юний доповідач з Пліщина — нагороджений Грамотою Національної академії наук України, яку урочисто вручив йому у фіналі симпозіуму Герой України, двічі Герой Соціалістичної Праці, Президент Національної академії наук України, академік Борис Євгенович Патон.

ГРАМОТА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
нагороджує

Рябова Вадима Ігоровича

*учня 11 класу Пліщинської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Шепетівського району Хмельницької
області – учасника Всеукраїнського біологічного
симпозіуму “Сучасний стан біологічної науки:
досягнення, проблеми і перспективи розвитку”*

*за науково-дослідницьку роботу з теми:
“Вплив умов зростання на якісні характеристики
деревини клена – явора, сформованої в державному
підприємстві “Шепетівське лісове господарство””*

Президент Національної
академії наук України
академік НАН України

Б.С. Патон

Київ – 2005

Згодом ця учнівська робота принесла користь не тільки вченим, а й виробництву, бо з метою збереження генофонду цінних особин, директором ДП «Шепетівський лісгосп» Володимиром Михайловичем Сасюком видано відповідне розпорядження про забезпечення охорони окремих дерев клена-явора з декоративною деревиною.

У 2006 році під час проведення III етапу конкурсу-захисту МАН України робота Вадима Рябова відзначена дипломом II ступеня.

Досконало вивчивши роботу і ознайомившись зі здобутками юннатів, вникнувши у шкільні проблеми й побажання юних лісівників, назустріч школярам та їх педагогам пішло керівництво ДП «Шепетівський лісгосп» і саме тоді наказом директора підприємства від 1 червня 2006 року № 123 на базі Кам'янківського лісництва створене Пліщинське учнівське лісництво, що дало змогу ще більше наблизити учнів школи до виробничих процесів та краще вивчити проблеми лісового господарства краю.

У роботу лісництва включились 35 учнів 6—11 класів, які проводили дослідження в галузі лісового господарства. А на території Романівського лісництва ними віднайдені особини клена-явора із аномальною будовою деревини, яка високо цінується на світовому ринку. При цьому, були відібрані зразки, проведені необхідні дослідження з макро- та мікробудови деревини, її фізико-механічних властивостей та фенологічні спостереження. Вихованцями учнівського лісництва розмножено цінні особини клена-явора способами щеплення та живцювання.

У 2007 році учень 10-го класу Пліщинської школи Олександр Мнюх, презентуючи роботу на тему «Біоекологічні характеристики клена-явора форми «пташине око», сформованого на землях ДП «Шепетівський лісгосп» на Міжнародному Конгресі «Живи, Земле!», що проводився в Києві, виборов перше місце серед 27 респондентів і був нагороджений дипломом I ступеня. Виконана ним науково-дослідницька робота стала визначальною у виборі майбутньої спеціальності.

Закінчивши Національний лісотехнічний університет України, Олександр Мнюх почав працювати на посаді старшого наукового співробітника НПП «Мале Полісся» і одночасно готує до захисту кандидатську дисертацію.

Вагомі успіхи, які здобувало учнівське лісництво, окрилювали юних лісогосподарів і вони працювали ще інтенсивніше. Пожвавилась пошуково-дослідницька та наукова робота, а при безпосередній участі науковців розширювалася тематика дослідів. Випускники школи ставали студентами лісогосподарських вузів, а юні лісівники розширювали кордони співпраці.

Врожайним для юних дослідників був 2009 рік. Приймавши участь у Всеукраїнському конкурсі наукових робіт в галузі лісового господарства, який проводило Державне агентство лісових ресурсів України, вони виграли його і вибороли право на участь у VI Московському міжнародному юніорському лісовому конкурсі. На конкурс, де були представлені 20 робіт із різних держав світу, відрядили випускника школи Олександра Мнюха та десятикласницю Оксану Пісню. Делегація України презентувала роботу на тему «Біоекологічні особливості і якісні характеристики клена-явора форми «пташине око», сформованого на кордоні ареалу в Україні».

Переможці VI Міжнародного юніорського лісового конкурсу на малій батьківщині

Нелегко було боротися сільським школярам зі студентами університетів Кореї, Куби, Японії, Аргентини, Німеччини, Китаю та інших розвинутих держав світу. Проте юним пліщинським лісівникам вдалося гідно презентувати на цьому конкурсі Україну, адже вони отримали дипломи лауреатів і вибороли III призове місце.

Після їх повернення з міжнародного конкурсу переможцями, у координаційної ради учнівського лісництва виникло бажання розширити науково-дослідницьку базу для навчання, розвитку і становлення юних лісівників.

Так, за сприяння директора ДП «Шепетівський лісгосп», Відмінника лісового господарства України Володимира Михайловича Сасюка, під керівництвом лісничого Кам'янківського лісництва Відмінника лісового господарства Юрія Володимировича Мартинюка та його помічника Михайла Вікторовича Савчука закладено дендропарк площею 2,5 га на території колишнього панського саду.

У шкільному дендропарку зростає тепер близько 1 500 дерев та кущів 83 видів. Більшість із них це ендемічні та реліктові рослини.

Дендропарк знаходиться в процесі становлення, проте до його складу входять ділянки голонасінних, плодового саду, липова та акацієва алеї, кам'яниста гірка, колекційна ділянка, на якій зростають клени-явори 15 видів, декоративна шкілька, а також створено селекційну ділянку. Із голонасінних на території дендропарку вдається побачити гінкго дволопатеве, коніку, сосну кедрову сибірську, ялицю білу, різні види туй та ялівців.

Народний депутат Верховної Ради України Р. М. Мацола з керівництвом села та делегатами ІХ Всеукраїнського зльоту в шкільному дендропарку

Відрядно те, що посадковий матеріал завозився із різних куточків України та світу. Так, гінкго дволопатеvim, конікою та деяким іншими саджанцями дендропарк забезпечив Український елітно-насінневий центр, що розташований в селі Гаразджа на Волині (дир. Тетяна Леонідівна Неводнічек), різні види жасмину, катальпу дрібноквіткову завезли з ботанічного саду Хмельницького національного університету, саджанцями кленів-яворів учнівське лісництво спонсорували вчені Національного природного парку «Софіївка», а сосна кедрова сибірська — подарунок Ханті-Мансійських лісівників їх учнівському лісництву. Завезена вона звідти юними лісівниками як пам'ять про X Міжнародний ювілейний лісівничий конкурс.

Гінкго дволопатеve (*Ginkgo biloba L.*) — релікт третинної флори, що в природному стані зустрічається в лісовому заповіднику на горі Темуса біля міста Ганчжоу в Китаї. Природний ареал гінкго займає невелику площу в східній частині Китаю в горах Дянь-Му-Шань.

Гінкго — беззаперечна цінність для декоративного садівництва як оригінальне і красиве дерево. Це великі дерева, які в 100-річному віці досягають понад 35 м заввишки і більше 3 м в діаметрі. Молоді дерева мають пірамідальну крону. Стовбур сильно гіллястий. Листки з довгими до 10 см черешками. Жодна з інших голонасінних рослин не має листків, подібних до гінкго. Це деревинне, кормове і вітамінне дерево, плоди й насіння якого високо цінуються в медицині.

Зростає в дендропарку і ялиця біла (*Abies alba Mill.*), яку важко зустріти на Шепетівщині. Названа вона так через білуватий нижній бік хвої. Поширена в Європі і Карпатах.

Тіньовитривала порода, вимоглива до ґрунту і вологості атмосфери. Ялиця біла — одна з цільових деревних порід України. Її велике господарське значення визначається тим, що деревина широко використовується у будівництві, хімічній, паперовій, меблевій промисловості, дуже цінний підгін.

Ялицева олія — важлива сировина для виробництва синтетичної медичної камфори. Олію ялиці використовують для лікування ангіни, кашлю, грипу, бронхіту, запалення легень, пародонтозу і захворювань ротової порожнини, зубного болю, стенокардії, радикуліту та міозиту.

З листяних порід, які доглядають юні лісівники, в дендропарку зростає евкомія в'язолиста, родина якої представлена одним видом. Евкомія в'язолиста (*Eucommia ulmoides Oliv.*) ботанікам стала відома наприкінці ХІХ ст., через те, що англійський вчений Огастин Генрі в 1887 році надіслав для них з Китаю екземпляри — гілку з плодами і кору. Описав її, назвав і розмістив в систематичному порядку англійський ботанік Джеймс Олівер. Вона відома китайцям понад 5000 років як лікарська рослина, що лікує хвороби серця, печінки, обміну речовин, має також тонізуючу здатність. Інша її назва цзи-лянь (шовкові нитки), що відображає наявність гутаперчі в листках.

Евкомія в'язолиста на своїй батьківщині в Китаї сягає висоти 18—20 м. Листопадна рослина з матовою, темно-сірою корою. Молоді пагони з жовто-бурими сочевичками. Листки почергові, прості, яйцеподібні чи продовгуваті, 8—18 см завдовжки. Квітки одностатеві. Плоди — шкірясті крилатки, розміром 4×1 см, двогнізді, утворюється по одній насінині у гнізді, з яких достигає одна, друга — стерильна, опадає.

Евкомія є технічною, гутаперчивою рослиною у листках і деревині якої міститься 3—6%, а в корінні та плодах — до 20% гутаперчі.

Ми не в змозі схарактеризувати флору всього дендропарку, але з великим задоволенням проведемо для кожного, хто бажає екскурсію, і ви зможете побачити та ознайомитися зі всіма видами рослин, що завезені і проростають на одній із станцій екологічної стежини.

Для покращення вигляду території дендропарку юні лісівники за допомогою керівників базового лісгосподарського підприємства заклали тут ще й розарій та розмістили агітаційні щити і аншлаги, альтанки, побудували арку, поставили лавки для відпочинку. Дендропарк повністю огорожений. Наочна агітація, розміщена у ньому, сприяє залученню до роботи в учнівському лісництві молодших школярів.

У плані учнівського лісництва — організаційна робота, виробнича, навчальна діяльність, науково-дослідницька, виховна, культурно-масова робота, відпочинок.

Його вихованці вивчають основи ведення лісового господарства, дендрологію, деревинознавство, лісову типологію, фітопатологію, ентомологію, лісонасінну справу, знайомляться з особливостями ведення лісового господарства в інших регіонах нашої держави та світу.

Юні лісівники садять ліс, доглядають за насадженнями, прибирають його від захарщень, озеленюють береги річок та ставків, вивчають фізико-географічні умови району дослідження, ґрунти, рослинність та флору, тваринний світ, розселяють мурашники, виготовляють годівнички та шпаківні. Постійно багато років поспіль проводять фенологічні спостереження.

Вивчають учні й інноваційні технології ведення лісового господарства. Так, на базі учнівського лісництва впроваджено у виробництво вирощування сіяньців із закритою кореневою системою, вивчені і застосовуються на практиці різні види щеплень. Ознайомлюються також школярі і з недеревними ресурсами лісу.

Важливою базою для проведення дослідницької роботи залишається заповідне урочище «Адамово Займисько», оскільки на його території зростають дуже цінні й рідкісні види трав'янистих і дерев'янистих рослин, догляд та охорону яких здійснюють пліщинські школярі.

За допомогою науковців юним дослідникам вдалося досконало вивчити біоекологічні особливості перстача білого, первоцвіту весняного, дзвоників персиколистих, анемони жовтецевої та цілого ряду трав'янистих рослин.

Однією із унікальних рослин, що зростає в заповідному урочищі є відкашник осотоподібний (*Carlina cirsioides* Klok.) — рослина, що належить до малопольсько-люблінсько-волиноподільсько-придніпровських ендеміків (Б. В. Заверуха, 1985; Червона книга України, 2003) і занесена до Червоної книги України як вразливий вид, а також до Європейського Червоного списку. Ареал виду займає частину Польщі та України. В Україні поширений в Передкарпатті, Карпатах та в північній частині Полісся.

За підтвердженням учених (В. І. Мельник, 2010), у Хмельницькій області «Адамово Займисько» — єдина територія зростання цієї рослини. Вид відноситься до ксерофітів, проте є також відомості про його зростання у більш вологих умовах (Червона книга України, 2009, Б. В. Заверуха, 1981, 1985).

В урочищі «Адамово займисько» лісівники разом з освітянами

З доктором біологічних наук В. І. Мельником в «Адамовому займиську»

З метою забезпечення належної охорони виду, необхідно здійснити інвентаризацію локальних популяцій в межах природного ареалу, дослідити його стан, а також еколого-ценотичні умови місцезростань. Такі дослідження особливо важливі на недостатньо вивчених, з позиції фітосозології, територіях, до яких належить і Мале Полісся. Характерними рисами місцевих природних умов є рівнинність території, незначне коливання відносних висот, велике поширення пісків, слабоврізані річки.

Тому юні лісівники зі своїм керівником вирішили вивчити тему «Відкасник осотоподібний — рідкісний вид флори Європи». Опрацювавши літературу, вони виявили, що рослинність східної частини Малого Полісся вивчена лише фрагментарно.

Багато праць по вивченню цього питання присвятили А. Барбарич, Є. Брадїс, Ю. Шеляг-Сосонко, Т. Андрієнко, Я. Дідух, П. Плюта., Л. Юглічек та ін. Перші особини виду виявлені в Чернігівській, Тернопільській та Вінницькій областях. Справжній відкасник осотоподібний зростає тільки в Карпатах і Прикарпатті. Широку характеристику наведено у статтях М. В. Клокова (1954) і визначнику рослин УРСР (1950, 360 с.).

М. В. Клоков (1962) характеризує рослину, даючи їй назву страхополох. Рослина із одинокими стеблами 5—55 см заввишки, прямостоячими, простими, клочкувато-павутинистими, до цвітіння тонкоповстистими. Листки зібрані в прикореневу розетку та розміщені по стеблу, світло-зелені, жорсткуваті, черешкові. Суцвіття — кошик, близько 9—13 см у діаметрі. Сім'янки довгасті — до 3,8—6 мм завдовжки, 1,5—2 мм завширшки, темно-сірі, густоволосисті. Зростає у розріджених лісах, на сухих луках і степових схилах, а в Південній

частині Полісся, у Західному і Правобережному Лісостепу — спорадично. Проте, на відміну від наукових даних, школярі виявили, що рослини відкасника осотоподібного в їхньому урочищі суттєво різнилися, вони були вищими на 40—45 см, а кошик досягав до 15 см в діаметрі. Окрім того, в урочищі для цього виду подовжений вегетаційний період.

Вивчивши біоекологічні особливості цієї рослини під керівництвом Миколи Андрійовича, учениці Юлії Румак вдалося не тільки розмножити її вперше в Європі в культурі насінним способом і створити цілу плантацію, а й, провівши дослідження на біологічно активні речовини на базі лабораторії медичної ботаніки НАН України, виявити у ній інсулін (Н. І. Джуренко). Методика вирощування та живий матеріал були передані в НАН України д.б.н. В. І. Мельнику і під його пильним наглядом рослини прекрасно прижилися і розмножуються в Національному ботанічному саду ім. М. Гришка, а Юлія Румак пов'язала свою подальшу долю із рослинництвом і успішно здобуває професію в Національному університеті біотехнологій і природокористування в м. Києві.

Вихованка учнівського лісництва Оксана Пісна, яка мріяла про навчання в Національному лісотехнічному університеті, вирішила досконало вивчити тему «Біоекологічні особливості різноманіття клена-явора в ботанічних садах та парках України». Будучи лісничим учнівського лісництва, вона протягом трьох років працювала над обраною темою, дослідницький матеріал для якої відбирався по території правобережної України: в Карпатах, в Кам'янець-Подільському ботанічному саду та дендропарку, Національному природному парку «Софіївка» і, звичайно, на території лісгоспів Хмельниччини. Виконання науково-дослідницької роботи допомогло Оксані остаточно визначитися з майбутньою професією і тепер вона навчається в обраному нею університеті за спеціальністю «Лісове господарство».

З цікавістю юні лісівники виконували науково-дослідницьку роботу на тему «Визначення дендрологічних шкал дуба звичайного, сформованого у басейні річки Прип'ять». Як тільки високу результативність дослідницьких робіт учнівського лісництва помітили науковці, доктор сільськогосподарських наук, професор І. М. Сопушинський запропонував юним лісівникам провести під його керівництвом дослідження на теми «Біоекологічні особливості сосни звичайної, сформованої на території Малополіської низовини» та «Біоекологічні особливості дуба звичайного, сформованого в басейні річки Прип'ять», попередньо погодивши тематику на засіданні кафедри.

Визначивши пробні площі, склавши план і підбравши літературу, юні дослідники приступили до роботи, де головними виконавцями стали Максим Роговський та Олег Мнюх. І хоч Максим не був учнем Пліщинської школи і виконувати цю роботу йому було непросто, він день за днем долав відстані й примхи погоди і наполегливо проводив дослідження, працював над досягненням прогнозованих результатів. Поряд з цим — участь у конкурсах, науково-практичних конференціях, конкурсах-захистах МАН, пропаганда в ЗМІ.

У 2013 році, після перемоги в III етапі конкурсу-захисту МАН, керівники дослідницької роботи і Максим вирішили спробувати вибороти право взяти участь у ювілейному X Міжнародному лісовому юніорському конкурсі, що мав проходити у Москві та Ханті-Мансійську. Для початку прийняли участь у конкурсі наукових робіт учнівських

Делегація України на X Міжнародному ювілейному юніорському лісовому конкурсі в Ханті-Мансійську

лісництв, який проводило Державне агентство лісових ресурсів України. Отримавши абсолютну перемогу серед 28 респондентів у Києві, розпочали підготовку до участі у фіналі цього міжнародного форуму.

З великим розумінням віднеслися до цієї підготовки як в Держагентстві лісових ресурсів, так і в обласному управлінні лісового та мисливського господарства. Суттєву практичну допомогу надала головний спеціаліст відділу науки і зв'язків з громадськістю Держлісагентства Ольга Олексіївна Клименко. Безпосередню участь у цій справі приймали головний лісничий облуправління ЛМГ Володимир Михайлович Хоптинєць і заступник голови Товариства лісівників Хмельниччини Петро Андрійович Дідик, директор Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство» Володимир Михайлович Сасюк та головний лісничий Олександр Васильович Заблоцький, які забезпечували всебічну підтримку під час підготовки команди до поїздки.

І ось юні лісівники з села Плещин, представляють Україну у Москві, де з приємністю зустрічаються з білорусами, таджиками, німцями, японцями — з друзями, з якими вони познайомилися ще на VI Міжнародному юніорському лісовому конкурсі. Як давніх знайомих їх радо зустріли Голова Номінаційного комітету, академік РАСГН Анатолій Іванович Писаренко, заступник голови, академік Сергій Анатолійович Родін та директор Управління лісів і геодезії Польщі Януш Давидзюк, академік РАСГН Катерина Григорівна Мозолєвська і професор бразильського університету з Сан-Пауло Естравіс Луїс та ще дев'ять членів журі з різних куточків світу.

Навчальне заняття для вихованців учнівського лісництва проводить В. М. Сасюк

Делегація України на VI Міжнародному юніорському лісовому конкурсі

У конкурсі брали участь делегації з 29 держав, які представили на суд учасників та Номінаційного комітету 35 науково-дослідницьких робіт. Школяр-українець зі своїм керівником добре розуміли всю відповідальність за довірену їм справу, адже презентували свою роботу п'ятнадцятьма після студентів з університетів Малайзії та Куби. Досліджуваною темою зацікавилися росіяни, японці і, особливо, поляки, від яких після презентації Максима Роговському та його керівнику надійшла велика кількість запитань та пропозицій. Тоді їм довелося не тільки пояснити результати досліджень на науковому рівні, а й давати відповіді на запитання, що навіть не стосувалися теми конкурсної роботи.

Конкурсанти з Польщі зацікавилися екотипами сосни звичайної, які переважають у нашій місцевості, адже зона Малого Полісся від Рави-Руської переходить на територію Польщі (Хелмська височина). Цікавим для дискусії було й те, що, наприклад, якраз у цій зоні переважає волинський екотип сосни. Похвилюватися довелося добряче, адже засідання Номінаційного комітету у фіналі конкурсу для пліщинських лісівників фактично стало оцінюванням не лише рівня української команди, а й підведенням на міжнародному рівні підсумків їх майже трирічної науково-дослідницької діяльності.

Однак, фінал для них і України став успішний, тому що, на цьому солідному заході їх конкурсна робота з деревинознавства вигідно вирізнялася серед інших за рівнем виконання, досягнутих результатів і актуальності теми, а вони гідно презентували Шепетівщину, Хмельниччину, державу. Як результат — на високому міжнародному рівні в урочистій обстановці отримали Диплом лауреата та вибороли почесне призове III місце. Закінчивши школу, вихованець учнівського лісництва Максим Роговський вступив на лісогосподарський факультет Національного лісотехнічного університету, де успішно навчається і продовжує наукові дослідження, розпочаті в учнівському лісництві.

Усе, що розпочалося, повинно закінчитися, а наукова робота — продовжуватися. Основні зусилля юних лісівників школи направлялися на упорядкування заповідного урочища та шкільного дендропарку, який постійно поповнюється рідкісними для даної місцевості деревними та кущовими видами рослин. У ньому проводять догляд за насадженнями, скошування трави, прибирання території від захаращень. Відрадно те, що шкільний дендропарк став природною лабораторією для проведення спостережень та досліджень.

Влітку 2014 року команду юних пліщинських лісівників було відряджено в старовинний Луцьк для участі у VIII Всеукраїнському зльоті учнівських лісництв загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів. Радості юних лісівників школи, а особливо Олега Мнюха та Наталії Семенюк, яким довірили представляти Хмельниччину, не було меж. Адже вони завжди охочі й готові відвідати такі високі зібрання з метою презентації власних здобутків і побачити, повчитися, набратися досвіду в інших та запровадити його у власній діяльності. Робота зльоту розпочалася із наочної презентації діяльності учнівських лісництв. Аналізуючи презентації лісництв інших областей, пліщинці зробили для себе висновки, що працюють вони не гірше від інших.

На другому етапі живої презентації не красувалися на сцені, а показали свою реальну практичну роботу.

Переможці VIII Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв із головою Державного агентства лісових ресурсів України В. В. Черняковим

Наші відзнаки з кубком Гран-прі, здобуті на VIII Зльоті юних лісівників України

Третій етап — захист науково-дослідницьких робіт. Наталія Семенюк презентувала роботу на тему «Декоративна текстура деревини ясена звичайного форми «хвилясто-завилькуватий». Журі високо оцінило рівень досліджень, підготовки і захисту роботи та знання юного науковця з Пліщина і присудило їй перше місце.

Відповідно до підведених підсумків зльоту команда Пліщинського учнівського лісництва стала його переможцем, виборола Гран-прі і почесне право приймати у себе в школі та в інших закладах освіти і лісгоспах Хмельниччини IX Всеукраїнський зліт учнівських лісництв загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів.

Після успіху на цьому зльоті, товариство лісівників Хмельниччини запропонувало юним лісівникам Пліщинської школи взяти участь у конкурсі на краще учнівське лісництво, який проводився Товариством лісівників України. Участь у ньому була результативною, бо, як і в 2012 році, вони знову посіли на цьому конкурсі почесне II місце, поступившись лише команді юних лісівників із Сумської області.

Результативним для юних лісівників став і 2015 рік. Відчуваючи велику відповідальність, вони з усією серйозністю розпочали підготовку до IX Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв. У шкільному дендропарку продовжувалося прокладання доріжок, встановлення агітаційних щитів та аншлагів. На жаль, підвели погодні умови. В результаті тривалої засухи було знищено понад 30% насаджень. Випали такі цінні особини як ялиця одноколірна, ялина колюча, евкомія в'язолиста та багато інших.

Команда Шепетівщини на IX Всеукраїнському зльоті учнівських лісництв

Важливим завданням було поповнення дендропарку. Якраз в цей період організація «Громадська ініціатива Романа Мацоли «Інститут солідарності громад» оголосила конкурс мікрогрантів для громадських організацій, бюджетних та комунальних установ, а також індивідуальних стипендій для мешканців Полонщини, Шепетівщини та Славутчини. Керівники учнівського лісництва розробили проект і виграли грант в 10 000 гривень. За рахунок цих коштів було поповнено дендропарк декоративними рослинами та плодовими деревами, створено розарій, облаштовано кам'янисту гірку.

Під час проведення ІХ Веукраїнського зльоту учнівських лісництв юним пліщинським лісівникам вдалося не тільки на високому рівні презентувати роботу лісництва, а й показати знання, вміння та навички роботи в галузі лісового господарства і гідно представити рідний край.

Згідно з підсумками зльоту учнівському лісництву «Пліщинське» було присуджено перше місце і присвоєно почесне звання «Зразкове учнівське лісництво» з врученням спеціального свідоцтва, грамот і дипломів.

Грамотою Департаменту освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації і Хмельницького обласного управління лісового та мисливського господарства і цінним подарунком — флеш-пам'яттю до комп'ютера 64 GB «Silicon Power Ultima II Silver» — за зайняте перше місце та високий рівень виконання і захисту науково-дослідницької роботи нагороджена вихованка Пліщинського учнівського лісництва, одинадцятикласниця Наталія Петрівна Семенюк.

Після участі у цьому заході, лісництво запрацювало ще більш інтенсивно, особливо у сфері обміну досвідом. Своїми здобутками юні лісівники і їх керівник поділилися з учнями шкіл № 6 та № 8 (м. Шепетівка), а також з юними лісівниками зі Славутського, Полонського та Ізяславського районів.

Перемоги в конкурсах для учнівського лісництва «Пліщинське» та юних лісівників є заслуженими нагородами за непересічні знання і здобутки, але працюють вони не заради відзнак. Найголовнішим у своїй діяльності, поряд з навчанням і науково-дослідницькою роботою, школярі вважають виробничу й профорієнтаційну роботу та лісгосподарські заходи для відтворення і охорони лісових багатств. Вони пишаються тим, що Пліщинське учнівське лісництво — єдине в Україні, яке створило і має своє заповідне урочище. А гордістю школи, села й району став шкільний дендропарк.

За останні 10 років юними лісівниками посаджено 58,5 га лісу, а за весь період ця площа збільшується в рази. Щорічно вони прибирають ліс від захарачень на площі не менше 10 га. По обидва боки, протяжністю 9 км, обсадили вербовими живцями береги річки Очеретянка. Давно стало традиційним виготовлення школярами шпаківень і годівничок для птахів та їх підгодівля і розселення мурашників.

У галузі лісового господарства на різних посадах працюють 29 колишніх вихованців учнівського лісництва. Серед них лісники, майстри лісу, інженери лісових культур, помічники лісничих, лісничі. Шкільне лісництво стало кузнею молодих науковців.

Так, випускники школи ХХІ століття Валерій Миколайович Плакса та Тетяна Борисівна Зведенюк захистили дисертаційні роботи і отримали звання кандидатів сільсько-господарських наук, Максим Сергійович Ткачук навчається в аспірантурі Національного університету біотехнологій та природокористування, Олександр Мнюх працює старшим науковим співробітником НПП «Мале Полісся», виконуючи під керівництвом д.с/г.н., професора І. М. Сопушинського дисертаційну роботу по дослідженню вільхи чорної, сформованої в зоні Малого Полісся.

Сьогодні п'ять пліщинських випускників навчаються у лісівничих вищих навчальних закладах, ще двоє учнів планують вступити до Національного ЛТУ України. Для покращення підготовки юних друзів лісу і профорієнтаційної роботи в школі, за допомогою лісівників і колег, керівнику учнівського лісництва вдалося змістовно оформити клас учнівського лісництва та істотно покращити матеріально-технічну базу самої школи.

Вихованці учнівського лісництва з членами журі ІХ Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв, професорами В. І. Мельником та С. І. Миклушем

В. М. Лісовий з В. П. Корнієнком на виставці-презентації
ІХ Всеукраїнського зльоту юних лісівників

Головний лісничий ОУЛМГ В. М. Хоптинець спілкується з членами журі Зльоту

Звичайно, що простій сільській школі було б важко досягнути таких результатів без допомоги шефів-лісівників. Тут відчувають взаєморозуміння і постійну підтримку керівництва Хмельницького обласного управління лісового та мисливського господарства, в особі начальника управління, Відмінника лісового господарства, Заслуженого лісівника України Віталія Митрофановича Лісового і його першого заступника, голови товариства лісівників Хмельницької області, Відмінника лісового господарства, Заслуженого лісівника України Володимира Михайловича Хоптинця.

Безпосередню участь у роботі учнівського лісництва беруть директор ДП «Шепетівське лісове господарство», Відмінник лісового господарства Володимир Михайлович Сасюк і головний лісничий Олександр Васильович Заблоцький, лісничі Пліщинського та Кам'янківського лісництв Михайло Вікторович Савчук і Відмінник лісового господарства Юрій Володимирович Мартинюк, інженер лісових культур Анна Олександрівна Кирильчук.

Вони, не зважаючи на завантаженість виробничими справами, завжди знаходять час не тільки на практичну допомогу юним лісівникам, а й на лекційну форму роботи, знайомлячи дітей з основами дендрології, лісівництва, захисту лісу та інноваційними технологіями. Під час проведення занять доносять до них не лише загальновідомі характеристики про ту чи іншу деревну, або кущову породу, а й наводять цікаві факти з міфології та топоніміки. Таким чином, навчальні заняття з цих предметів стають дуже цікавими для дітей. Посильну допомогу у цій справі надають їм і науковці Національної академії наук та ряду вишів України.

У цьому році юним лісівникам вдалося поповнити дендропак саджанцями ялиці одноколірної, ялини колючої та ялини звичайної.

Незважаючи на вагомі успіхи у діяльності учнівського лісництва, його керівництво і вихованці не думають зупинятися на досягнутому, в перспективі вони планують розширити територію шкільного дендропарку на всю площу урочища «Панський сад». Це значить, що потрібно додатково окультурити і заліснити майже 7 гектарів площі. І вони це зроблять!

Хочеться вірити, що юні лісівники Пліщинської ЗОШ I–III ст. будуть гідною зміною своїм трудолюбивим попередникам. Також зможуть ефективно розвивати лісгосподарський комплекс рідного краю та незалежної України, а їх учнівське лісництво ще довго служитиме зразком для інших.

Учнівське лісництво Полянської ЗОШ I–III ступенів Шепетівського району — одне із найдавніших у нашому краї неформальних учнівських об'єднань юних лісівників, яке було створене ще в 1962 році і пройшло довгий шлях педагогічного й дитячого ентузіазму та успіхів, періоди злетів, нетривалого занепаду в 90-х роках та відродження.

У 2000 році місцеві педагоги, лісівники і учнівський колектив з батьками, опрацювавши збережені історичні матеріали про багаторічну діяльність у їхній школі юних лісівників, знову створили шкільне учнівське лісництво на базі Мальованського лісництва.

Школярі активно долучились до роботи. Спершу, як годиться, обрали координаційну раду учнівського лісництва, до якої ввійшли директор Державного підприємства

ємства «Шепетівське лісове господарство», Відмінник лісового господарства Володимир Михайлович Сасюк, головний лісничий Петро Іванович Павліщук, лісничий Мальованського лісництва Микола Андрійович Бузиль, директор школи Михайло Олексійович Мамчур і вчителі біології Алла Олександрівна Юриста, Роман Миколайович Рабчевський та методист відділу освіти Шепетівської РДА Олена Михайлівна Громова. Також була обрана рада учнівського лісництва й визначені його основні напрямки роботи.

Юні лісівники знайомилися з основами лісівництва, лісовою типологією і напрямками професійної діяльності лісівника під час проведення навчальних занять і засідань ради, виконували в лісництві практичні лісогосподарські роботи: доглядали за лісом, вирощували садивний матеріал, переселяли лісових рудих мурашок та вивчали видовий склад птахів. Протягом багатьох років вихованці учнівського лісництва проводять орнітологічні та фенологічні спостереження під керівництвом вчених. Персонально керує цією роботою декан природничого факультету Кам'янець-Подільського Національного університету ім. Івана Огієнка, к. б. н. Микола Дмитрович Матвеев.

Крім цього, школа тісно співпрацює з науковцями Національного лісотехнічного університету України (м. Львів).

Для покращення матеріально-технічної бази учнівського лісництва, його вихованці створили в кабінеті біології куточок юного лісівника. У ньому є матеріали про охорону лісів Шепетівщини, їх характеристика і класифікація, тематичні виставки про ліс, відомості про рідкісні червонокнижні та зникаючі рослини регіону, звірів і птахів лісу, створений кадастр мурашників рудих мурашок, укладений фотоальбом про роботу учнівського лісництва «Лабораторія в природі».

Полянські школярі-лісівники — активні учасники різноманітних акцій та конкурсів природознавчого, природоохоронного і природозаповідного спрямування. На високому рівні вони виконують науково-дослідницькі роботи під керівництвом науковців, проводять їх захисти на конкурсах МАН та беруть активну участь у заходах «Всесвітнього дня Землі», акціях «Майбутнє лісу в твоїх руках», «Збережи ялинку», «Чисте джерело», «День птахів».

Вагомі результати, досягнуті у виконанні учнями Володимиром Парфенюком та Олександром Шевчуком науково-дослідницьких робіт на теми: «Рідкісні рослини регіону» і «Озера регіонального ландшафтного парку «Мальованка» та природоохоронні заходи зі збереження і відтворення орнітологічного різноманіття у парку», дали їм право представляти Україну і брати участь у Першому міжнародному юніорському лісовому конкурсі, який відбувся у вересні 2004 року в м. Москві. Конкурсна робота юного полянського лісівника Володимира Парфенюка «Рідкісні рослини регіону» зацікавила членів Міжнародного номінаційного комітету і була відзначена дипломом Федерального агентства лісового господарства Російської Федерації.

Навесні 2006 року керівництво країни проводило різнопланові заходи, спрямовані на збереження та поліпшення навколишнього природного середовища. В акції «Майбутнє лісу в твоїх руках» були задіяні й учнівські лісництва.

Делегація України на I Міжнародному юніорському лісовому конкурсі

В Полянському учнівському лісництві

15 квітня 2006 року делегація Полянського учнівського лісництва, очолювана директором школи Михайлом Олексійовичем Мамчуром та головним лісничим Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство» Петром Івановичем Павліщуком, представляла Хмельниччину і брала активну участь у висаджуванні лісу на землях Звенигородського лісгоспу Черкаської області, що на малій Батьківщині Великого Кобзаря — Тараса Григоровича Шевченка. В акції брав участь і глава держави — Віктор Андрійович Ющенко.

За активну участь в цій лісогосподарській акції колектив юних лісівників учнівського лісництва Полянської ЗОШ I—III ст. був відзначений подякою Президента України.

Багато років поспіль, з метою підтримки і поліпшення трудового виховання, підготовки до активної самореалізації школярів у галузі лісового господарства, Міністерство освіти і науки України спільно з Державним агентством лісових ресурсів проводять всеукраїнські зльоти учнівських лісництв, під час яких юні лісівники шкіл та позашкільних навчальних закладів знайомляться з досягненнями в лісівничій справі, обмінюються набутим досвідом, змагаються в знаннях і результатах науково-дослідницьких робіт.

Юні лісівники Полянського учнівського лісництва тричі результативно презентували Хмельниччину на цьому форумі у 2002, 2007 та 2012 роках.

Плідна робота учнівського лісництва і їх керівника неодноразово відзначалася дипломами та грамотами. Так, у 2002 році за III місце у Всеукраїнському конкурсі учнівських лісництв нагороджений Почесною грамотою їх керівник Михайло Олексійович

Заготовляємо лісове насіння

Мамчур, а в 2003 році він нагороджений грамотою за II місце в науково-практичній конференції з напрямку лісове і садово-паркове господарство.

У 2004 році колектив учнівського лісництва відзначений грамотою за I місце в обласному фестивалі учнівської творчості «Поважаємо природу — поважаємо себе». У 2005 та в 2007 роках його двічі нагороджено грамотою Хмельницького обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді за активну пошукову діяльність в експедиції «Краса і біль України».

Почесну грамоту за III місце у Всеукраїнському конкурсі з екологічного виховання та професійної лісівничої орієнтації отримали юні лісівники в 2006 році, а в 2007 році — Почесну грамоту голови Державного комітету лісового господарства України «За внесок та популяризацію екологічної освіти серед учнівської молоді, активну участь у творчому конкурсі» та Грамоту Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді «За впровадження ефективності інноваційних технологій у вирощуванні лісових культур» за підсумками участі їх команди у Всеукраїнському зльоті учнівських лісництв.

Діяльність учнівського лісництва зіграла важливу роль у результативності профорієнтаційної роботи серед учнів Полянської ЗОШ I—III ступенів і чимало її випускників стали вчителями природничих дисциплін та лісівниками.

Учнівське лісництво Цвітоського НВО Славутського району створене на базі Кам'янківського лісництва ДП «Шепетівський лісгосп» у 2012 році. Керівник учнівського лісництва, у складі якого нараховується 20 учнів, — вчитель біології та географії Аліса Ігорівна Сива. Екологічному вихованню і природоохоронній роботі учнів у школі приділяють серйозну увагу, а створення учнівського лісництва тільки активізувало цей напрямок її навчально-виховної діяльності.

Село Цвітоха розташоване у малополіській зоні на Волино-Подільській плиті, докембрійський кристалічний фундамент якої залягає на глибині 2000—2500 м, на нерівній поверхні, порізаний тектонічними розломами залягають відклади палеозою, мезозою і кайнозою. Уздовж лінії Шепетівка-Славута простягається смуга рифейських відкладів, що представлені пісковиками, глинистими сланцями, туфитами і базальтами. На його материнських породах сформувалися переважно дерново-підзолисті ґрунти. Зустрічаються тут і сірі лісові та болотні ґрунти, а тому в деревній рослинності переважають насадження із сосни звичайної. На невеликій площі розкинулися твердолистяні ліси, в яких домінує дуб звичайний. Багатий підлісок представлений крушиною ламкою, бузиною чорною, малиною звичайною та ожиною сизою.

Природні умови — складна геологічна будова, розмаїття флори та рослинності і багатий тваринний світ спонукають учнів вивчати природу рідного краю. Зважаючи на природні можливості території, педагогічний та учнівський колективи вирішили створити шкільне учнівське лісництво.

Юні лісівники активно включилися у вивчення лісознавства, дендрології, лісової типології, інноваційних технологій, що застосовуються в лісовому господарстві. Пожвавилася практична робота з посадки лісових культур та догляду за ними.

До зустрічі птахів завжди готові!

Одним із завдань є виховання свідомого ставлення до праці, любові до природи та її охорони, формування в школярів потреби в здобуванні знань, умінь і навичок у галузі лісового господарства. Як вважають педагоги школи, виконання цих завдань дає змогу випускникові правильно обрати майбутню професію, а значить — реалізувати себе у сучасному світі.

Учні та вихованці учнівського лісництва беруть активну участь у різноманітних конкурсах. Традиційними для школярів стали акції: «Зелений паросток майбутнього», «Збережи ялинку», «Домівка для птахів», «Первоцвіт», «Жолудь», «Мурашник» і «Чисті джерела».

Вагому роботу виконують юні лісівники під час проведення щорічної акції «Майбутнє лісу в твоїх руках» розчищаючи джерела, виготовляючи і розвішуючи шпаківні, годівниці для птахів.

Учні школи — активні учасники конкурсів на кращий малюнок і твір на лісову тематику, переможцями яких були Гнатюк Максим, Козійчук Ганна, Черняк Ангеліна, Стефанишин Назарій, Мельник Артем і Шурхно Яна.

У складі учнівського лісництва функціонує агітбригада «Ромашка», члени якої пропагують розвиток лісництва в Україні, проводять агітаційну роботу з дотримання правил поведінки в лісових масивах, особливо в пожежонебезпечний період, закликають берегти і примножувати лісові багатства краю та держави. Знакова подія для вихованців учнівського лісництва відбулася в 2015 році, тому, що учасники агіт-

бригади на високому рівні презентували Хмельниччину на IX Всеукраїнському конкурсі «Земля — наш спільний дім» за тематикою «Збереження водних ресурсів», який проходив на Волині.

Юні лісівники Цвітоського НВО уже зробили впевнені кроки у становленні свого молодого учнівського лісництва.

Учнівське лісництво «Юнацька варта» Шепетівського НВК № 3 у складі «Загальноосвітня школа I-III ступенів ім. Натана Рибака та ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою» (колишня загальноосвітня школа № 7 у мікрорайоні п'ятого військового містечка м. Шепетівки) створене у вересні 2015 року за спільною ініціативою дирекції і педагогів закладу, базового підприємства ДП «Шепетівський лісгосп», бажанням десятків учнів та їх батьків. Важливе значення для створення лісництва також мало й те, що школа розміщена поряд із сосновим лісом, а неподалік від неї працює, донедавна найбільший у Європі, деревообробний комбінат.

Очолили лісництво, юними лісівниками якого виявили бажання стати 33 учні, вчитель біології та екології НВК Віта Вікторівна Семенюк та лісничий Климентовицького лісництва Дмитро Леонідович Басовський, якого дирекція лісгоспу призначила відповідальним за роботу учнівського лісництва. Директор лісгоспу Володимир Михайлович Сасюк на урочистій лінійці особисто вручив спеціальне посвідчення кожному юному лісівнику, а вони урочисто обіцяли йому бути справжніми знавцями лісу, охоронцями й господарями лісових багатств.

Посвята в юні лісівники

Першими кроками ДП «Шепетівський лісгосп» стало обладнання класу учнівського лісництва, в приміщенні якого з'явилися високохудожні й змістовні стенди, аншлаги та інша наочна агітація на лісгосподарську тематику, а шкільну бібліотеку поповнили необхідною науковою і науково-популярною літературою.

Зі знанням справи, методичну допомогу в оформленні документації надала керівникам учнівського лісництва інженер лісових культур Анна Олександрівна Кирильчук.

Тісний зв'язок з лісовою природою позитивно впливає на формування екологічної культури та свідомості місцевих школярів, адже до них щоденно привітно всміхаються своїми кронами білокорі берізки, величаві сосни та ялини, столітні дуби. До того ж, Віта Вікторівна Семенюк часто проводить їм уроки біології під відкритим

небом, навчальні екскурсії до лісу і трудові десанти зі збору рослин для виготовлення гербаріїв та колекцій. Кожного юного лісівника вона прагне навчити любити і берегти природу рідного краю, примножувати її багатства, бути допитливими, сумлінними, працелюбними, нести відповідальність за все те, що відбувається навколо.

Керівник учнівського лісництва переконує своїх вихованців, що бути освіченим в питаннях охорони природи — обов'язок кожної людини, а охорона природи і розуміння необхідності примноження її багатств — повинна бути складовою частиною світогляду кожного. Адже важливе значення має не лише поширення природоохоронних знань а й прищеплення любові до природи з дитячих років.

І результати такого навчання юних природолюбів не забарилися. З 9 по 11 лютого 2016 року в місті Києві відбувся фінальний етап XII Всеукраїнського конкурсу юних зоологів і тваринників, за підсумками якого ученицю 7 класу Шепетівського НВК № 3 ім. Натана Рибак Дар'ю Шуку визнано в числі переможців та нагороджено дипломом Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Міністерства освіти і науки України за здобуте нею III місце в секції «Зоологія».

Працівники ДП «Шепетівський лісгосп» разом з педагогами школи наполегливо працюють над прищепленням школярам почуття любові до природи, вихованням наполегливості, допитливості та працелюбності, організовують активну участь вихованців «Юнацької варти» у практичній лісгосподарській діяльності лісництва з відновлення, охорони і захисту лісу, раціонального використання лісових багатств.

Учнівське лісництво «Юні лісівники» ЗОШ I–III ступенів № 6 міста Шепетівки (колишня Шепетівська середня школа № 9) організоване в листопаді 2015 року педагогами школи та лісівниками лісгоспу як наступник учнівського лісництва, що успішно діяло в школі з кінця 60-х років і іменувалось «Корчагінець» у 80-х та 90-х роках. Це лісництво, що уже стало історією школи, створили в 1968 році на базі Климентовицького лісгоспзагу і воно було одним із перших шкільних учнівських лісництв краю.

Уже в червні того ж року юні лісівники зібрались на своє перше навчальне заняття, під час якого директор лісгоспзагу І. У. Хоронжук, директор школи І. С. Баталін і старший лісничий В. А. Кобильчак розповіли про завдання шкільного лісництва, про відповідальну, складну й нелегку працю лісівників, ознайомили з картою-схемою 109 кварталу площею 80 га, відведеного учнівському лісництву.

Перша перемога Дар'ї у столиці

«Юні лісівники» ЗОШ №6 на природознавчому уроці у наставників

Директор школи, як людина далекоглядна, вважав, що школа — це та майстерня, де формується думка підростаючого покоління, тому треба міцно тримати її в руках, якщо не хочеш випустити із рук майбутнє. Дирекція школи, педагогічний колектив постійно брали активну участь у діяльності шкільного лісництва, під час якої школярі могли отримувати нові цікаві знання і познайомитися з таємницями природи, виконувати лісогосподарські роботи і на власному досвіді зрозуміти глибинну народну мудрість у простих словах: «Ліс — це життя».

Дирекція лісгоспзагу побудувала для шкільного лісництва спеціальний будинок-контору, в якій проводив теоретичні й практичні навчальні заняття старший лісничий В.А. Кобильчак, від якого юні лісівники отримували завдання і настанови по вирощуванню садивного матеріалу та догляду за деревними і чагарниковими видами рослин.

Під його керівництвом учнівське лісництво проводило різноманітну роботу з догляду, охорони та вирощування лісу. Юні лісівники щороку заготовляли по 950—1200 кг насіння лісових культур, збирали лікарські рослини, виготовляли і розвішували в місцях скупчення лісових шкідників шпаківні, облікували і взяли під охорону майже 300 мурашників, з яких понад 50 створили власноруч, а також проводили різноманітну дослідницьку роботу. Крім цього, юні лісівники часто залучались ще й до виконання робіт з освітлення лісу. Так, у 1970 році вони освітлили ліс на площі у 2,5 га.

В 1980 році керівником шкільного учнівського лісництва стала Олена Терентіївна Остапенко — тоді ще молодий учитель біології, яка запалюючи в дитячих серцях вічний вогник добра і краси, сприяла вихованню в учнів почуття поваги і любові до природи.

Вона, насамперед, поставила для себе за мету — навчити своїх учнів берегти й примножувати природні багатства землі. Під її керівництвом учнівське лісництво школи досягає апогею свого розквіту, а площа кварталу, закріпленого за ним лісу, зросла до 108 га. Учніське лісництво, на той час уже Шепетівської середньої школи № 6, за непересічні здобутки його вихованців отримало почесну в той час назву «Корчагінець».

Про юних лісівників-природолюбів та здобутки їх лісогосподарської праці часто розповідала місцева преса. Ось як газета «Шляхом жовтня» від 11 грудня 1981 року в статті «Турбота юних» писала про них: «Коли в місті мова заходить про юних природолюбів, обов'язково називається середня школа № 6. І не випадково.

Тут ось уже який час ведеться цілеспрямована робота серед учнівської молоді по вихованню в неї любові до фауни і флори, бережливого ставлення до навколишнього середовища. Поєднання прекрасного і корисного, напевне, і є найхарактернішою ознакою діяльності лісівників СШ № 6.

Посаджене деревце, виплекана квітка, доглянута тварина, птаха. А скільки треба праці, любові для цього! Крім того, учні школи збирають насіння лісових культур, розселяють мурашники, саджають дерева. Ця старанність юних природолюбів заслужено відзначена. В 1979 році шкільне лісництво було нагороджено вимпелом ЦК ВЛКСМ і грошовою премією. Влітку і взимку, весною і восени — завжди є клопоти у школярів.

Працюють вони безпосередньо на лоні природи, в шкільних майстернях, коли мова йде про виготовлення шпаківень, і в кабінеті. В школі непоганий кабінет, створений руками учнів під керівництвом вчительки О. Т. Остапенко. До речі, вона веде й гурток «Юний лісівник».

Ось як про діяльність юних лісівників свідчить один із архівних документів: «Лагерь Шепетовского школьного лесничества «Корчагинец», созданный на базе 7-А и 7-Б классов Шепетовской СШ-6, работал в две смены с 06.06 по 31.06.83 г. и с 01.07. по 29.07.83 г. по 20 человек в смене на лесокультурных работах по выращиванию посадматериала в Климентовичском базисном питомнике. Ими заработано 416 рублей».

Крім цього, свідчення про їх літній відпочинок і плідну працю ще одного з документів: «В пятую трудовую 1986 года юные лесничие СШ-6 в Шепетовском лесхозаге работали 5,25 га сеянцев сосны и плодово-декоративных растений и заработали 831 рубль 60 копеек». Про справжню вартість, зароблених дитячою працею, тогочасних рублів і копійок, як грошей, сьогодні добре відомо лише тим, хто їх заробляв власними руками!

Співпраця педагогів з лісівниками міцнішала і вихованці «Корчагінця» та учнівські колективи СШ-6 неодноразово брали участь в урочистостях, які регулярно проводилися для працівників лісогосподарського підприємства у 80-х роках.

Незабаром здобутки юних лісівників учнівського лісництва стали відомі не лише на Шепетівщині та в сусідніх регіонах, а й далеко за межами Хмельницької області. Бо за успіхи в соціалістичному змаганні, змістовну організацію дослідницької роботи і виконання обсягів лісогосподарських робіт на закріплених лісових ділянках шкільне учнівське лісництво було нагороджене грамотою Міністерства лісового господарства УРСР, а ще юні лісівники в 1986 році отримали пам'ятний цінний подарунок.

Початок 90-х років супроводжувався соціально-економічними складнощами, у яких жила й Шепетівщина, розоренням підприємств і господарств та зубожінням місцевого населення. Цей негативний процес не оминав і навчальні заклади. З середини 90-х років з певних суб'єктивних причин, у зв'язку зі зміною у керівництві навчального закладу, робота шкільного лісництва призупинилась.

Однак, педагоги Шепетівської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 6 продовжували дбати про екологічну освіту і виховання учнів, залучення їх до природоохоронної, природничо-краєзнавчої та дослідницько-натуралістичної діяльності в урочний і позаурочний час. Вчителі прагнули виховати нові покоління школярів друзями і захисниками природи, добре розуміючи, що зробити це практично можна лише тоді, коли учнівську молодь з юних літ долучити до практичної природоохоронної справи.

Саме з цією метою за ініціативою директора школи Н. М. Щур 12 листопада 2015 року в ЗОШ № 6 відбулось відновлення діяльності шкільного учнівського лісництва, яке отримало назву «Юні лісівники». Урочисте відкриття учнівського лісництва у школі і вручення відповідних відзнак його вихованцям відбувалося з участю директора ДП «Шепетівський лісгосп» Володимира Михайловича Сасюка, лісничого Плесенського лісництва Володимира Миколайовича Полюшкевича, інженера лісових культур Анни Олександрівни Кирильчук.

Звертаючись до шефів-наставників від імені школярів, голова ланки з охорони звірів і птахів «Юного лісівника», учениця 7 класу Владислава Українець сказала: «Знайомля-

На екскурсії в шишкосущарці лісгоспу

чись із історією школи, я дізналась, що десятки років тому на базі нашого навчального закладу діяло шкільне учнівське лісництво. І сьогодні, ми усі раді відродженню цієї справи. Кожному не секрет: є багато прийнятих законів, але найвищим законом для кожного з нас має бути наша совість. Я переконана, що свідомо збережений підсніжник, пташеня повернуте до гнізда, посаджене деревце — це і є конкретна справа з охорони природи». Тепер у Владислави в школі є багато однодумців.

В грудні юні лісівники ЗОШ № 6 переймали досвід роботи шкільного лісництва у Пліщині, де з цікавістю дізнавались про результати і досягнення діяльності його вихованців. Також у Кам'янківському лісництві вони ознайомились із різноманітними лісовими культурами, технологіями їх вирощування та догляду. У лютому наступного року вони побували в Климентовичах у шишкосушарні лісництва, де мали можливість побачити на власні очі, як із шишок добувають насіння і усвідомити весь процес і значення цієї важливої й кропіткої лісгосподарської та природозбережувальної роботи лісівників.

Природа — джерело краси, вона викликає в людей почуття радості і чим багатша й красивіша природа, тим добріші люди, які живуть у гармонії з нею.

Діяльність шкільного лісництва «Корчагінець» залишилася славною сторінкою в історії школи і залишатиметься яскравим прикладом для вихованців його наступника — учнівського лісництва «Юні лісівники», яким тепер опікуються дирекція та працівники Шепетівського лісгоспу.

Педагоги й лісівники-наставники щиро сподіваються, що їх спільна праця не мине безслідно — вона залишить у дитячих серцях та душах глибокі почуття поваги до праці лісівників і любові до природи, допоможе їм вірно обрати та наполегливо здобувати улюблену професію.

Учнівське лісництво ЗОШ I-III ступенів № 8 міста Шепетівки створене у 2000 році педагогами школи на базі Кам'янківського лісництва за активної підтримки дирекції Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство». Під час реорганізації підприємства базовим стало Шепетівське лісництво тому, що школа розміщена на міській околиці в мікрорайоні «Косецьке», поряд із землями державного лісового фонду лісництва, що й зіграло провідну роль у створенні педагогами, лісівниками та школярами такого дитячого творчого об'єднання.

Керівник учнівського лісництва — вчитель географії Світлана Василівна Сікорська стверджує: «Ідея його створення була пов'язана з чітким переконанням педагогів школи і працівників держлісгоспу, що тим школярам, які живуть та навчаються поряд з лісом і лісництвом конче необхідні відповідні еколого-натуралістичні знання та високий рівень екологічних переконань». Важливою для педагогів-організаторів діяльності у школі юних лісівників була теза В. О. Сухомлинського: «Природа — не лише середовище навколо нас, а й всенародне добро й багатство, за яке кожний громадянин нашого суспільства відповідає, це червона нитка світоглядних переконань, від яких залежить соціально-політична позиція людини».

На перших етапах роботи учнівського лісництва, в школі активізувалася природоохоронна діяльність не тільки його вихованців, а й усіх школярів, зросла у них цікавість

Садіння лісу

до додаткових знань з природничих наук, вдосконалюється трудове навчання і, особливо, професійна орієнтація.

Тепер ефективність діяльності учнівського лісництва значною мірою визначається рівнем професійно-творчої взаємодії педагогів з фахівцями ДП «Шепетівський лісгосп». Вихованцями учнівського лісництва є учні 8—11 класів, для навчально-пізнавальної та творчої діяльності яких у школі проводяться заняття гуртків, відбуваються тематичні заходи, виставки-конкурси дитячих робіт: малюнків, виробів з природного матеріалу, гербаріїв, годівниць, штучних гніздівель, а для їх навчання виготовляється і використовується відповідний роздатковий та дидактичний матеріали.

Керівники учнівського лісництва надають великого значення залученню юних

Екскурсію на виробництві проводить В. М. Сасюк разом з головою профспілкового комітету Н. К. Миронюком

лісівників до праці та участі їх у виконанні лісогосподарських робіт, адже педагоги школи дотримуються думки В. Сухомлинського про те, що праця стає великим вихователем, якщо вона входить в духовне життя наших вихованців та дає радість дружби і товаришування, розкриває допитливість і любов до навчання, породжує хвилюючу радість подолання труднощів, відкриває все нову і нову красу в оточуючому світі, породжує перше громадянське почуття — почуття творця матеріальних благ, без яких неможливе життя людини.

Тому на першому місці в учнівському лісництві — практична діяльність. За ним закріплено 17 га мішаного лісу. Працюючи в лісництві, юні лісівники не лише вивчають теоретичні основи й закономірності явищ природи, а й активно займаються дослідницькою роботою, завдяки якій розширюють свій науковий та екологічний світогляд, оволодівають методами досліджень.

Більше десяти років поспіль у лісництві триває робота по зеленому живцюванню вічнозелених рослин: туї, самшиту, ялівців. Значна і цікава робота проводиться на створеній вихованцями учнівського лісництва екологічній стежці «Стежина дитячого добра» — зоні трудових дій. Учні розпочали на цьому об'єкті активну наукову діяльність: дослідження, спостереження, вивчення видового складу рослин і тварин, рекультивацию лікарських рослин, охорону та збереження мурашників, розчистку джерел.

Разом з працівниками лісгоспу юні лісівники виходять чергувати на екологічній стежині, охороняють і вивчають природні об'єкти, проводять екскурсії для вихованців дошкільного навчального закладу, уроки добра під відкритим небом. На ній проводяться

Турбота про майбутнє лісу (догляд за посадками)

уроки-милування природою, уроки-спостереження. Для юних художників школи практикуються заняття-пленери, для краєзнавців і туристів — конкурси-естафети з елементами техніки пішогохідного туризму та спортивного орієнтування.

Вихованці учнівського лісництва проводять пропагандистську і роз'яснювальну роботу серед населення мікрорайону щодо збереження червонокнижних та зникаючих видів рослин, дотримання чистоти в лісових масивах і вимог протипожежної безпеки.

Щорічно, під час літніх канікул, юні лісівники оздоровлюються та працюють у профільному оздоровчому таборі «Олімп».

Важливим показником результативності діяльності учнівського лісництва є пошукова та науково-дослідницька робота. Крім того, юні лісівники беруть активну участь у дитячих науково-практичних конференціях, у обласних та всеукраїнських акціях і конкурсах, здобуваючи призові місця.

Працюючи на землях державного лісового фонду, юні лісівники розвивають практичні вміння проводити спостереження і досліди, на основі зібраних та опрацьованих результатів навчаються узагальнювати, робити відповідні висновки, а також застосовувати набуті знання в практичній діяльності.

Про досягнуту результативність свідчать їх відзнаки. У 2000 році юних лісівників відзначено Почесною грамотою Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді за високу результативність досліджень. У 2001 році вони взяли участь у Всеукраїнському конкурсі на краще учнівське лісництво, під час якого здобули III місце і нагороджені Почесною

Створення нових лісів під керівництвом лісничого С. І. Ситарука

грамотою Міністерства освіти і науки. Також члени учнівського лісництва відзначені подякою журі Міжнародного конкурсу «Збережемо птахів, збережемо дерева, збережемо життя».

Вагоме місце у діяльності учнівського лісництва належить і науково-дослідницьким роботам з лісового господарства, виконаним у рамках МАН. Конкурсні роботи Анни Кирильчук, Олени Затули, Юлії Колдобської, Валерії Даневич були високо оцінені під час проведення міського й обласного етапів. Призами відзначені також учні початкової школи та середнього шкільного віку.

У 2010 році юні лісівники брали участь у Всеукраїнському конкурсі «Людина і ліс». Написаний ними твір на задану тематику відзначений грамотою організаторів заходу, а в 2014 році вони також були нагороджені грамотою за I місце у Всеукраїнському конкурсі «Ліси для нащадків».

Щорічно навесні в школі проводиться акція «Майбутнє лісу в твоїх руках», у якій вихованці учнівського лісництва беруть найактивнішу участь, висаджуючи в лісі саджанці сосни звичайної, дуба черешчатого, ялини, а в літню пору проводять догляд за насадженнями. Навесні 2015 року учні висадили на території школи 150 ялин, 15 берізок і більше 20 лип для створення «зеленого класу», в якому будуть проводитися уроки природознавства, біології, географії, екскурсії для молодших школярів.

Тісна науково-педагогічна співпраця поєднує школу з Національним лісотехнічним університетом України, завдяки чому багато її колишніх учнів були слухачами Малої лісової академії, яка функціонує при цьому навчальному закладі у м. Львові.

Зустрічати птахів стало традицією. Головний лісничий О. В. Заблоцький з юними лісівниками розвішують шпаківні

Вихованка учнівського лісництва Анна Кирильчук, як слухач Малої лісової академії, захистила свою науково-дослідницьку роботу «Видовий склад лісоутворювачів, супутних кущів і дерев околиць м. Шепетівка» на кафедрі ботаніки, деревинознавства та недеревних ресурсів лісу НЛТУ України і за результатами захисту вступила до ВНЗ. Успішно закінчивши цей заклад, Анна Олександрівна працює тепер інженером лісових культур у Державному підприємстві «Шепетівське лісове господарство».

Здобула професію лісівника і Дана Войцехівська, яка реалізувала себе як менеджер зі збуту лісової продукції, а Оксана Пономарьова, після закінчення університету, залишилася в ньому працювати. Загалом, більше 20 випускників школи присвятили себе лісогосподарському виробництву і поповнили лави робітників та інженерно-технічного персоналу Державного підприємства «Шепетівське лісове господарство».

Педагоги ЗОШ №8 міста Шепетівки та їх сподвижники намагаються працювати з вихованцями учнівського лісництва так, щоб вони дивилися на світ добрими очима, любили і вміли берегти природу, бо вважають, що лише тоді, коли їх вихованці зможуть та прозріють розумом і серцем, а їх екологічні переконання суттєво відобразяться на світоглядних позиціях, вони зможуть жити в гармонії з природою, спонукаючи до злагодженої взаємодії з нею весь оточуючий соціум, а через нього і суспільство.

Ростимо молоду зміну: майбутнє нашого лісу — в наших руках!

Живі смарагди Шеттетівщини

Почесні відзнаки Всеукраїнської конференції «Відтворимо ліси разом»

ПРЯМА МОВА

Володимир Холінець, голова Хмельницької обласної організації Товариства лісників України:

— У червні минулого року члени Пліщинського учнівського лісництва Олег Мнюх і Наталя Семенюк представляли Хмельниччину на VIII Всеукраїнському зльоті учнівських лісництв, що проходив на Волині. Авторитетне журі високо оцінило як наукові, так і практичні здобутки юних подояня — вони завоювали Гран-прі та право проводити наступний зліт на базі закладів освіти та лісгоспів області. Тож 8–11 вересня ми раді вітати на гостинній подільській землі представників кращих учнівських лісництв загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів майже з усіх областей України на IX Всеукраїнському зльоті. Хмельницьке обласне управління лісового і мисливського господарства, обласне Товариство лісників одним із найпріоритетніших своїх завдань вважають виховання в молоді високої екологічної культури, екологічної свідомості. Саме екологічно грамотними, екологічно культурними і стараються виховувати підрастаюче покоління лісників і педагогі області. Уже давно на власному досвіді переконалися: одна з найкращих форм такого виховання — через організацію шкільних лісництв. На сьогодні їх у нас 45, із них 34 створені за участю працівників державних лісових підприємств. Практично при кожному лісгоспі діють по кілька таких юнацьких підрозділів. У Хмельницькому районі, наприклад, доброї слави зажило Масівське учнівське лісництво, яким багато років уміло керує директор школи Іван Григоров. Як і при Шепетівському лісгоспі, так і при Славутському функціонують як сім учнівських лісництв, які об'єднують цікавими, корисними справами понад 220 хлоп'ят і дівчат. Тільки під час цьогорічної акції «Майбутнє лісу у твоїх руках» юні славутичани посадили майже чотири га лісу у держлісфонді, прибрали від сміття зелені квартали навколо міста Нетішин. Для профорієнтаційної роботи в адміністративному приміщенні Голицького лісництва обладнали спеціалізований клас, на території створили еколого-просвітницьку стежку — там мають змогу проводити навчальні та практичні заняття юні лісники з чотирьох ближніх шкіл. Восени планують закласти ще й дендропарк. Таких прикладів багато. Вони переконливо доводять: усе в наших руках, у руках молодого покоління. Якщо забачити, можна багато зробити. На користь природи, а відтак і самій людині.

Учні Його величності лісу

На міжнародних юніорських лісових конкурсах українці тричі завоювали призові місця. Двічі призерами ставали вихованці одного шкільного лісництва — Пліщинського, що на Хмельниччині

Микола ПУГОВИЦЯ

Ювілейний X Міжнародний юніорський лісовий конкурс проходив 2013 р. у російському місті Ханті-Мансійську. Участь у ньому взяли учні та студенти віком до 20-ти років із багатьох країн світу — Канади, США, Бразилії, Німеччини, Швеції, Польщі, Японії, Республіки Корея... Із представлених 45 дослідницьких робіт на різні теми із життя лісу та екології до захисту було допущено 35 (переважно виконаних студентами), в тому числі, науково-дослідницька праця члена Пліщинського шкільного лісництва Шепетівського району Хмельницької області Максима Роговського «Біологічні особливості сосни звичайної, сформованої на території Малополіської низовини». Максим захистився блискуче, завоювавши третє місце. Поступився лише представником Малайзії та Росії. Члени номінального комітету конкурсу — науковці Варшавського, Уральського університетів — запропонували подоянню без вступних іспитів навчатися в їхніх вишах. Максим відповів: «Я хочу жити і вчитися в Україні».

Оскільки того року конкурс був ювілейний, організатори запросили на святкування переможців попередніх дев'яти. Від України приїхала Марина Показашка із Ємільчинського району Житомирської області, яка виборола перше місце у 2007 р. На честь ювілейного конкурсу було відкрито пам'ятний знак, закладено модринову алею. Максим і Марина посадили саджанець, виPLEканий на рідній землі. У 2009 р. і на аналогічному, VI конкурсі, представляли нашу країну юні господарі лісу з Пліщина — Олександр Мнюх та Оксана Пісна. Їхню дослідну роботу «Біологічні особливості і якісні характеристики клена-явора форми «пташине око», сформованої на кордоні ареалу в Україні», теж високо оцінило журі і присудило III місце.

Успіхи? Безумовно. Що передувало перемогам і визнанню на високому міжнародному рівні молоді парослі зі звичайної сільської школи на Хмельниччині? Передусім, це копійка науково-пошукова робота дітей під керівництвом педагогів за сприяння лісників ДП «Шепетівське лісове господарство», а також вчених наукових установ і вишів країни. Про кроки та уроки такої співпраці — наша розповідь.

Труд душі

«Учень — це не посудина, яку треба наповнити, а факел, який слід запалити», — сказав ще колись Платон. Але «запалити»

Переможець Міжнародного юнацького лісового конкурсу-2007 Марина Показашка і призер конкурсу-2013 Максим Роговський садять у Ханті-Мансійську, де відбувалися змагання, саджанець модрини, привезений з України

Навіть першачки Пліщинської школи мають свої дерева та кущі, посаджені власноруч

Дружна лісівничка родина — члени шкільного лісництва та їхні наставники, лісники і педагоги, — у дендропарку, закладеному руками дітей

дитину, привити любов до пізнання може лише вчитель, котрий сам горить, котрий передає її свій запал. Саме до таких належить Микола Андрійович Звєденюк — учитель хімії Пліщинської ЗОШ І—ІІІ ст. Не просто вчитель, а дослідник, експериментатор, науковець. Із 1983 р., коли ступив на педагогічну стежку, веде за собою юних у світ пошуків і відкриттів. А почалося все з екскурсії, подорожжя рідинним краєм. У звичайному рчвів дітей бачити незвичайне. Якщо педагог розуміє красу, веселки, яскраві пелюстки квітки, дзвінкі пісні жайворонка, він навчить захоплюватися нею своїх вихованців. Навчить розуміти красу, не топтати її, а творити. Тож першим набутком юних, першою спільною радістю стало прокладання екологічної стежки «У барвістім дивосвіті». Скільки відкрили для себе на кожній з 9-ти її станцій у межах сільської ради!

Потім було знайомство з унікальним «Адамовим займищем». Подібних урочищ на території села Радощівка сусіднього Ізяславського району свого часу було більше 10-ти — зарослих віковими деревами, таємничими чагарниками, вкритих буїноквітвом... Та дерева люди вирубували, трави випалили. У природному стані збереглося одне урочище — до нього 3 роки топтали доріжки школярі зі своїм учителем. На площі 7 га виявили 140 видів рослин, із них 26 — занесених до Червоної книги і рідкісних. Вивчили їх, описали, нанесли на картосхему, а відтак добилися того, що на початку 2000 р. сесія Хмельницької обласної ради затвердила урочище «Адамове займище» як заповідний об'єкт у складі ПЗФ області.

Урочисте відкриття ІХ Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв

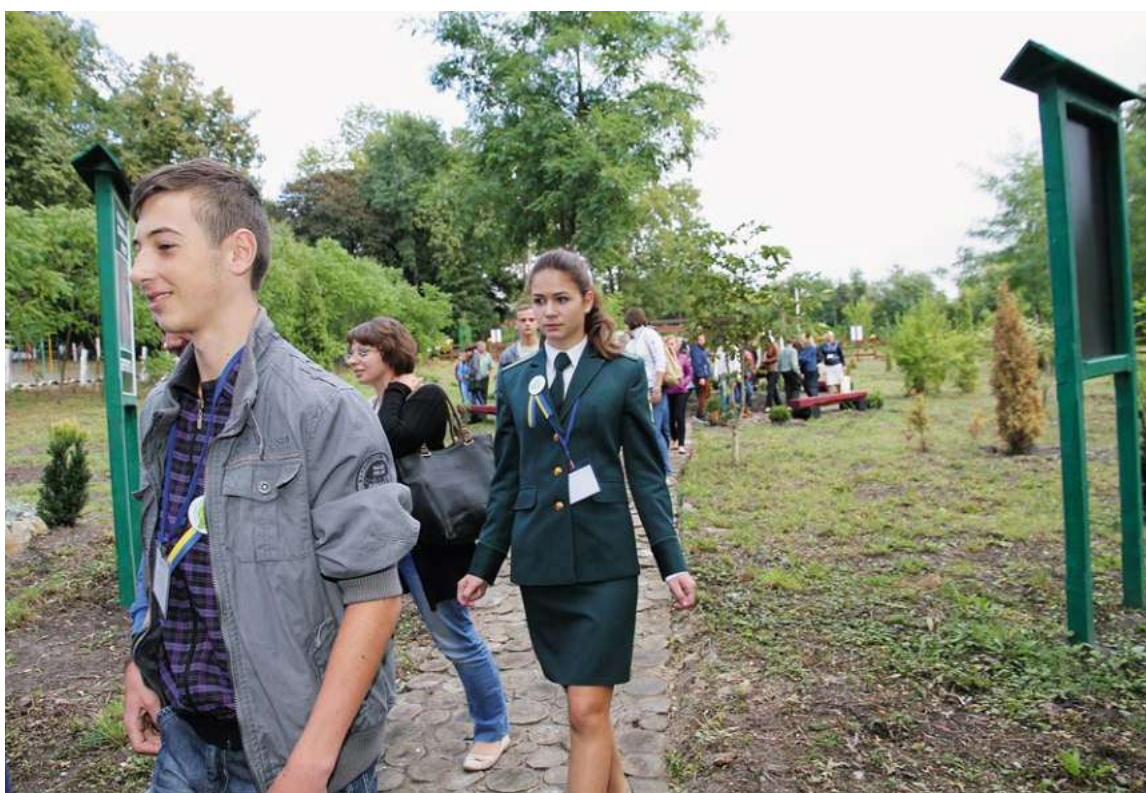
Загальне фото учасників ІХ Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв

Делегація 22-х областей України у дендропарку Зразкового учнівського лісництва «Пліщинське»

В гостях у лісівників члени журі Зльоту С. І. Миклуш, І. М. Сопушинський та В. І. Мельник

У дендропарку учнівського лісництва «Пліщинське»

Делегація Хмельниччини на ІХ Всеукраїнському зльоті

Висаджування дерев на пам'ятній алеї учасниками ІХ Зльоту біля Пліщинської ЗОШ І–ІІІ ступенів

Учасники ІХ Всеукраїнського зльоту в Кам'янківському лісництві

Мальовниче Полісся

Лохина

Конвалія травнева

Грибна пора

Боброва хата

Заєць європейський в мисливських угіддях лісгоспу

Паводок на озерах

Суниця лісова

Росичка дрібнолиста

Свиня дика

Свиня дика з підростаючим поколінням

Білка звичайна

Озеро «Лісова пісня» в Мальованському лісництві

Латаття сніжно-біле

Пташенята дрозда

Пухівка піхвова

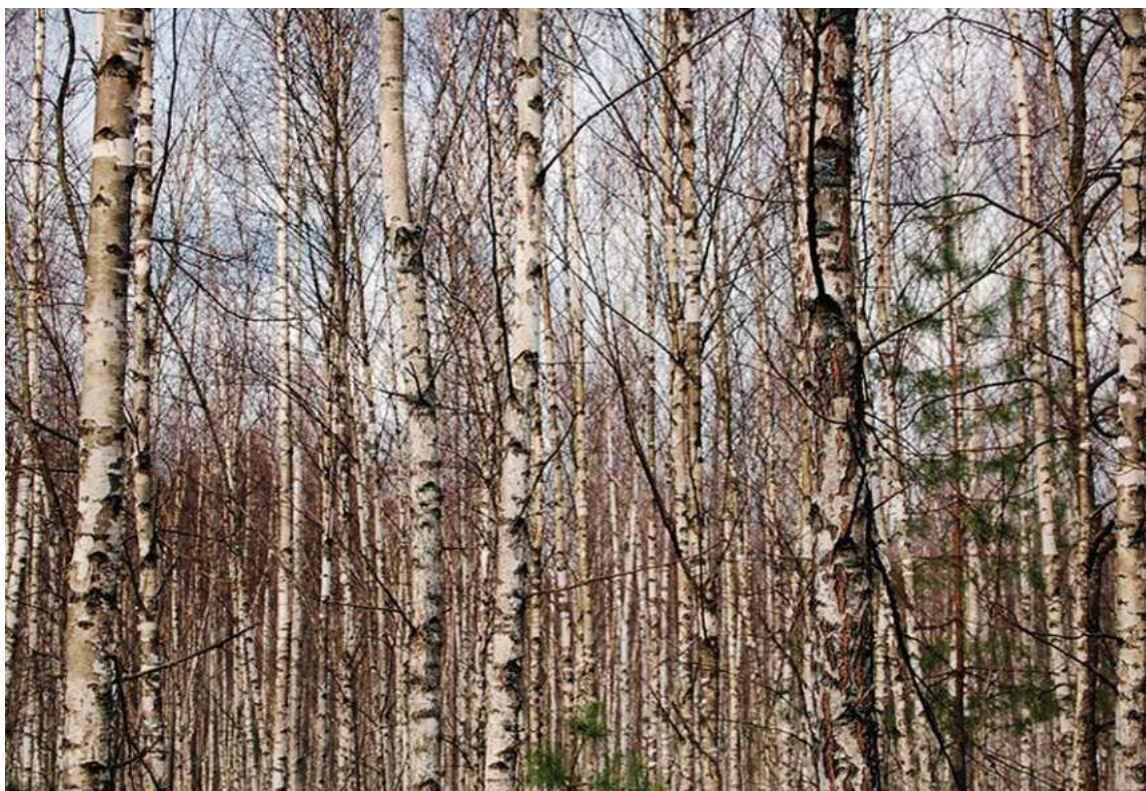
Вовче тіло болотне

Зустрічаю сонце

Соня

Природне поновлення берези бородавчастої

Відкасник осотоподібний — рослина Червоного європейського списку

Сусак зонтичний

Плаун булавовидний

Озеро в Полонському лісництві

Ставок в Регіональному ландшафтному парку «Мальованка»

Стихійна торфорозробка біля озера «Русалчине»

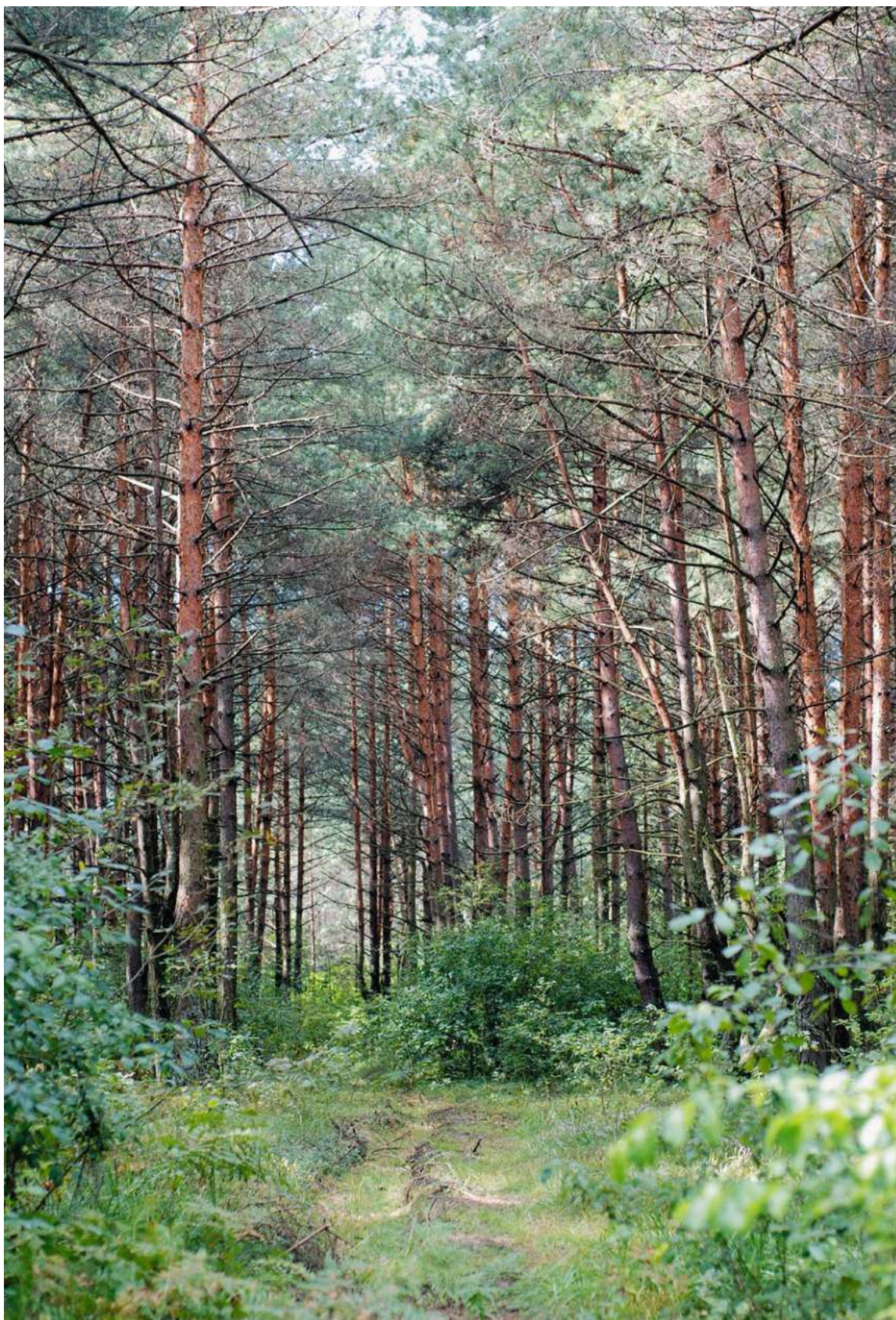
Переходове (мезотрофне) болото

Водні плеса Пліщинського лісництва

Рослинність водойм Регіонального ландшафтного парку «Мальованка»

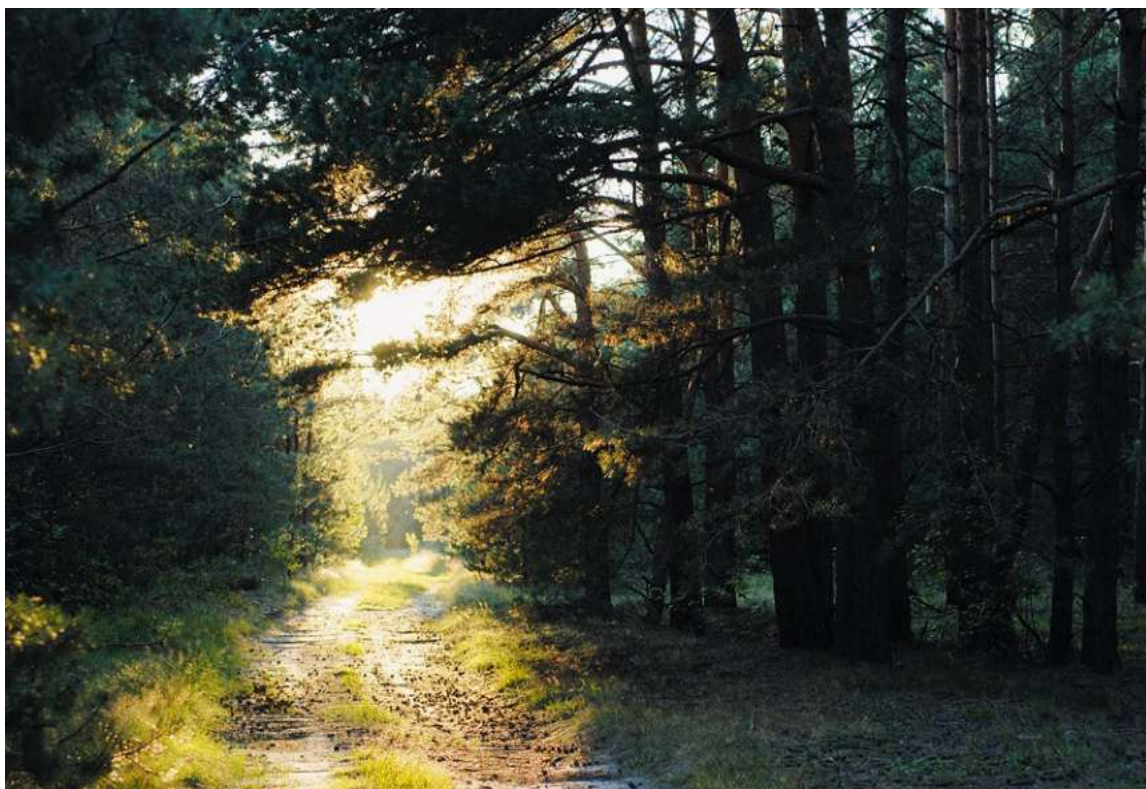
Сосна звичайна у суборах

Фацелія пижмолиста у Кам'янківському лісництві

Мальованка — заповідна перлина Малого Полісся

Лісова дорога

Жаба озерна

Післямова

Мале Полісся — надзвичайно мальовничий край. Тут ліси і річкові долини поєднуються з післяльодовиковими озерами, специфічними комплексами лісів із багатою флорою, рослинністю та тваринним світом. У нарисі «Живі смарагди Шепетівщини» описано не тільки лісові багатства малополіської флори і фауни, а й окремі аспекти становлення й розвитку виробництва та здобутки лісогосподарської й природоохоронної діяльності лісництв і виробничих підрозділів ДП «Шепетівський лісгосп», які доповнено кольоровими ілюстраціями. У розділі «Віхи історії становлення та розвитку підприємства» коротко характеризується вагомий внесок керівників і кращих працівників лісгоспу у формування й функціонування лісогосподарського комплексу краю.

Значну увагу приділено опису створення педагогами та лісівниками учнівських лісництв і залучення місцевих школярів до участі в проведенні лісогосподарських заходів, співпрацю з науковцями і результативність виконання юними лісівниками під їх керівництвом учнівських науково-дослідницьких робіт в галузі лісознавства, переможні презентування юними господарями лісів Шепетівщини своїх фахових знань, умінь і навичок на Всеукраїнському та міжнародному рівнях.

Змістовно розкрито співпрацю педагогів і лісівників краю та провідну роль ентузіастів — фахівців лісгоспу й керівників учнівських лісництв у проведенні профорієнтаційної роботи з неповнолітніми та професійній підготовці майбутніх господарів лісу в шкільних учнівських лісництвах.

Незважаючи на вагомі успіхи у діяльності, як базового лісогосподарського підприємства так і шкільних учнівських лісництв, їхнє керівництво й вихованці не хочуть зупинятися на досягнутому і розробляють амбіційні, на перший погляд, але для них реальні плани на майбутнє.

Сподіваємось, що цей нарис, який розрахований на фахівців лісового господарства, педагогів, учнівську молодь, знавців і любителів природи рідного краю та широке коло читачів стане цікавим і змістовним літературним джерелом про неповторну лісову природу, самовіддану працю лісогосподарів і лісоохоронців Шепетівщини, їх дбайливу підготовку майбутньої гідної зміни — молодого трудолюбивого і висококваліфікованого покоління лісівників.

Література

1. Андрієнко Т.Л., Прядко О.І., Клестов М.Л., Артерчук О.О. Мальованка — чарівний край. — Шепетівка: Шепетівська міжрайонна друкарня, 1998. — 23 с.
2. Барбарич А.І. Флора і рослинність Полісся Української РСР // Нарис про природу і сільське господарство Українського Полісся. — К., 1995. — с. 209—319.
3. Брадис Е.М. О геоботаническом районировании северо-западных областей УССР // Труды научного совещания по природно-географическому районированию УССР. — К.; Изд. Киевского ун-та., 1961. — с. 89—97.
4. Брадис Е.М., Андрієнко Т.Л. Поліська підпровінція // Геоботаничне районування Української РСР. — К.: Наукова думка, 1977. — с. 73—136.
5. Геренчук К.И. Малое Полесье. Физико-географическое районирование Украинской ССР. — К.: Изд-во Киевского ун-та, 1968. с. 165—173.
6. Заповідні перлини Хмельниччини / За заг. ред. Т.Л. Андрієнко. Вид. 2-е, виправлене та доповнене. — Кам'янець-Подільський, Вид. ПП Мошинський В.С., 2008. — 248 с.
7. Заставецька О.В., Заставецький Б.І., Дітчук І.Л. Географія Хмельницької області. — Тернопіль, 1995. — 96 с.
8. Заячук В.Я. Дендрологія. — Львів, : СПОЛОМ, 2014. — 675 с.
9. Звоницький Е.М., Баско О.П. Майбутні господарі лісу: науково-методичне видання. — Харків. Наш городок, 2004. — 292 с.
10. Іжевська Н.М. Ґрунти Хмельницької області. — Львів: Каменяр, 1968. — 70 с.
11. Краснов В.П., Орлов О.О., Ведмідь М.М. Атлас рослин-індикаторів і типів лісорослинних умов Українського Полісся. — Новоград-Волинський, 2009. — 488 с.
12. Ланько А.І., Маринич О.М., Щербань М.І. Фізична географія Української РСР. — Київ. Радянська школа, 1969. — 263 с.
13. Маринич О.М. Короткий геолого-морфологічний нарис Полісся Української РСР // Нариси про природу і сільське господарство Українського Полісся. — К.; Вид-во Київського ун-ту, 1955. — с. 5—44.
14. Мшанецька Н.В. Флористичне районування території Малого Полісся (Україна) // Наукові записки Тернопільського державного педуніверситету ім. В. Гнатюка. Серія 4. Біологія, 1998. — № 3. — с. 18—22.
15. Палієнко В.П. Геоморфологічне районування // Географічна енциклопедія України. — К.: Українська Радянська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1989. — Т.1 — с.156—257.
16. Природа Малополісського Погориння. Рослинний світ / під ред. В.В. Новосада. — Хмельницький: Поліграфіст, 2015. — 400 с.
17. Природа унікального краю — Малого Полісся / Під загальною редакцією доктора біологічних наук, проф. Т.Л. Андрієнко. — Кам'янець-Подільський, Вид. ПП Мошинський В.С., 2010. — 251 с.
18. Природа Хмельницької області / Під ред. К.І. Геренчука. — К.: В-во Львівського ун-ту, 1980. — 152 с.
19. Погребняк П.С. Общее лесоводство. — М.: Колос, 1988. — 439 с.
20. Птахи Хмельниччини. Навчальний посібник/ В. Говорун, О. Тимошук, Н. Антонюк. — Хмельницький: Поліграфіст, 2009. — 192 с.
21. Риби, земноводні, плазуни і звірі Хмельниччини. Серія: «Фауна Поділля». Говорун В., Тимошук О., Антонюк Н. Навчальний посібник для педагогів, учнівської та студентської молоді. — Хмельницький, «Поліграфіст», 2007. — 140 с.
22. Річки Хмельниччини. Навчальний посібник / Видання друге / Говорун В., Тимошук О. — Хмельницький: Поліграфіст-2, 2010. — 240 с.
23. Юглічек Л.С., Онищенко В.А. Соснові та дубово-соснові ліси на межі Малого та Житомирського Полісся // Рослинність хвойних лісів України. Матеріали робочої наради (Київ, листопад 2003). — К.: Фітосоціоцентр, 2003. — с. 233—243.

Зміст

Передмова	3
Природні умови та багатства державного підприємства «Шепетівське лісове господарство»	5
Віхи історії становлення, розвитку та діяльності підприємства	11
Сучасні виробничі підрозділи лісгоспу та їх характеристика	21
Кам'янківське лісництво	21
Климентовицьке лісництво	25
Мальованське лісництво	30
Плесенське лісництво	35
Пліщинське лісництво	37
Понінківське лісництво	39
Полонське лісництво	41
Романівське лісництво	44
Рудня-Новеньське лісництво	47
Хмелівське лісництво	49
Шепетівське лісництво	51
Шкільні учнівські лісництва ДП «Шепетівський лісгосп»	55
Буртинське учнівське лісництво Полонського району	57
Учнівське лісництво Корчицької ЗОШ I—III ступенів Шепетівського району	61
Зразкове учнівське лісництво Пліщинської ЗОШ I—III ступенів Шепетівського району	63
Учнівське лісництво Полянської ЗОШ I—III ступенів Шепетівського району	88
Учнівське лісництво Цвітоського НВО Славутського району	92
Учнівське лісництво «Юнацька варта» Шепетівського НВК № 3	94
Учнівське лісництво «Юні лісівники» ЗОШ I—III ступенів № 6 міста Шепетівки	95
Учнівське лісництво ЗОШ I—III ступенів № 8 міста Шепетівки	99
Мальовниче Полісся	113
Післямова	133
Література	134

Науково-популярне видання

Живі смарагди Шепетівщини

Нарис про природні багатства краю, здобутки діяльності лісогосподарського підприємства та учнівських лісництв

*За редакцією
М. А. Зведенюка*

*Фото:
Анни Кирильчук,
Ігоря Алексюка,
Романа Рабчевського,
Євгена Клока
та ін.*

*Художнє оформлення і верстка:
Є. З. Фрейліхман*

Підписано до друку 27.07.2016 р. Формат 60x90/8.
Папір крейдований. Друк офсетний. Гарнітура Newton.
Ум. друк. арк. 17. Обл. вид. арк. 16,15.
Зам. 79. Наклад 500.

Друк: ФОП Фрейліхман З. Ю.
30400, м. Шепетівка, вул. Чкалова, 1
Тел: (03840) 4-06-11; e-mail: info.prodruk@gmail.com

